

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

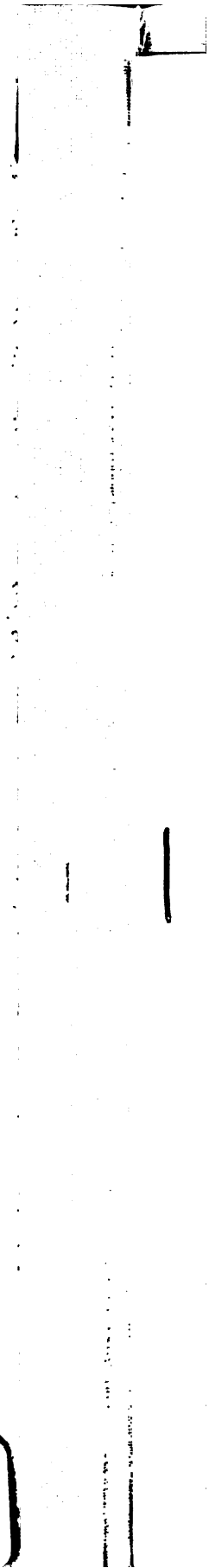
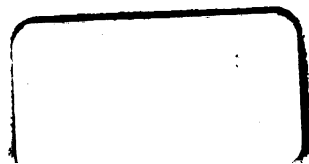
UC BERKELEY LIBRARY

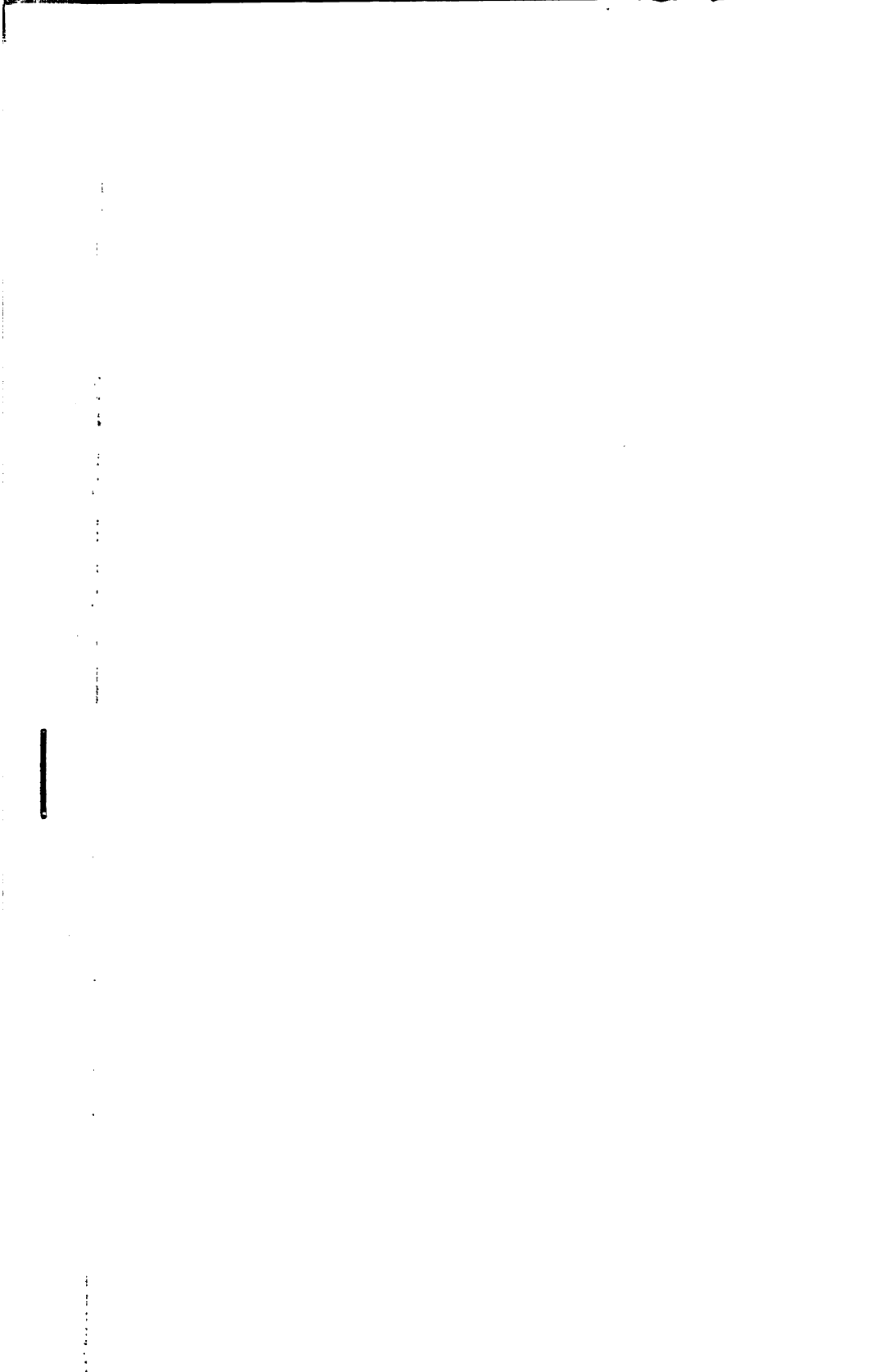
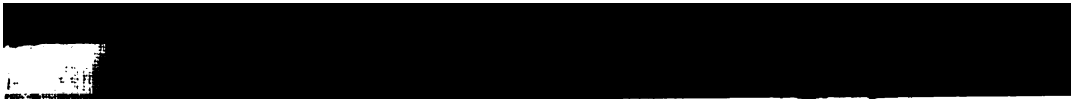
D B
932
.3
Z84
1883
MAIN

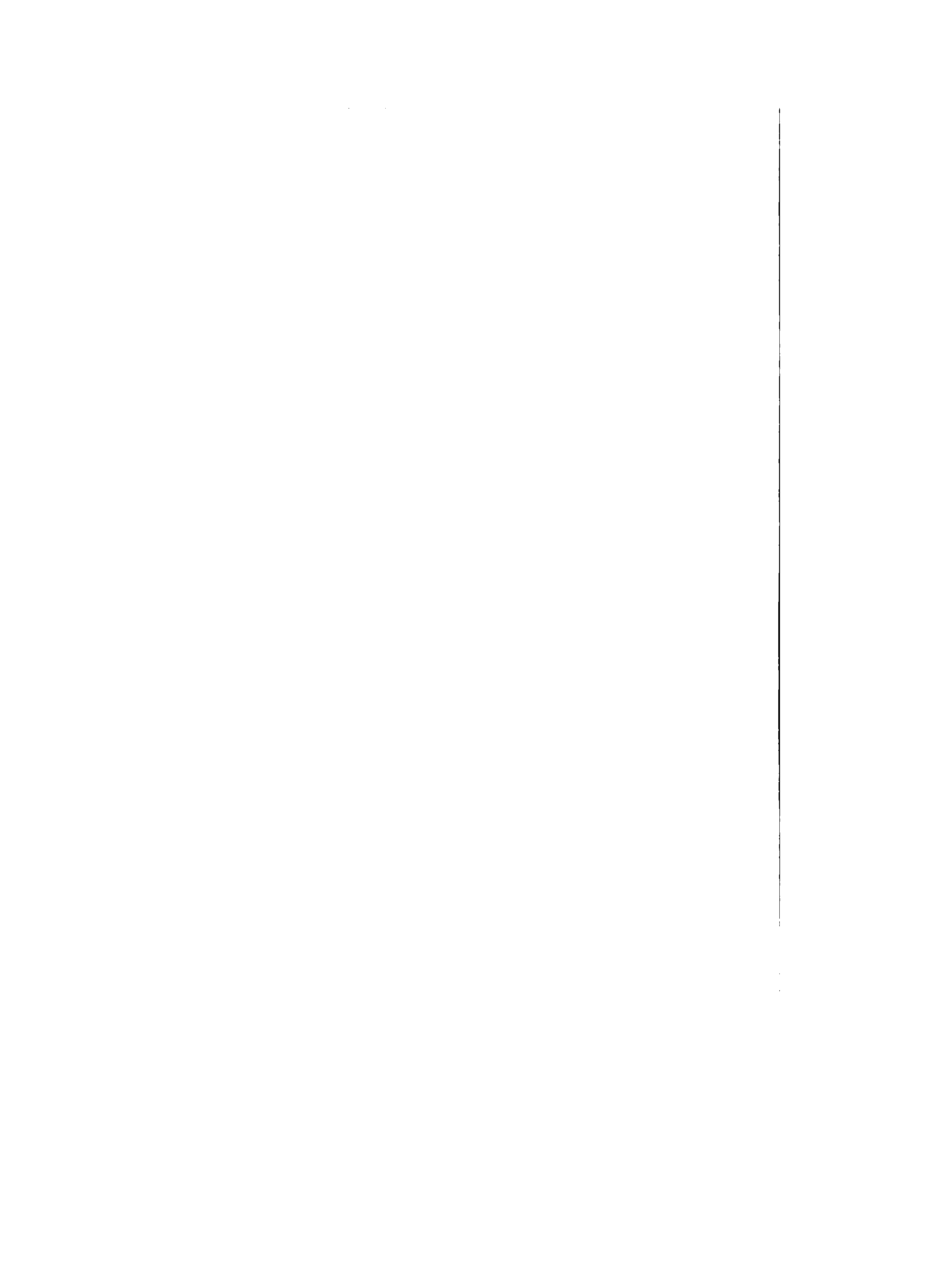
UC-NRLF

B 3 831 401

ÉRTEKEZÉSEK
A TÖRTÉNELMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

XI. KÖTET. II. SZÁM. 1883.

AZ 1681-ki

SOPRONI ORSZÁGGYŰLÉS

TÖRTÉNETÉHEZ.

ZSILINSZKY MIHÁLY

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1883. ápril 16-án tartott ülésén.)

— Árs 50 kr. —

BUDAPEST, 1883.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

ÉRTEKEZÉSEK

a történeti tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Hazánk közlekedési eszközeiről. Hunfalvy Jánostól. 1867. 55 l. Ára 20 kr. — II. Szám. A perdöntő bajvivások története Magyarországon Pesty Frigyesztől. 1867. 190 l. 60 kr. — III. Szám. Dunántúli levéltár ismertetése különös tekintettel II. Rákóczi Ferencz korára. Thaly Kázmántól. 1867. 46 l. 20 kr. — IV. Szám. A magyar birodalom nemzetisége ezek száma vármegyék és járások szerint Fényes Elektől. 1867. 730 kr. — V. Szám. Egy lap Erdély leguja 1600rténelméből. Szilágyi Ferencztől. 1867. 4. l. 40 kr. — VI. Szám. Bethlen Gábor fejedelem trónfoglalása Szilágyi Sándortól. 1867. 7 l. 20 kr. — VII. Szám. A Temesi Bánság elnvezésének jogosulatlansága. Pesty Frigyesztől. 1868. 48 l. 20 kr. — VIII. Szám. Babylonia és Assyria őskori történelmének hitelessége. Bibáry Ferencztől. 1869. 51 l. 20 kr. — IX. Szám. Báth Károly m. akad. tag emlékezete Rómer Flóristól. 1869. 25 l. 10 kr. X. Szám. II. Endre szabadságlevelével Knauz Nándortól. 1869. 79 l. 30 kr. — XI. Szám. Bendi országgyűlései jellemzéséhez. Salamon Ferencztől. 1869. 86 l. 10 kr. — XII. Szám. Zilah történelméből. Szilágyi Ferencztől. 1870. 136 l. 40 kr.

Második kötet. 1872.

I. Szám. Jelentés az Antwerpiában 1871-ik évi augusztus 13—22-é tartott nemzetközi geográfiai congressus munkálatairól. Hunfalvy Jánostól. 1872. 31 lap. 10 kr. — II. Szám. Nyitra vármegyének XV. századbeli vámhelye Wenzel Gusztávtól. 1872. 14 l. 10 kr. — III. Szám. Péter és Aba. Szabó Károlytól. 1872. 48 l. 20 kr. — IV. Szám. Henckel János, Mária király udv. papja. Frankl Vilmostól. 1872. 31 l. 10 kr. — V. Szám. Nevezetesen per lőcsei polgárok között 1421—1429. Wenzel Gusztávtól. 1873. 34 l. 10 kr. — VI. Szám. Révai Ferencz nádori helytartó fainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. Frankl Vilmostól. 1873. 94 l. 30 kr. — VII. Szám. Diósgyőr egykori történelmi jelentősége. Wenzel Gusztávtól. 1873. 82 l. 30 kr. — VIII. Szám. Adalékok Bethlen Gábor szövetkezéseinek történetéhez. Szilágyi Sándortól. 1873. 96 l. Egy táblával. 30 kr. — IX. Szám. Emlékbeszéd Erdy János felett. Nagy Ivántól. 1873. 26 l. 10 kr. — X. Szám. A székelyek alapszerződése. Balássy Ferencztől. 1873. 57 l. 20 kr.

Harmadik kötet. 1873.

I. Szám. Egy főbenjáró per a XVII. századból. Nagy Ivántól. 1873. 33 l. 10 kr. — II. Szám. Adalék 1352-ből az Arany Bulla néhány cikkének alkalmazásához és magyarázásához. Wenzel Gusztávtól. 1873. 15. i. 10 kr. — III. Szám. Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andreanumi előtti időből. Wenzel Gusztávtól. 1873. 24. l. 10 kr. — IV. Szám. Trentsini Chák Máté kortársai. Botka Tivadartól. 1873. 71 l. 30 kr. — V. Szám. Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században. Szilágyi Ferencztől. 1873. 135 l. 50 kr. — VI. Szám. Tanulmányok a góthok művészetéről. Henszlmann Imrétől. 1874. 24 l. egy képtáblával 10 kr. — VII. Szám. A magyarországi avar leletekről. Pulszky Ferencztől. 1874. 12 l. 10 kr. — VIII. Szám. Felsőbüki Nagy Pál emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1874. 64 l. 30 kr. — IX. Szám. Palugyay Imre emlékezete. Keleti Károlytól. 1874. 10 l. 10 kr. — X. Szám. Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Frankl Vilmostól. 1874. 92 l. 30 kr.

Negyedik kötet. 1874.

I. Szám. Nápolyi történelmi kutatások. Óváry Lipóttól. 1874. 17. l. Ára 10 kr. — II. Szám. Stibor Vajda. Eletrajzi tanulmány. Wenzel Gusztáv rendes tagtól. 70 kr. — III. Szám. Júda, Izrael és Aram. Történelmi tanulmány. Beöthy Leótól. 60 kr. — IV. Szám. Az egri vár 1687-diki feladásának alkupontjai és a törökök maradékai Egerben. Balássy Ferencz lev. tagtól. 50 kr. — V. Szám. A pelasz kérdés mai állása a jobbágyok a helléneknél és rómaiaknál. Ribáry Ferencztől. 30 kr. — VI. Szám. Pemfingler Márk szász gróf élete. Fabritius Károly lev. tagtól. Ára 1 frt.

S
O
P
R
O
N
I
O
R
S
Z
Á
G
G
Y
Ü
L
É
S

AZ 1681-ki

SOPRONI ORSZÁGGYŰLÉS

TÖRTÉNETÉHEZ.

ZSILINSZKY MIHÁLY

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a II. osztály 1883. ápril 16-án tartott ülésén.)

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

.684E-0702

X384
10668
MAIN

DB932

,3

Z84

1883

MAIN

AZ 1681-KI SOPRONI ORSZÁGGYÜLÉS

TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Ha valaki azt a kérdést vetné fel, hogy Magyarország melyik korszaka volt boldogtalanabb: az-e, melyben nagyon sok, vagy az, melyben egyáltalában nem volt országgyűlés? — erre azt hiszem, bajos volna határozott és kielégítő választ adni.

A XVI- és XVII-ik századok folyamán lezúgott párt-harcok idején, évenként több egyetemes és részleges országgyűlés tartatott, melyek iszonyú képét tárják fel az ország zilált állapotainak, melyeken az egymással harczoló felek a szenvedélytől elragadtatva, igazán viharos jeleneteket idéztek elő — a nélkül, hogy a haza baján segíthettek volna. Ekkor a gyűlések sokasága, a bajok sokaságát és a szenvedélyek zajlásának harczát jelentette. A gyűlések gazdagok voltak drámai jelene-tekben; de szegények üdvös eredményekben. A hazafiság lángja magasán felcsapott, önfeláldozásra bírta a nemzetet; de a nép jóléte, békéje, boldogsága fel volt dúlva.

Ily tapasztalatok után méltán kérdezhetjük, hogy hát azon korszakai hazánk történelmének, melyekben egyáltalában országgyűlések nem tartattak, melyekben nem törvényekkel, hanem rendeletekkel kormányozták a nemzetet, jobbak, boldogabbak voltak-e? A tények mérlegelése után erre bizonyára a leghatározottabban *nemmel* fogunk felelni. Úgy a sok országgyűlés, mint egyáltalában semmi országgyűlés rendkívüli állapotokról tesznek tanúbizonyságot; és midőn én ez alkalommal I. Lipót korában lefolyt egyik igen nevezetes országgyűlés tör-

ténetéről kívánok egyet-mást egykoru naplók és eredeti oklevelek alapján ¹⁾ elmondani, nem tagadhatom, hogy az e gyűlés megelőző és követő korszak, mint az absolut hatalom korlátlanságának szomorú bizonyossága, csakugyan *rendkívüli* volt Hazánk történelme nem mutat fel időt, melyben annyi rokfüstje és annyi szív fájdalmának jajkiáltása töltötte volna be levegőt, mint ekkor.

Azok a harczok, melyek előbb a magyar királyok és erdélyi fejedelmek között, a német császár és a török zultán között, a catholicismus és a protestantismus között, a belföldi és külföldi katonák között oly szívós kitartással folytak, de melyeknek főjellemét mégis a vallásszabadság mellett tanúsított lelkesedés képezte: most kiválólag világi jelleget öltöttek és a hazafiak inkább az alkotmány szabadság körül kezdtek sorakozni. Lipót uralkodása alatt a régi magyar ellenzék gyöngült, s a durva fegyveres erőre támaszkodó hatalom nehezedett a századok sebétől vérző magyar nemzetre.

Az a kis Erdély, melynek nagy fejedelmei Európa leg-hatalmasabb királyait is tiszteletre és bámulatra ragadták egykor: most meghasonolva, három év alatt öt fejedelmet járt le, s jöllehet vérét, vagyónát áldozta pártfogókra, politikai önállóságát elvesztette, s azt soha többé vissza nem szerezte. Hogy e változás nem lehetett befolyás nélkül Magyarországra, az igen természetes. Mert hiszen a török harczok kívülről, az alkotmányi és vallási sérelmek miatti harczok belülről leginkább azokat sodorták magokkal, a kik az 1659-ki és még inkább az 1662-ki nevezetes országgyűlések végzéseivel megelégedve nem voltak, a kik midőn életet és vagyont áldoztak a török elleni küzdelemben, legalább azt kívánták, hogy az ország alkotmányos szabadságát a bécsi kormány tiszteletben tartsa. A vasvári béke megkötésének módja mélyen sérthette a magyarokat, és ha a körülményeket mélyebben tanulmányozzuk, belátjuk, hogy a Wesselényi-féle összeesküvés alapjában alkotmányvédelmi czélzattal bírt. Épen azért nem lehet helyeselni a bécsi kormány azon erőszakos boszuálló eljárását, melyet nem

¹⁾ L. Kovachich-féle gyűjt. — A Rhédey-féle két magyar naplót, az egyik valószínűleg *Dévényi Péter* abaújvárm., a másik valószínűleg *Gyöngyösi István* gömöri követ följegyzése. Nemz. Múz. levéltár.

annyira az összeesküvők ellen, mint inkább a nemzet ellen tanúsított. Az a tíz év, mely az 1681-ki országgyűlést közvetlenül megelőzte, egy lelkiismeretlen kormányhatalomnak vad indulatáról tesz tanúbizonyságot. A boszúnak legsötétebb tényei nyilatkoznak abban, hogy Lipót király, engedve rossz tanácsadóinak, megsemmisítette a magyar alkotmányt; eltörölte a nádori, báni hivatalokat, és az ország élére egy idegen származású durva katonát állított, a ki a törvény és igazság helyébe, az erőszakot és a pallost helyezte, a ki hozzá méltó közegeivel, a német dragonyosokkal és a jezsuitákkal oly halatlan erőszakoskodásokat követett el, melyeknek hü leírására még eddig történetíró nem vállalkozott, mert nincs hozzá való s elég élesen jellemző tollecsete. Hiába való volt ekkor minden védekezés, minden panasz, minden könyörgés. A kik magyar törvényről, alkotmányról csak beszélni is mertek, mint veszélyes összeesküvők a börtönbe vagy a karóra kerültek. Csak az volt biztos életéről, a ki elmenekült — az úgynevezett bujdosók seregébe.

Tökölyi Imre felhasználta az ország ezen szomorú helyzetét. A menekült bujdosók élére állván a törökhöz fordult segítségért. A bécsi kormánynak lehetetlen volt észre nem vennie, hogy a majdnem húsz év óta tartó absolut uralkodás tökéletesen tarthatatlanná tette a közállapotokat. A hazafiak türelmetlenül várták a felszabadítást és készek voltak bárhonét jövő segélyben a megváltás eszközét szemlélni.

Lipót király élénken érezte a nemzettel való kibékülés szükségességét. Erre első és legalkalmasabb lépés volt az országgyűlés összehívása. Ettől várt mindent. Azonban a felelősség terhétől rettegő császári tanácsosok ezt veszélyes kísérletnek nyilvánították. Semmi sem lenne, úgymond, veszedelmesebb, mint ilyen izgatott időben országgyűlést hívni össze. A rendek, mielőbbest összejönnek, fel fogják lázítani az egész országot; mert kétségen kívül olyat fognak követelni, a mit ártalom nélkül megadni, és új zendülés nélkül megtagadni nem lehet.

De győzött a jobbak tanácsa, és az országgyűlés, majdnem húsz esztendei szünetelés után, 1681. április 28-ára Sopron városába csakugyan összehívott.

A meghívó levél, mely febr. 28-kán Linczbén kelt, kiemelt Lipót királynak uralkodása kezdetétől fogva a magyar nemzet iránt táplált jó indulatát, melynél fogva e hazát mind a török támadásoktól, mind pedig a hazában *váratlanul* kiütött, s néhány nyugtalan ember által élesztett háborúságtól megmenekíteni, alattvalóinak pedig üdvét és biztos megmaradását elmozdítani atyai könyörületénél fogva törekedett. A lázadás inkább békitő, mint szigorú módon az igazság és méltányosság alapján kívánta lecsillapítani. Ekkép az óhajtott béké és köznyugalmat mindenek fölé helyezvén, ápr. 28-kára Sopronba országgyűlést hirdet, melyen ő maga is személyesen kíván megjelenni. A gyűlés feladatául általában azt jelölte meg, hogy ott mind arról, a mi az ország üdvére és fenmaradásához tartozik, a rendekkel tanácskozni kíván. ¹⁾

A meghívó levelet remény és félelem ellentétes érzelme között fogadták az ország rendei. A vármegyék gyűlései megélénkültek. Húsz év óta egy új nemzedék támadt, mely a követek utasításaiba mind azt szerette volna befoglalni, ami által az ország alkotmányának megsértését lehetetlenné tenné. Két főtárgy körül forgott e tanácskozás: a nádorválasztás és a vallás-szabadság biztosítása körül. Ez minden követnek utasításul volt adva, s előre lehetett sejtetni, hogy a viták erősek lesznek. A régi tapasztalt országgyűlési bajnokok mellett az új erők tettvágya is emelte a közhangulatot, mit a bécsi udvarhoz közelebb álló főurak és főpapok nem szívesen szemléltek.

Ápril végén majdnem teljes számban megjelentek Sopronban az ország karai és rendei és pedig:

A főpapi rendből:

Szelepcsényi György, esztergomi érsek.
 Széchenyi György, kalocsai érsek.
 Borlovics Manó? zágrábi püspök.
 Gubasóczy János, nyitrai püspök, kancellár és szepesi prépost.
 Sebestyén András, erdélyi >
 Korompay Péter, váci >
 Kéry János, csanádi >

¹⁾ *Kovachich*, Vest. Com. Append. 802. l. Litterae Regales, quibus Comitatus Gömöriensis ad Diaetam die 28. Apr. Sopronii celebrandam evocatur. Acta Diaetae Soproniensis 1681. *Kovachich* gyűjt.

Széchenyi Pál, pécsi püspök.

Hiaczint Demeter modrusi >

Jáni Ferencz, szerémi >

Kalmanczay János skardonai püspök és pozsonyi prépost.

Haskó János, rozsnói püspök, vágujhelyi prépost.

Fennesy György alimisiai. (Az egri, váradi, hatvani, boszniai és szebeni püspökségek betöltetlenek voltak, úgyszintén a szepesi és jászói prépostságok is.)

Bibori György, a paulinosok generalisa.

Gönczy Egyed, a sz.-mrátoni főapát.

Prépostok közül:

Poczak Mihály, zágrabi,

Kalocsy Miklós, hatvani,

Tormássy Péter, kapornaki,

Szakonyi János, veszprémi.

Apátok közül:

Radonay Máté, zirczi, tihanyi és szalavári; azonkívül a szaklosi, monstori, hrabkói, tapolczai, bajonbéli, schavniki, sz.-jóbi, kácsiszekszárdi, lászlói, ábrányi és kapornaki apátok.

A jézus-rend collegiumának igazgatói:

A kassai, mint mislei pépost, a trencséni apát, a nagyszombati mint túróczyi és budai prépost; a sopronyi, mint báni és parnói apát; a győri, mint lebényi apát; a zágrabi, mint glaunoviczai apát; a löcsei, mint sz. János Lethon priorja. Ezek azonban nem jelentek meg.

Jaklin Balázs és Matyasovszky László, esztergami.

Ilyefalvy István egri, mint a kacsai sz. Pál és Péterről nevezett apát;

Horvát György, nagyprépost.

Dvornikovics Mihály és Telekessy István, győriek;

Temka Máté és Belussy János, nyitraiak;

Tormássy Péter és Bartók Mihály, vasiak;

Parády Péter és Bellosics Lukács, pozsonyiak;

Berzeviczy András és Szántossy András, szepesiek;

Szakonyi János, veszprémi;

Zelezovics István, zágrabi és chasmeni;

Bositz István, zegriczi.

Konventek részéről:

A garami leleszi, csornai, jászói konventek képviselői, és a sz. Pál szerzetesek részéről Fodoróczy Péter.

A főurak:

Forgách Ádám, judex curiae.

Erdődy Miklós, horvát bán.

Eszterházy Pál, magister curiae.

Erdődy Imre, > >

Draskovics Miklós, ajtónálló.
 Erdődy György, kamarás.
 Bathyány Kristóf, pinczemester.
 Illésházy, asztalnok.
 Zrinyi, lovászmester.
 Pálffy Antal, pozsonyi főispán.
 Erdődy Kristóf és id. Zichy István, koronaőrök.
 Csáky István,
 Balassa Bálint,
 Erdődy Sándor,
 Zichy Pál,
 Draskovics János,
 Eszterházy Ferencz,
 Czobor Ádám,
 Csáky László,
 Széchy Péter,
 Ifj. Zichy István,
 Kéry Ferencz,
 Zichy Ádám,
 Homonnay Zsigmond és János,
 Erdődy Tamás,
 Pálffy Károly, János és Miklós.
 Pethő György, Ferencz és Zsigmond.

Főúri özvegyek : Rákóczy fejedelemnő, Homonnay, Pethő,
 Pálffy, Barkóczy, Koháry, Berényi, Bóczy, Csáky, Ujfalusi, Hölgyi,
 Viczai, Rátkai, Keglevich, Amade, Sennyei, Cziráky, Majtényi, Balassa
 és Mosonyi özvegyek.

Bárok :

Károlyi László,
 Barkóczy Ferencz,
 Forgách András,
 Berchény Miklós,
 Viczai Tamás,
 Révay Imre, László és Sándor,
 Balassa Ádám,
 Szobek Henrik,
 Koháry István és Imre,
 Osztrosith Mátyás,
 Jakusics Imre,
 Lippay János, és György,
 Eszterházy János, Miklós, Zsigmond és Mihály,
 Szunyogh Gáspár,
 Cziráky Mózes,
 Hedly Mátyás,

Kolonics Zsigmond és Henrik,
 Bossányi Mihály,
 Bakacs Sándor,
 Ujfalusy Pál,
 Amade Ádám,
 Orlay Miklós,
 Somogyi Pongrácz,
 Csikulinyi István,
 Malahóczy Miklós,
 Rátkay Ferencz,
 Orehóczy István,
 Perényi György és Ádám,
 Palocsay István,
 Pongrácz Ferencz,
 Majtényi György,
 Sárkány István és János,
 Orsits Ferencz,
 Vajnovics István,
 Szörényi András.

A királyi tábla ülnökei:

Orbán István, személynök és királyi ítélőmester.
 Szente Bálint, alnádor.
 Moróczy István, alországbiró.
 Balogh Miklós, táblai praelatus.
 Balassa Gábor, táblabiró.
 Péterffy András, egyházi ülnök.
 Török György és Mérey István, érseki emberek.
 Rudnyánszky János, helytartósági protonotárius.
 Tallian István, nádori protonotarius.
 Kalmanczay István, a kúria protonotáriusa.
 Orbán Pál és Sigray Máté, személynöki protonotáriusok.
 Gyöngyösi Nagy Ferencz.
 Klobusiczky Ferencz és
 Putnoky Ferencz, táblai ülnökök.
 Kürtösy Mihály, tavernikus.
 Fodoróczy Péter, Kovaóczy György, mint horvátok, a mágnások közt foglaltak helyet.

A főurak és özvegyeik követei:

Gr. Forgách Ádám özvegye helyett *Rutkay* Ferencz.
 Gr. Erdődy Imre, helyett *Herbay* János.
 Gr. Eszterházy Miklós, helyett *Gönczy* György.
 Perényiné Eszterházy Zsófia helyett *Tarnóczy* Mihály.
 Ujfaluseyné Károlyi Éva és Dóczyiné Vizkeleti Mária helyett *Kvassay* István.

Eszterházy János helyett *Torkos Jakab*.
 Pethő Zsigmondné, Pachor Anna h. *Tarczaly Ferencz*.
 Pethő János özvegye és fia Gáspár h. *Pelsőczy György*.
 Csikulinyi Fer. özvegye, Keglevich Judith h. *Úsz András*.
 Révay Dán. özvegye, Bossányi Judith h. *Okolicsányi Pál*.
 Özv. Koháry Mihályné, Balassa Judith h. *Uri (Dúl) Mihály*
 Szunyoghy özvegye, Osztrosith Erzsébet h. *Vacsorius (Ka-
 rius?) Sámuel*.
 Majtényi János özv. Porván Éva h. *Szentey Ferencz (Sem
 Péter?)*
 Sennyei Albert özv. Amade Éva h. *Tolnay Dániel*.
 Rákóczy fejedel. özv. Zrinyi Ilona h. *Klobusiczky Ferencz
 Sztankay Lajos*.
 Brinek Mária, Anna Dresititimomovics özv. h. *Mihanov
 Ferencz*.
 Csák Ferencz özv. Czobor Mária h. *Szirmay Péter*.
 Viczay Ádám h. *Tolnay Dániel*.
 Pálffy Károly h. *Muslay Adam*.
 Szörényi András h. *Rajmann Mátyás*.
 Szunyoghy János h. *Szulyovszky Zsigmond*.
 Zay István h. *Krassay István*.
 Battyány (Bossányi?) Mihály h. *Belicza Ádám*.
 Osztrosith Mátyás h. *Rázga Márton*.
 Ratkay Zsigmond h. *Vranyok György*.
 Zrinyi Ádám h. *Antoletics János*.

Vármegyei követek :

Nemessányi István és Görgey Boldizsár, Szepesből.
Kapri Gábor és Szirmay István, Sárosból.
Kende Ádám és Bakonyi István, Szatmárból.
Csieseri Orosz Ignác és Mokcsay János, Ungból.
Devényi Péter és Várady István, Abaujából.
Szentiványi Mihály és Szemere Pál, Zemplénből.
Huszár Imre és Juszt Ferencz, Túróczból.
Bélteki Pál és Csenniczky Gáspár, Pest-Pilis-Soltból.
Gerhard György és Duló György, Hontból.
Beregh Pál és Gyürky István, Nógrádból.
Krassay István és Bossányi János, Barsból.
Bezege György és Algyathy István, Zólyomból.
Szente Bálint és Medgyánszky János, Pozsonyból.
Huacsek János és Bossányi Gábor, Nyitrából.
Trsztyánszky György és Szulyovszky István, Treneséből.
Horváth Miklós és Fesztetics Pál, Veszprémből.
Turczay János, és Leányos Miklós, Győrből.

Falusy Miklós és Fodor János, (Nagy) Sopronból.
Horváth János és Tallián István, Vasból.
Perneszy János és Bácsmezei Ferencz, Zala-Somogyból.
Szapáry Péter és Trsztyánszky András, Mosonból.
Szentiványi János és Csemniczky Miklós, Liptóból.
Radosicz Ferencz és Torkos Jakab, Komáromból.
Reviczky Máté és Zmeskál Jób, Árvából.
Nyakas Péter és Megyeri István, Szabolcsból.
Janika Péter, Tornából.
Leszkóczy András és Kovács János, Ugocsából.
Kálnássy Mihály és Keviczky Miklós, Bereghből.
Uzzai Gyöngyösi István és Istvánffy Mátyás, Gömörből.
Onody Gáspár és Aszalay András, Borsodból.
Tassay Miklós és Bulyovszky Ferencz, Heves-Külső-Szolnokból.
Török György és Petróczy János, Esztergamból.

Városi követek :

Demecsky Mihály és Prajner Péter, Kassáról.
Somogyi György és Tamásfalvai István, Pozsonyból.
Bartók János, halála után Horváth Miklós és Serpilius János,

Sopronból.

Hellebrandt János és Récey István, N.-Szombatból.
Wéber Dániel és Fabriczius János, Lőcséről.
Osterlam András és Ladomerszki László, Bártfáról.
Veber Frigyes és Stöszel Mihály, Eperjesről.
Barna Mátyás és Salix Pál Szabolcsról.
Jezzenszky Mihály és Vrányi Mihály, Trencsénről.¹⁾
Grineus Jakab és Felmayer Sámuel, Szebenből.²⁾
Schreiber Ferencz és (Villandt András) Für Márton, Modorból.
Kecskés István és Nyilas András, Sz.-Györgyből.
Veiser János, Drakis János és Dalóczky István, Bazinból.
Nagy István és Simon János, Kőszegről.
Pengő György és Diószegi György, N.-Bányáról.
Kőszegi István és Szennyei János, Szathmárból.
Ocsováry Zsigmond és Vipacher József, Korponáról.³⁾
Chmelius (Balics ?) Dániel és Pauliczus Tamás, Breznóról.
Berky Miklós és Kadeczky Tamás, Zólyomról.
Keszler János és Schvarcz Pál, Kis-Mártonból.
Mlinarics Márton és Ritter Pál, Kapronczáról.⁴⁾

¹⁾ A megjelentek közt Veszelszky Mihály és Tronyericz Mihály nevei fordulnak elő.

²⁾ A megjelentek közt Nagy István és Foltner Sámuel neve jön elő ezen megjegyzéssel: »non conscriptus.«

³⁾ A megjelentek közt Ocsay Zsigm. és Hinnicius János fordulnak elő.

⁴⁾ A megjelentek közt Linaricz György neve jó elő. Az előbbiek pedig mint Segnye? város képviselői jönnek elő.

*Husz András és Petrikovics Mihály, Varasdról.
Ilyatics Jakab és Branyek György, Zágrábból.
Pulykó István felső, Bencsik András alsó Körösről.
Günther Jakab és Dévay (Déri?) Pál, Késmárkról.*

Hét bányaváros követei :

*Rauscher János Kristóf, Selmechről.
Kárász Tóbiás és Frankfurter Dániel, Körmöchről.
Fischer János György Besztercebányáról, Geleznék Bális
Ujbányáról, Bakabányáról és Belobányáról.*

Ő felségének főminiszterei és néhány idegen :

Herczeg Schwarzenberg.
Herczeg Dietrichstein Imre, bécsi püspök.
Bádeni herceg, a hadi tanács elnöke.
Hoher, udvari fő kancellár.
Gr. Nostic, cseh kancellár.
 < Zinzendorf Albert, udvari marsall.
 < Schafgottt Godlieb.
Báró Petting Farkas.
 > Nejdél János és Ferdinand.
Hg. Lobkovicz Ferdinand.
Gr. Peppel Venczel.
 > Malocz Miksa.
Trautmansdorf Miksa.
Althan Venczel és Kristóf.
Harrach Ferdinand.
Rottal János.
Velcz Ulrik.
Az osztrák S.-Crucis apátja.
Campi Lilliorum apátja.
Szelenecz Gáspár, a haditanács alelnöke.¹⁾

II.

A felvidéki tizenhárom vármegye követei már május 1-jén sürgették a personalist, Orbán Istvánt, hogy siessen a gyűlés színhelyére, mert a felföld nagy szorongattatásba van »a militaris executiónak kinnléte miatt«, és Tököly hadainak garázdálkodása miatt. A különben betegeskedő personális csak

¹⁾ Nemz. Múz. levéltár. Ezek közül máj. végén jelen voltak azok, akiknek nevei dűlt betűkkel szedvék.

május 8-án érkezett Sopronba, hol átvevén a követek megbízó leveleit, megígérte, hogy néhány nap múlva össze fogja őket hívni és ohajukhoz képest jelentést fog tenni ő felségének is a rendek összejöveteléről.

De a kitűzött időre nem hívta őket egybe, minél fogva május 12-kén a felvidéki 13 vármegyének nyugtalan követei a katolikusok közül Kende Ádámot, a protestánsok közül pedig Szemere Pált küldötték hozzá oly üzenettel, hogy: »a mint ő nagysága kit-kit a nemes vármegye követjei közül magok prezentálásakor megörvendeztetett vala azzal, hogy ő nagysága e mai napon egybegyűjti ő kegyelmeket, és megértvén akaratajokat, annak utána felmegyen a mi kegyelmes urunkhoz s megmondja idevaló érkezéseket s az ő felsége kegyelmes parancsolatjára alázatos készséggel való jelenlétöket: mindazon által maga tudhatja ő nagysága, micsoda okokra s consideratiókra nézve mulatta el azon jó ajánlásának effectuálását. De kéretik mégis a nemes vármegyék követei ő nagyságát, isten kegyelmes urunkhoz vivén, jelentse meg már alkalmas napoktól fogva való itt létöket idejöknek haszontalanúl való töltését . . . s kérné ő felségét alázatosan az ő felsége hovahamarabb leendő bejöveteleire.«

Ezt azonban a personalis nehéz szívvel vette; nehezteléssel mondá, hogy ime a követek már conventiculumokat kezdenek tartani; majd megmondja ő felségének, hogy némelyek már sérelmeket is kezdetek összeírni, így öntözvén olajjal a tüzet. Azután kemény szóval fordult a követekhez, mondván: azt gondolják, hogy nincs itt szeme ő felségének?

E szavaknak egy hűsz esztendei borzadalmas absolutismus után roppant jelentősége volt. Fel is szólalt ellene Kende Ádám szatmári követ, és kath. vallására állítá, hogy semmiféle oly összejövetel nem volt, ahol valami veszedelmes dolgot tárgyaltak volna. Igenis összejöttek a követek eddigelé háromszor, — először akkor, mikor a personalis urat levelileg meghívták; másodszer, mikor ő nagysága megérkezvén, a követek arról tanácskoztak, hogy miképen mutassák be magokat, egyenkint-e vagy csoportosan? és harmadszer most, midőn arra kéri, hogy Bécsbe menvén, hívja meg ő felségét a gyűlés megnyitására. De a beteges personalis ezt nem fogadta el ment-

ségül. Kissé szelidebb hangon, de mégis határozottan megtöltötte az összejöveteleket.

Amíg a personalis Bécsbe távozott, hogy ő felségének jelentést tegyen a rendek összejöveteléről, addig megérkezett Szelepcsényi György esztergomi érsek s királyi helytartó gr. Eszterházy Pállal együtt. Azonnal mozgalom támadt a követek között, kiknek egyik legelső kötelességök volt, hogy megbízó leveleiket a kir. helytartónál bemutatassák. Rövid tanácskozás után küldöttség által kértek audientiát; de a főudvarmester által azt a választ nyerték, hogy »ő Nagysága bizonyos órát az audientiára nem denominálhat, mert a sok méltóságos urak únos-untig jönnek s mennek ő Nagyságához«, de mielőbb lehet, máj. 20-kán szívesen fogja őket látni.

Máj. 20-kán reggel 8 órakor tömegesen siettek a rendek az érsek-helytartó lakására, hogy mások által meg ne előztesse; de még akkor is a náloknál később érkező gr. Eszterházy Pál, Draskovics János, Kalmanczay János és Péter Ágoston mentek be előbb az ágyban fekvő érsekhez. Déli tizenkét óráig kellett várakozniok. Ekkor be léptek a szűk hálószobába, s körülvevén az ágyat, Devényi Péter abaújmegyei követ rövid alkalmi beszédben üdvözlölvén őt a megyék nevében, arra kérte a helytartót, lenne azon, hogy ez országgyűlés jó mederbe tereltesse, és az utolsó romlásra jutott szegény haza, nyomoruságának terhe alól minél előbb felsabadulhasson.

Szelepcsényi szívesen fogadta a követek üdvözlését, kijelentette, hogy ő maga is érzi az ország szomorú állapotját; saját jószágai is majdnem egészen elpusztultak a felföldön; de tudja, hogy ő felsége is hajlandó e bajokon segíteni, a háborúságot lecsendesíteni és így a békét biztosítani.

Miután a követi megbízó levelek egy asztalon rakásra tétettek volna, Devényi bővebben kezdte elbeszélni az ország népének sanyarú helyzetét. Elmondá, hogy ő felségének katonatiszti nem elégesznek meg a rendes adókövetéssel és egyéb contributiókkal, nem elégesznek meg az ingyen szállásokkal, hanem lehetetlenségeket követelnek a vármegyéktől; semmiféle okot mentségül el nem fogadnak, hanem azonnal katonai executiót rendelnek ki a községek ellen. Például hozza fel Sá-

ros és Ungvármegyéket, melyek végtelenül sokat szenvednek a katonaságtól.

Másfelől ott van Tököly kurucz hadserege. Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ung és Zemplén vármegyék tökéletesen el vannak lepve a »rajtok quártéložó« kuruczokkal, kik a lakosságot kimélet nélkül kifosztogatják, s éhenhalásnak teszik ki. Kéri azért ő nagyságát, mint Magyarország helytartóját, találjon módot »hogu utolsó veszedelemre jutott szegény földünk, a ki mind a török subjugatiója és excursiója, mind a bujdosó magyaroknak egynehány esztendőktől fogva való pusztítása, mind az ő felsége hadainak szüntelen s nagy szabadsággal való condescensiói miatt igen nyomorultúl vagyon, az iránt is vehetne pihenést magának.«¹⁾

Az érsek erre is megnyugtatólag válaszolt. Azért lesz — ugymond — országgyűlés, hogy a rendek végzéseihöz képest a katonaság számára bizonyos hely jelöltessék meg; irjanak fel e részben ő felségéhez, ő a maga részéről készséggel fogja támogatni felterjesztésöket. Egyébiránt a legközelebbi teendőkre nézve jelenti, hogy ő felsége jövő csütörtökön szándékozik bevonulni Sopron falai közé; a personális ehhez képest előző napon gyűlésre fogja összehívni a rendeket, hogy a felség fogadására küldöttségeket válaszszanak, és végre, hogy a kir. propositiók szombaton fognak kiadatni.

Más nap (máj. 21.) csakugyan összehivattak az ország összes rendei a soproni tanácsházba. A nagy terem akkép volt berendezve, hogy az országgyűlés tagjai a rendek különfélesége daczára lehetőleg együtt lehessenek. A fő asztalon kívül négy nagy asztal volt hosszában egymás mellett elhelyezve, mindenike uj széles zöld remek posztóval bevonva. Az ablak mellett levő főasztalnál foglalt helyet a personális; mellette jobbkéz felől ült Klobusiczky Ferencz, mint gr. Zrinyi Ilonának követe, balról a táblabirák, lejebb ültek: Zrinyi Ilonának második követe Sztankay Lajos, Putnoky Ferencz, mint Homonnay János és özv. Homonnay Györgyné követe. Az asztal végén kereszbe volt téve egy másik asztal, a mely körül ül-

¹⁾ Abaújmegyei követ Naplója.

tek Abaúj, Ung, Hont, Bars, Zemplén, Sáros és más megyék követei vegyesen. Feltűnt, hogy a personalis asztalánál ez úttal egy vármegyei követ sem foglalt helyet, holott az előtt Vas, Zala és Sopron vármegyék valamelyikének követei mindig ott szoktak volt ülni. Nem is maradt el az e miatti felszólalás; de eredménytelenül. Azok a követek, kik a második asztalhoz nem értek, ültek a harmadikhoz. A negyediknél a mágnások követei mellett helyet foglaltak a városok követei; az ötödiknél a prépostok, káptalanok és conventek követei.

Az ekkép elhelyezkedett rendeket a personalis következő beszéddel üdvözlé:

Méltóságos urak, nemes Status és Consessus! hogy isten Nagyságtokat, Kegyelmeteket ilyen szép frequentióval egybegyűjtötte, azon igen örvendek; kívánom, adjon isten Nagyságtoknak, Kegyelmeteknek erőt, szentlelket, és ennek malasztja által vigasztalja úgy mostani országgyűlésében, hogy Kegyelmes urunk ő Felsége atyai kegyelmességéből származott szent intentiója — lévén nagy inklinatiója ő Felségének a mostani felháborodott állapotoknak lecsendesítésére — a mi megromlott, utolsó veszedelemre jutott szegény hazánk megmaradása secundáltassék Nagyságtok és Kegyelmetek által.

Itt egy pillanatnyi szünet állott be. A personalis azt várta, hogy a régi szokáshoz képest a papi rendből valaki viszonzni fogja üdvözlését; minthogy azonban ez nem történt, folytatta tovább előadását, javaslatot tévén a felől, hogy mivel ő felsége az ország iránti jó indulatánál fogva személyesen kíván hű rendei között megjelenni, illendő, hogy a nemes ország küldöttséget válasszon annak méltó elfogadására.

Erre felállott Kapy Gábor sárosmegyei követ, és a papi rendnek mulasztását némileg helyreütvén, a megyék nevében üdvözölte a personalist és a maga részéről is kívánta, hogy a király fogadására küldöttség választassék, mely a főrendek részéről megválasztott küldöttekkel együtt menne ő felsége elé a Lajta vizéig. Meg is választattak azonnal, a klerus részéről: Péterffy András sz. tamási és Jaklin Balázs sz. iványi prépostok; a megyék részéről: Kapy Gábor sárosi, Gerárd György honti és Szapáry Péter mosonyi, a városok részéről: Demečzky Mihály kassai és Weber Frigyes eperjesi követek. Némelyek azt

kivánták, hogy az urak követei közül is választassanak néhányan, de ez ellen erőlesen tiltakozó hangok emelkedtek, mint oly újítás ellen, mely egyenetlenséget támaszthatna a rendek között. A főurak, ugymond, képviselve lesznek a magok részéről választott követek által, és így nem szükség a távollevők követeiből is külön követeket küldeni ki, ez által »a statusi numerus is láttatnék növekedni, quod esset absurdum.«¹⁾ A personális nem akart határozatot kimondani, míg e részben a főrendekkel, vagy legalább is a királyi helytartóval nem értekeznek. De a rendek e nélkül akartak határozni, végre egy küldöttséget menesztettek a kir. helytartóhoz, ki ismét más főurakkal való tanácskozás után akkép döntötte el a kérdést, hogy »mivel immár a mágnások közül ő nagyságuk választottanak követeket, u. m: Püspök Balogh Miklós ő nagyságát és Ballassa Bálint uramat, — az országházában levő mágnási követeknek azzal köll megelégedniök, nem is kell afféle novitást introducálni, mivel az majd induceret speciem quinti Status, cum tamen de lege sint quatuor.«²⁾

Az alatt gr. Draskovics Miklós meghozta Bécsből a király bevonulására vonatkozó rendelkezéseket.³⁾

Ezek szerint máj. 22-kén ő felsége a Lajta vizéhez jött, fényes kíséretével, hol a magyar országos küldöttség várakozott reá. Balogh Miklós nevű püspök volt a szónok.⁴⁾ A fogadtatás úgy itt, mint Sopron határában szívélyes és külsőleg is nagyszerű volt. A magyar főurak ezúttal is megmutatták, hogy a látványos pompa kifejezésében senki sem mulja őket felül. A teljes virágjokban levő réteken pompás sátrak voltak felállítva, melyek körül tarka dízseregek katonái hemzsegték. A kö-

¹⁾ A gömöri követ Naplója erre megjegyzi: »Ennek contrarium exempluma legközelebb az 1659-dik esztendőbeli Diaetalis Aktákból megmutatódhatott volna!«

²⁾ Abauj. köv. naplója.

³⁾ Designatio Sacrae Reg. Majestatis Itineris Neostadio Sopronium ingressusque ibidem solennis ad Comitia Regni Hungariae 1681. — *Kovachich* gyűjt.

⁴⁾ Brevis eaque ferme extemporalis Aggratulatiuncula qua A. Rom. Imp. Hung. Regem Leopoldum St. et OO. Regni per R. R. D. Nic. Balogh. Episc. Noviens. ad Fluvium Leytham in Limitibus Regni Ao. 1681. die 22-a maji exceperunt. — *Kovachich* gyűjt.

zepső, s a többinél sokkal nagyobb dízsátor viaszos vászonból készített kerítéssel volt körülvéve, hogy ezzel a nép betolakodása némileg elháríttassék. A felállított főúri seregek közül legelső volt gr. Battyáni Kristóf tábornok négy csapatból álló serege. Az első előtt vitték a generalisság zászlóját, melyen Magyarország czimere volt rajzolva. Ezt az apa, a többi fia Ádám vezette. E mellett állottak a többi főurak seregei, melyeket azonban naplónk nem ír le részletesen, csak azt jegyzi meg, hogy gr. Eszterházy Pál serege esett leghátul, a mi miatt neheztelése volt.

Igy felállított rendben, zene, trombita és dobszó mellett várták a királyt és kíséretét.

Délután három óra tájban a király és neje zöldszinű szép »kised« hintóban érkeztek meg; előttük négy lovász szép öltözetben, négy háta lovat vezetett. A mint a felségek leszálltak a hintóról, a rendektől kísértetve egyenesen a fődízsátorba mentek, a hol az ország nevében a kir. helytartó helyett — ki gyöngékedése miatt nem szónokolhatott — Széchenyi Pál kalocsai érsek fogadta ő felségeiket. Beszédében felemlgette a királyi ősóket; visszament Ulászló királyig, kinek leányát I. Ferdinánd nőül vette, s ebből kimutatta, hogy Lipót leányágon valóságos magyar. Mint ilyenhez szól tehát, és kéri őt, hogy valamint boldogemlékezetű ősei ezen hazát mindenkor conserválni kívánták, úgy ő is, kit a rendek a tizenegy esztendő óta tartó belháború miatt elpusztult és végromlásra jutott ezen hazában oly nehezen vártak, atyai indulattal e hazát a végromlástól megmenteni és régi állapotjára állítani méltóztassék.

Erre a király örömét fejezvé ki a szép fogadtatás felett, kijelentette, hogy épen azért hívta össze ezt az országgyűlést, hogy a rendekkel együtt gondoskodhassék az ország üdvéről és fenmaradásáról; azért jelent meg személyesen közöttök, hogy atyai jó indulatát ez által is bebizonyítsa.

Ezek meglévén — mondja az abaujmegeyi követ naplója — azután ő felségeik mind ketten az uraknak és követeknek kezeiket csókolásra nyujtották; mely jobbágyi hódolat kifejezése után igen mulatságos jelenetet képezett egy magyar közkatonának azon eredeti nyers, de jellemző eljárása, hogy a

királynak kezét megfogta, és csókolás helyett, magyarosan megszorította.

Alig lehet festőibb jelenetet képzelni annál, mely az említett üdvözlések után a soproni mezőkön kifejlődött. A főurak díszes kísérő seregei, a lovagló ifjak délczeg alakjai drágaköves és aranyos ruhában, ősi fegyverzettel, történelmi nevezettségű lobogók alatt egymásután sorakozva vonultak a város felé. Mindenik magára akarta vonni a királyi pár magas figyelmét; mindenik úgy igyekezett, hogy az ősi magyar erények, a bátorság és hűség, kétségtelen kifejezést nyerjenek az elvonulást gyönyörrel szemlélő fejedelmi pár előtt. Midőn már az utolsó csapat is elvonult, lóra ült maga a király is, hogy méltó helyét elfoglalhassa az öt kísérő főurak sorában. Utána közvetlenül hat fakó ló által húzott narancs-szinű hintóban, a királyné ment udvarhölgyei és lovagjai kíséretében. Legvégül ment a lovas és gyalog katonaság, kik közül mintegy kétezer magyar és háromezer német volt.

A bevonulás esti 7 óráig tartott, úgy hogy már a városban fáklyák világa s ágyúdörgés mellett hangzott a tömegek éljenzése; bármily előre haladott is az idő, ő felségeik mihelyest lakásukon megszállottak, azonnal siettek a templomba, hogy hálát adjanak istennek szerencsés megérkezésökhöz.

III.

Egy napi pihenés után ő felségeik ismét a rendek hódotát fogadták. Mindazok, a kik eddig személyesen nem voltak bemutatva, siettek a királyi pár kezeinek csókolására. Majd a kir. propositiók átadására került a sor. Draskovics Miklós főudvarmester kénytelen volt azt izenni, hogy mivel ő felségeik lakaszobái igen szorosak, lehetetlen, hogy a rendek mind ő felsége elé jöhessenek. Ez pedig nem csekély baj volt. Mert a rendeknek egyforma joguk volt az udvarnál megjelenni, a királyi propositiók meghallgatásától pedig senkit sem lehetett eltiltani. Azért nem csekély neheztelést vont magára a personális, midőn némely követek meghívását elmulasztotta, és a rendek tökéletesen helyesen jártak el, midőn e tekintetben rendet csináltak.

Egyáltalában azon körülmény, hogy régen nem tartatott

országgyűlés, hogy időközben az alkotmány oszlopai megrendültek, sok illetékességi kérdést hozott szőnyegre. Így például a legelső ülés alkalmával a horvátországi követek kifogást tettek az ellen, hogy a főasztalnál a personális jobbjan Rákóczy fejedelemnek illetőleg özvegyének, a hős Zrinyi Ilonának és gyermekeinek követei foglaljanak helyet. Más lévén ez idő szerint erdélyi fejedelem, e czímen nem igényelhetik magoknak az első helyet. Továbbá Zala és Vas vármegyék követei szintén régi jogon követeltek magoknak helyet a kir. táblánál; ellenben a kir. tábla praelátusát a főrendi házba kívánták utasítani. Az is felszólalásra adott alkalmat, hogy Esztergom megye követeinek megbízó levelét nem a megye, hanem csak az érsek állította ki. Sőt voltak olyan követek is, akik tiszta lapot hoztak magokkal, és ott a helyszínen tetszés szerinti utasítást irattak be magoknak, mi nem csekély tréfára adott alkalmat.

A külső formalitások elintézése után, a rendek összejöttek a királyi előterjesztés átvételére. A kíváncsiság általános volt, különösen arra nézve, hogy mit fog a király mondani az alkotmány visszaállításáról és a bujdosók visszahívásáról.

Lipót a rendek üdvözlése után átadta királyi előterjesztését, melyben elmondá, hogy ámbár meghívójában is jelezte a rendek előtt, itt ismétli, hogy ezen országgyűlésnek az a czélja, hogy az oly sok külső és belső ellenségtől háborgatott, cselszövő és veszélyes zendülésektől zaklatott és dűlt, egykor oly virágzó Magyarországnak békét, nyugodalmat és biztosságot szerezzen, hogy a lakosság ezentúl élvezhesse a kellemes béke gyümölcseit; továbbá, hogy a mozgalom idején elidegenült hazafiak köteles hűségre visszatéríttessenek. Emlékezteti a rendeket, hogy ő a maga részéről már elébb is igyekezett őket lecsendesíteni. De mivel azok nyakasan ellenszegültek és nyílt lázadásban törtek ki, jóllehet ő felsége kerülni akarta a csak bajt okozó fegyveres elnyomást, mégis a kir. méltóság megvédése tekintetéből kénytelen volt azt cselekedni. A kegyelemnek minden eszközét megkísérllette alkalmazni irántok, nem kimélt sem fáradságot sem költséget; de minél kegyelmesebben bánt velök, annál rosszabbak lettek, míg idegen nemzetekkel szövetezve a haza elleni törekvésektől sem riadtak vissza. Ő felsége ugyan többször országgyűlés összehívása által is

óhajtott volna segíteni a bajon, de súlyos akadályok, különösen pedig a dühöngött pestis miatt óhajtását nem valósíthatta. Most, miután isten kegyelméből békésebb idők következtek be, nem akarta elmulasztani királyi kötelességét; nem akarta megkísérlés nélkül hagyni ezen országgyűlési alkalmat sem, hogy az egész keresztyén világ előtt be ne bizonyítsa az ország iránti kegyes atyai indulatát. Minél fogva, a béke tekintetéből felhívja az ország rendeit, hogy félretéve minden magán ügyeket, őszinte hazaszeretettel csak is a haza üdvére, békéjére és nyugalomára vonatkozó közügyeket vegyék tárgyalás alá. Továbbá, hogy a fegyverek és lelkek egyesítése őszinte és állandó legyen, arról is tanácskozzanak, hogy mily úton-módon lennének a bujdosók a király hűségére visszavezetendők. Ő felsége nem akarja alkalmazni ellenök a törvény szigorát, sőt a méltányosság alapján kegyelmét ajánlja fel, csak hogy visszatérjenek s ez által az ország békéjét visszaállítani lehessen. De midőn a királyi méltósággal ellenkező némely követeléseit a menekülteknek ő felsége nem teljesíthette; némelyeket pedig súlyos okoknál fogva az országgyűlés elé vitt: a menekültek nyakaskodtak; az ország és vallás kárára oly mozgalomba bonyolodtak, melynek az ország rendei valláskülönbség nélkül ellentmondottak. Az óhajtott béke tehát nem jöhetett létre. Ha ők ezután is akadályoznák az ország megbékülését, minthogy úgy bent mint kint sok veszedelmes cselszövény van az ország ellen: ő felsége felhívja az ország rendeit arra is, hogy az ily törekvések megelőzésére és meghiusítására szükséges eszközökről gondoskodjanak. Ő maga részéről a közjó szempontjából szükségesnek véli a katonaság számának szaporítását, úgy a véghelyeken, mint más megerősített helyeken is, hogy adandó esetben sikerrel állhasson ellen a támadásnak. Minél fogva kívánatosnak tartja, hogy a rendek ezen országgyűlésen ily katonaság eltartására szükséges adóról gondoskodjanak. Erre kötelezi őket az ország és király iránti hűség, az isteni és emberi törvény. Hogy azonban a katonaság a várakban és a véghelyeken biztosabb lehessen, és hogy onnét az ellenséges támadásokat hatályosabban visszaverhesse, ő felsége szükségesnek látná, hogy ezen védhelyek kellő felszereléséről idejekorán gondoskodjanak, mert vannak várak és véghelyek, melyek, ki-

javításuk évek óta elmulasztatván, romban hevernek. Hogy az ebből származható veszedelem elháríthatassék, ő felsége azt kívánja, hogy a rendek a várromok kijavítására és felépítésére nézve is hozzanak határozatot. E tekintetben nem csekély hátrány származott abból, hogy a gratuitus laborok, miket oly sok országgyűlés elrendelt, a vármegyék által nem szolgáltatnak ki s hátralékban maradtak mind ez ideig. Ennél fogva erélyesebb és eredményesebb eljárásról kellene gondoskodni, hogy ezután az ily közmunka a mondott célra valósággal felhasználtathassék. Az is az ország sérelmével jár, hogy úgy a felvidéken, mint az alföldön is több város és falu, a nélkül, hogy kényszerítve lennének, csupa kényelemkeresésből, a végvidéki tisztek tudta nélkül, a töröknek alávetették magokat és annak adóznak is. Nehogy ily módon más vidékek is a török uralma alá essenek, a rendek gondoskodjanak az ily vakmerőség megfékezésére alkalmas eszközökről. És minthogy a haza javára és üdvére sokat tesz a katonaság jó fegyelmezése, ő felsége gondoskodni fog arról, hogy minden rendetlenség, rablás és kapdosás megszűnjék; és a törvény áthágói, legyenek azok katonák vagy kóborlók, a legszigorúbban bünhődjenek. Végre, minthogy a szerencsétlen háborúság idején a törvénykezés rendes menete fenakadt, minek következtében a birák ítéletei tiszteletben nem tartatott, és a végrehajtás körül is sok visszaélés történt: ennél fogva felhívja ő felsége a rendek figyelmét arra is, hogy a jelen körülményekhez képest a törvénykezés rendes menetének biztosítására, az ítéletek végrehajtására, valamint a visszaélések megszüntetésére alkalmas módokról gondoskodjanak. »Ezek azok — úgy mond — melyeket ő felsége mint ez idő szerint legszükségesebbeket, a rendek elé terjeszteni jónak látott. Mindezek odairányulnak, hogy a sokat szenvedett hazának óhajtott békéje és köznyugalma, biztossága visszaállíthatassék és megszilárdíthatassék. Ő felsége tehát bizodalmit helyezi a rendek tartozó hűségébe, hazájok iránti jó indulatába és szeretetében, hogy mindezekben teljes buzgalommal fognak eljárni, s feltalálандják a módokat, melyek által a közjó üdvéről, a haza fenmaradásáról és ő felsége méltóságának megóvásáról gondoskodni lehessen, s annál inkább fognak sietni munkájokkal, mivel tudják, hogy ő felségének a német róm. birodalomban

valamint egyéb országaiban is vannak sürgős teendői, melyeket veszély nélkül elhalasztania alig lehet.¹⁾

A rendek látható elégtelenséggel fogadták a király előterjesztését. Épen az hiányzott belőle, a mit ők leginkább vártak, t. i. az alkotmány visszaállítása, a törvények öréről rendelt nádor választása és a húsz esztendő óta történt végtelen sokaságú sérelmek orvoslása.

Midőn tehát a királyi propositiókra választ kellett adniok, azonnal felléptek azon követeléseikkel, hogy az elmúlt jegközelebbi húsz esztendő folyama alatt történt alkotmány-sértések megszüntessenek, és ha a kormánynak a béke és nyugalom iránt kijelentett szándéka csakugyan őszinte, akkor állítsa vissza a magyar alkotmány egyik főbiztosítékát képező nádori hivatalt, és az azzal járó jogokat is.

A rendeknek ugyanis utasításul volt adva, hogy a királyi helytartói hivatal, melyhez a nemzet oly gyászos napjainak emléke van kötve, töröltessék el, és a régi törvények értelmében nádor választassék, a ki a nemzet jogainak őre, kívánságának tolmácsa és alkotmányának támoszlopa legyen.

Ehhez képest, hogy czéljokat minél biztosabban elérhessék, mindenek előtt magát a kir. helytartó érseket kérték fel, hogy a nemzet ezen kívánságot ő felségénél előmozdítani sziveskedjék. Ez nem is utasította el magától a kérelmet, mindazáltal arra figyelmeztette a rendeket, hogy addig is, míg a nádorválasztásra kerülne a dolog, válaszszák meg a sérelmek összeírására kiküldendő bizottságot. Hivatkozott a négy utóbbi országgyűlés gyakorlatára. De a rendek ebben csak haszontalan időhalasztást láttak, és a personalis által erélyesebb hangon üzenték, hogy mindaddig, míg nádoruk nem lesz, egyáltalában semmiféle más tárgyalásokba bocsátkozni nem fognak.²⁾

¹⁾ Katona, Hist. Crit. XXXIV. 401—408. l. Kiadatott a rendeknek máj. 24. Sopronban. Ellenjegyezve Moholányi János által.

²⁾ »Personalis uram — írja a gömöri követ — urgeálta újabban a Compilerok választását. A nemes vármegyék követei közül a mint egymást neki biztatták, N. Hevesvármegye követtye Tassy Mihály uram szólala meg: egyáltalában a Törvényhez ragaszkodik és instructiója mellől el nem megyen. Azon . . . Personalis uram megindulván, szóla egyik hites író diákjának: János Deák ird fel a nevét ezen követnek. Az ország is

Május 30-kán Ilyefalvi István egri káptalanbeli, Kapi Gábor, Szapáry Péter megyei követek által felhívták a főrendeket is, hogy csatlakozzanak hozzájuk és együttesen kérjék meg ő felségét a nádori jelöltek neveinek minél előbbi közlésére; hogyha pedig, — a mit nem remélnék — a kir. helytartó és a főurak ebben nem akarnának velök együtt közreműködni, azon esetben a főurak segítsége nélkül is folyamodni fognak ő felségéhez saját követeik által.

Erre a főrendek azt válaszolták, hogy készek ugyan a nádorválasztás kérdésében velök együtt folyamodni, *de előbb* a sérelmi küldöttség megválasztását követelik. Ám azután az érsek úr is hajlandó lesz a nádorválasztást sürgetni, sőt abban is megnyugszik, ha a rendek semmihez sem fognak, míg ez meg nem történik. Ezen válaszszal azonban a rendek nem voltak megelégedve. Ujjonnan visszaküldötték tehát ugyanazon követeiket annak határozott kijelentésével, hogy ha a főurak meg nem egyeznek is e dologban, az ország rendei már egyszer tett üzenetükhöz képest, külön fognak folyamodni ő felségéhez, és a míg czélt nem érnek, semmi egyéb tárgyalásokhoz nem járulnak. Egyébiránt arra is figyelmeztetik az urakat, hogy a két ház között fennállott régi szokást, mely szerint az urak az alsó háznak adandó üzeneteiket saját külön követeik által közvetítették, tartsák épségben ezután is.

E közben a personalis mindent elkövetett, hogy a követeket az említett bizottság megválasztására bírja. Figyelmeztette őket a kir. propositiók tartalmára, és a király kedvetlenségére. De ez sem használt. Nem használt a főuraknak azon tanácsa sem, hogy a megválasztandó sérelmi küldöttség vegye mindjárt első sorba a nádorválasztást is a sérelmek és kívánatok közé. A kölcsönös üzenetváltások alatt kitünt, hogy a főrendek világi elemeinek nagyobb része helyesli a rendek eljárását, és csak a főpapokkal tartó néhány úr ellenzi és kárhoz-

ezen közönségesen felzúdúlván, ilyen kérdést tőnek: Mirevaló volna az, ha ő Nagysága mindazokat fel akarná iratni, valakik törvényünk contentiája szerint szólnak. Így mindnyájokat irassa fel ő Nagysága; mert itt a mit egyik követ mond, mindnyájok consensussából mondja, lévén egy vox a mindnyájoknak. Ezt Personalis uram látván, hallgatással vevé elejét ő Nagysága . . . Nemz. Múz. levéltár.

tatja azt. Egyetlen egy papnak, a paulinusok követének volt annyi bátorsága, kijelenteni, hogy ő e tekintetben a rendek nézetén van, és mindenek előtt a nádor megválasztását kívánja.

Midőn e részben még egy felhívás ment volna a főrendekhez, ezek máj. 31-kén beleegyeztek a közös felírásba, de az érsek megjegyezte, hogy annak fogalmazása olyan legyen, »hogy valamiképpen kényszerítés ne láttassék benne, hanem alázatos könyörgés.« Az érsek ugyanis ép úgy tudta, mint az országos rendek bármelyike, hogy az ő helytartói hivatala törvénytelen, és hogy a nemzet kívánságát megtagadni nem lehet; de ennek olyan színt akart adni, mintha ő és a király önként mondana le róla. Az alsóház követeihez fordulva azt kérdezte, hogy ő hozzá a helytartóhoz, nem hoztak-e valami külön üzenetet?

— De igen, mondá Szapáry Péter.

— Mi legyen az?

— Mutassa Nagyságod atyai kegyelmességét; — a statusok reménykednek, hogy Nagyságod ezen intenciójoknak nem leszen turbátora, hanem promotora.

— Meg kell hát lennie, mondá az érsek, a ki egyúttal azt is kívánta, hogy őt egy külön emlékiratban hívják fel erre. Ha — úgymond — megadják becsületemet, magam is csatlakozom a küldöttséghez.

Nem is volt azután nagyobb gondja, mint az, hogy az ő hozzá és ő felségéhez intézendő felírás jól legyen szerkesztve, hogy általa sem a helytartói sem a királyi tekintély csorbát ne szenvedjen. Midőn a felírás szerkesztői ¹⁾ felolvasták dolgozatukat, az érsek világosan ki akarta tétetni a clausulát, hogy ez által a rendek ő felségét legkevesebbé sem akarják megsérteni, sőt inkább az ő tetszésén megnyugosznak. Természetes, hogy ez ellen a rendek élesen kifakadtak, mert annak olyan értelme volt, mintha az ország abba is belenyugodnék, ha a helytartót továbbra is fel fogja tartani ő felsége.²⁾

¹⁾ Orbán Pál az ítélő mester és Zsigray Mátyás, annak segéde.

²⁾ ... »Érsek uram előtt — írja a gömöri követ Naplója — más clausula inserlátott az ő Nagysága (az ítélő mester) tetszéséből, mely ilyen volt: nolentes tamen Majestatem Vestram Sacratissimam in minimo offendere, quin potius complacere in omnibus per hoc, — mely is

Végre nagy nehezen megállapították a szöveget. Ebben hálával emlékeznek meg ő felségének kegyességéről, hogy a haza békéjének helyreállítása céljából összehívta őket, és hogy személyesen is megjelenvén közöttük, kiadta kir. propositionit. De midőn ezen propositionok értelme szerint a béke fentartásának módjáról gondoskodnak, kénytelenek ő felségéhez — a nélkül, hogy ezzel kir. méltóságát sérteni akarnák — folyamodni, hogy a régi országos törvények, királyi diplomák által megalapított, s ő felségének koronázás előtti diplomájával is megerősített nádori hivatalt mindenek előtt betölteni, s erre alkalmas személyeket kijelölni méltóztassék, hogy ez által úgy ő felsége óhajának, valamint az ország közkívánatának eleget téve, tovább haladhassanak a közügyek tárgyalásában. ¹⁾

Ezen felirat átadására megválasztattak a főrendek részéről: maga a helytartó érsek, Kéry János csanádi püspök, Koronpay Péter váci püspök, Erdődy Miklós horvát bán és Eszterházy Pál; — az alsó ház részéről: Kapy Gábor, Tassy Mihály, Hancsok János, Szapáry Péter, Radosics János, Kovacsóczy György, Sente Bálint, Péterfy András, Gerand György stb.

A király kegyesen fogadta őket. Feliratukat — u. m. — megfogja olvasni és olvastatni tanácsosaival, s azon lesz, hogy az országnak kívánatos választ adhasson. De midőn vége volt az audientiának, és a küldöttség már bucsút vett a királytól, az érsek visszahivatott, mi általános feltűnést okozott; mert ebben valami titkos tervezést gyanítottak a nádorválasztás meghiusítására nézve. Azonban ezúttal nem az volt a bizalmas beszélgetés tárgya, hanem az, hogy mikép lehetne a ren-

majd olyat tett, hogy ha ő felségének nincsen kedve hozzá, nem bánják, ha a locumtenentiát helybenhagyja is. Mely úgy tetszvéen bizonyos okokra való nézve, hogy még az elsőnél is alkalmatlanabb volna, azt is az ország statusi sokáig forgatván magok között, ki consentiált, ki nem . . . Nemz. Múz.

¹⁾ Statuum et Ordinum Regni ad Suam Maj. Memoriale, quo petunt pro eligendo Palatino candidatos proponi. Jun. 1. 1681. Acta Diaetae Sopr. *Kovachich* gyűjt. U. o. olvasható az Érsekhez ugyan ez ügyben intézett emlékirat is.

deket, addig is, míg a király az adandó válasza nézve tanácsosaival megállapodásra jutna, az országos ügyek tárgyalásainak megkezdésére bírni. Meg is történt erre nézve a kísérlet. Mind az érsek, mind a personalis felhívta a rendeket a sérelmek összeírására. Kár volna — u. m. — az időt heveréssel tölteni, és ő felsége tetszésének ellenszegülni. De mind ez nem használt. A rendek közakarattal, a főrendektől is támogatva, kijelentették, hogy addig, míg ő felségének válasza ki nem adatik, nem tanácskoznak.

IV.

Június hatodikán kiadatott a királyi válasz, mely az ország összes karainak és rendeinek volt címelve. Személyes gondot okozott, a minden csekélységben nagy dolgot kereső gyanakodó rendeknek; mert az összes karok és rendek előtt kellett volna felolvasatnia. A personalis azt a kérdést vetette fel, hogy hol olvassék fel a kir. válasz: az urak házában? vagy az ország házában? A főrendek, hivatkozván az urak házában szűk voltára, azt üzenték, hogy előbb csak a főuraknak olvassék fel, a personalis maga jöjjön közéjük a válasz meghallgatására, mert a rendek nem férnek el a teremben. Azután olvassék el külön a rendeknek is. A rendek a hely szűk voltát látván, elfogadták a javaslatot, azon módosítással, hogy részükről nem csupán a personalis, hanem egy egész küldöttség menjen a főrendekhez a kir. válasz meghallgatására. Ez megtörtént. A felolvasás után a főrendek ismét egy más küldöttség által vitették át a kir. választ a rendek táblájához, hol, miután a rendek nagy figyelemmel meghallgatták volna, az a kérdés támadt: szóljanak-e hozzá, vagy nem. Voltak a kik azonnal tárgyalni kívánták, mások oly fontosnak találták a király némely kifejezéseit, hogy — a mint mondák — jó lesz reá egyet aludni, és úgy tárgyalni.

Addig is a kir. leirat lediktáltatott. Tartalma szerint ő felsége nem ellenzi ugyan a nádor megválasztását, de a multra való tekintetből szeretné, hogy a nádori hivatal hatalmának korlátozására bizonyos biztosítékról gondoskodnának a rendek, nehogy az ország összes közigazgatása és igazságszolgáltatása egy ember itéletétől függjön.

Ő felsége figyelemmel és lelkiismeretesen tanulmányozta azon törvényeket, melyekre a rendek feliratukban hivatkoznak, de azokban sehol se találta azt, hogy a nádori hatalmat a szükséghez képest törvényes módon korlátozni ne lehetne, sőt elődeink rendeleteiből és törvényeiből az ellenkező tűnik ki. Mindazáltal atyai jó indulatánál fogva eleget akarván tenni a rendek kívánságának, hajlandó a nádori jelölést megtenni, bízván a rendekben, hogy azután sietni fognak a kir. propositiókban kijelölt tárgyak feletti tanácskozáshoz fogni.

Nehogy azonban királyi jogai sérelmet szenvedjenek, ő felsége fenn tartja magának és utódainak azt a jogot, hogy a hányszor a szükség kívánni fogja, hatalma legyen jobb módokról gondoskodni. ¹⁾

Ezen kir. leirat jún. 7-kén tárgyalás alá vétetett a rendek házában. A personalis felhívása után csend uralkodott a teremben. Úgy látszik senki sem merte megkezdeni a vitát; mindenki mástól várta a kezdeményezést. Kapy Gábor gúnyosan szólott, hogy hát álljanak elő azok, a kik a clausulát ajánlották. és azok, a kik előbb aludni akartak egyet, most mondják el »micsoda álmodást láttak.«

De csak nem szólott senki sem. A personalis tudta, hogy e hallgatás elégedetlenségnek a kifejezése. Azért vizsgálni akarván a rendeket, útalt Kitionicsra, annak bebizonyítására, hogy ő felsége semmi újítást nem akar behozni az által, ha a nádor mellé tanácsosokat rendel. De a rendek az ily tanácsot nem tartották összeegyeztethetőnek a nádori méltósággal. Hiába történt e tekintetben hivatkozás Vesselényi Ferencz nádor botlására, és arra, hogy hiszen a király mellett is vannak tanácsosok, a nélkül, hogy ez által a kir. tekintély szenvedne. Mi lenne akkor a nádor, ha mindig tanácsosokkal lenne körülvéve? mondák, aztán ki fizesse azokat a leendő tanácsosokat?

Mindezen kérdésekre különféle törvények lettek idézve; de végre is sok vita után abban történt a megállapodás, hogy elég a király által óhajtott tanácsadásra maga az ország törvénye. Ez világosan meghatározza a nádor teendőit, s megszabja annak hatáskörét. A rendek tehát ehhez ragaszkodnak

¹⁾ Kovachich gyűjt.

most is, mert ha nem a törvény szerinti tanácsot adnák ő felségének, ezzel egyenesen a királyi tekintélyt sértének meg és ellene dolgoznának a kir. diploma második feltételének. Ehhez képest üzenték a főrendeknek is, hogy az ő felsége propositiójára adandó válaszban a törvények hangsúlyozva legyenek, »mert azokban annyira megvagyon köttetve a palatinus, és az oly pácza is előtte, a kinél már nagyobb nem lehet.«

Erre a főrendek belenyugodtak az alsóház kívánságába, és a szerint kívánták szerkesztetni a válaszfeliratot, melyben kimondatik, hogy a nádor hatalmának korlátozásáról intézkedni szükségesnek nem látják, mivel a törvények világosan megszabják a nádor teendőit.

A felirat átadására kiküldettek: a csanádi püspök, gr. Csáky István, id. Zichy István, Mednyánszky János, Iglencs István, Szirmay István, Bossányi Gábor, Veszelszky Mihály, Husz András és Szánkay Lajos. A király kegyesen fogadta őket, és ígérte, hogy az ügyet komoly tanácskozás tárgyává tenni és ahhoz képest fogja kiadni válaszát.

E válasz jún. 13-kán jött a rendekhez. A királynak két főtanácsosa: Zinczendorf és Hoher udvari főkanczellár hozták azt át, kiknek illendő fogadtatása nagy gondot okozott az ily ünnepélyességektől elszokott rendeknek, míg a régibb országgyűlések irományait felkutatva, megtalálták a formulát. E szerint nyolczan küldettek ki a miniszterek illő fogadtatására, kik az útczára menve, a hintónál fogadták őket és ünnepélyesen vezették be a terembe. Az egyik az érsek jobbján, a másik pedig balján foglalt helyet. Hoher latin nyelven üdvözölte a rendeket, és átadta ő felségének sajátkezűleg irt lepecsételt kir. levelét, melyben a nádorságra kijelölt négy személynék, t. i. Erdődy Miklós horvát bán, gr. Eszterházi Pál, Kolonics Ulrik és Zay András nevei voltak följegyezve.

Ezzel a király két tanácsosa elbúcsuzván, az érsek felbontotta a király levelét és, a jelöltekre azonnal megkezdődött a szavazás. Az eredmény biztosítása szempontjából az érsek jónak látta kijelenteni, hogy Erdődy, mint horvát bán, e tisztelet nem viselheti, de különben is tudja, hogy nem fogadná el, tehát ajánlja Eszterházy Pált, a kire azonnal be is adta első szavazatát. Őt követték a többi főpapok, főurak és követek,

ugy hogy Erdődyre csak ketten, Kollonicsra csak egy szavazván, a többi szavazat mind Eszterházyra esett.

Még az nap le is tette az esküt ő felsége kezeibe, és a rendek, rég nem érzett örömmel, üdvözölték őt a nádori méltóságban.

Eszterházy, mint nádor, gyenge embernek bizonyult. Sem felfelé, sem lefelé nem bírt kellő tekintélyvel. Vallási buzgalmon kívül alig örökölt valamit nagy ősétől Eszterházy Miklóstól, mindamelllett az országos rendek örültek megválasztásán. mert benne az alkotmányosság elvének győzedelmét látták a rég uralkodó absolutismus felett.

V.

Az új nádornak első és főkötelessége volt a bujdosó magyaroknak visszahozása és Tökölynek kibékítése.

E végből kezébe vette a kiegyezés fonalát ott, a hol azt magok a bujdosók, vagyis »az isten dicsőségeért, hazájok szabadságáért fegyverben lévő magyar urak, nemesek és vitézlő rendek« adták a kezébe.

Ezek ugyanis Tököly vezérlete alatt még május 7-kén Kaposon azt végezték, hogy kívánataikat a Sopron városában összeülendő, országgyűlés elé terjesztik. Ezt meg is tették a következő levél alakjában : »Nem kételkedünk — úgy mond — hogy szomorú szívvvel ne érezné Nagyságtok, Kegyelmetek hazánknak ennyi esztendőktől fogva való siralomra méltó elpusztulását, melyet mi is, mint hazánknak igaz fiai, szomorú szívvvel kívántunk, s kívánjuk ma is, s tehetségünk szerint munkálkodunk is annak régi jó állapotjára, minden királyoktól adott, s kir. diplomával megerősített régi szép szabadságára való jutását; mivel pedig Isten nagyságtoknak s Kegyelmeteknek, mint édes hazánk ennyi személyből álló rendeinek, a mi fáradságunk után is adta ezt a gyűlési alkalmatosságot érni, kit is sok esztendeje, hogy el nem érhetett, most az ideje, munkálódjon szívesen ő felsége előtt nemzetünknek minden renden lévő szabadságainak sz. diplomája szerint való megadását, annak ujabban való állandó confirmációját, *melyben a mi vallásunk, evangelica Religiónk, nekünk mindenek felett legelső.*

Elhiszszük azért, úgy kívánja Nagyságtok, s Kegyelmetek

ő felsége előtt végbevinni a dolgokat, hogy minket e haza igaz fiainak ismervén, egyaránt és *vélünk együtt* munkálódjon minden lelki s testi szabadságainkban való teljes contentumunkban, az igazság s eleitől fogva való jó szokás szerint.

Ezek pedig minden sz. királyoktól adatott diploma szerint meglévén, gondolkozzék Nagyságtok, Kegyelmetek, mindenütt szomszédságinkban lévő nemzetünket ezennel megemésztő hatalmas *török nemzetnek* contentiója felől, kitől Isten után, csak a neki való kedvkeresésünk, ha megöltalmazhatja, tarthatja szegény hazánkat, mely ellen valaki édes hazánknak jövődjö megmaradását tiszta szívvel és tökéletességgel kívánja, s elméhez képest való, csak csekély akadályokat, senki most nem szólhat, szeressen azért és munkálkodja tovább való megmaradását és provideáljon ez iránt is hazájának, magának és sokan szép maradékoknak securitásokrúl, melyben mi magánosan is, mint kik által látjuk nemzetünknek a nélkül való meg nem maradhatását, noha eddig sem voltunk elmulatói; de csak érthessük abban való elméjét s akaratját Nagyságtoknak s Kegyelmeteknek, a hatalmas török előtt hazánk megmaradásáért tovább is tehetségünk szerint örömost törekedünk. Vegye azért jó néven, és hazánk javára való inteniókat, mivel mi édes hazánkhoz s nemzetünkhez való szeretetünkéből cselekedtük.

Ezen felől megírt intimatióink pedig ő erejekben meg nem lévén, mostani Nagyságtok s Kegyelmetek végezésinek, ha nem annuálhatunk, sem Nagyságtoktól sem Kegyelmetektől (jót gondolkodván felőle) sem a keresztyén világban senkitől, úgy látszik, méltán érette meg nem íteltethetünk.

Látván és érezvén ezeknek meg nem létele miatt hazánknak megemésztésre való, ki még eddig annyira nem látszott külső-belső tüzek, minden felől végső veszedelemre való felgyuladását, — protestálunk is e felett Isten s a szent angyali és Nagyságtok s Kegyelmetek előtt közönségessen, ha Nagyságtok s Kegyelmetek a feljebb említett dolgokban, úgy mint hazája elvesztése, lelki testi szabadságainak restauratióiban és mindenütt szomszédságinkban lévő hatalmas *török nemzetnek* contentuma iránt való jövődjöbeli securitásában ő felsége előtt alázatos törekedése által, úgy nem munkálkodnak e mostani országgyűlésében, hogy mi is, kik e végre annyi

esztendőkötől fogva való bujdosást és nyomorúságot szenvedtünk. sokan pedig édes nemzetünknek szabadságáért, s vallásunkban való szeretetünket s életünket is elfogyattuk, Nagyságtoknak s Kegyelmeteknek hazánk javára czélozó végezésében nem csak megnyughassunk, hanem Nagyságtokkal s Kegyelmetekkel egy ügyben fáradozó hazafiainak is elismertesünk.

Hogy így ezek meg nem lévén, ha mi nagyobb veszedelem és végső pusztulás követi ezt a hazát (most lévén egyszer ideje megbántódási állandó orvosságának) nem mi, hanem Nagyságtok s Kegyelmetek léssen az oka. Segélje azért a sz. Isten Nagyságtokat hazánknak javára mindenekben, hogy munkálódhasson, véget is érhessen mostani gyűlésében nemzetünknek állandó megmaradására, szabadságunknak helyreállítására. tiszta szívvel kívánjuk.«¹⁾

Ezen levelet a rendek, bár hozzájok volt intézve, nem merték felbontani a nélkül, hogy azt előzetesen be ne mutassák a királynak. Lipót e loyalitást igen jó néven vette; s magas megelégedését nem is mulasztotta el kifejezni irántok. De a bujdosókkal nem akart szóba állani. Az egész kiegyezést a nádorra bízta, mihez a rendek is hozzájárultak.

A nádor úgy fogta fel missióját, hogy a kiegyezés, illetőleg a bujdosók visszahozása tekintetéből szóbeli tárgyalást indít meg, mi legbiztosabb mód leszen arra, hogy ő felségének jó indulatát a bizalmatlanok előtt bebizonyíthassa. De ezt úgy kívánta eszközölni, hogy azok, a kik Tökölyi részéről kiküldve lesznek, minden körülmény között érezzék, hogy a király, midőn velök, bár közvetve, alkudozik, kegyelmet gyakorol. S ez volt a baj, mert a fegyverben állók el voltak tökéelve, hogy mindaddig, míg az ország törvényeinek tiszteletben tartása nem biztosíttatik, fegyveröket le nem teszik. Ellenkező esetben készek békejobbot nyújtani és elfogadni.

A nádor jún. 17-kén következőleg válaszolt a bujdosó magyaroknak fennebb közlött kaposi levelére:

»Vévén kegyelmetek levelét és megolvastatván mind az

¹⁾ Copia Litterarum exulantium Hungarorum, Exlmo ac Rdmno Principi Excellmis, Illmis, Rdmis etc. Statibus et Ordinibus Dnis Dnis Fautoribus et amicis colendissimis, missarum. Kapos, 7. Maji. Anno 1681. — Kovachich gyűjt.

egész statusok előtt közönségesen, megértettük continentiáját. Minthogy pedig derék kérdéseket tart magában azon Kegyelmetek levele, szükségesnek és alkalmasnak ítéljük mindnyájan, hogy arravaló alkalmas magok embereit bizonyos instructióval küldeni ide, a kikkel tractálhatnánk azon dolgokat, s kivánt véget érhetnénk, mely által már egyszer ezen megnyomorodott haza nyugodalmat érhetne magának. Kegyelmetek azért, a mennyire lehet, ne késleltesse meg nevezett magok embereinek hozzánk való küldését, (hogy) netalántán az késedelem miatt mind a haza, mind pedig az haza meggyógyíthatatlan kárt ne valljon.

Itten a szíves munkálkodásban fogyatkozás nélkül fáradozunk, mivel ezen országgyűlést is a végett rendelte leginkább Kegyelmes urunk ő Felsége, hogy a felháborodott állapotok jó csendességbe hozattassanak. És mivel én is Kegyelmes urunk ő felsége és a nemes ország parancsolatjából erre a terhes állapotra rendeltetem, nyugodt elmével legyen Kegyelmetek, hogy ha csak közönséges jónak, és ezen utolsó veszedelemben forgó szegény hazánk csendes békességre való állításának kívánsága szívökbe öntődött: — Kegyelmeteknek következőképpen minden alkalmatlan, és istenes szándékjokat meggátló állapotokat félretévén, magok részéről közelitti Kegyelmetek a dolgot, tisztem-s kötelességem szerint úgy kívánok fáradozni (járulván hozzá Kegyelmes urunk ő Felsége nagy hajlandósága és kegyelmessége s mindnyájunk buzgó kívánsága) hogy Isten kegyelmes gondviselése által ezen utolsó romlásra hanyatlott szegény hazánk régi csendes állapotjában és békességes megmaradásában állíthassuk és juttathassuk. Mivel pedig az armistitium már vége felé közelget, amig ezen levélem odaérkezik is Kegyelmetekhez, s a Kegyelmetek ideküldendő emberei eljönnek, kitelhetik ideje. Minek okáért mi a Kegyelmetek kívánsága, csak érthessem, azonnal azon leszek, hogy obtineálhassam Kegyelmes urunknál ő Felségénél, az említett armistitiumnak meghosszabbítását, mivel idő kívántatik ilyen súlyos kérdések complanatiójára.

Addig is pedig kétségen kívül úgy fogja magát Kegyelmetek alkalmaztatni, hogy csendességben maradván, semmi fegyverkezésre való okot nem ad, hasonlót várván Kegyelmes

urunk ő Felsége részéről, hogy tudniük inkább alkalmasabban és csendesebben munkálkodhassunk mi is itten a kívánjonak közönséges előmenetelében. Ezek után éltesse Isten Kegyelmeteket jó egészségben. ¹⁾

Mint hogy azonban a bujdosók levele tulajdonképpen az országgyűlésen összejöött rendekhez volt intézve, tehát a nádoron kívül ezeknek is nyilatkozniok kellett arra nézve, hogy a kibéktetés ezen módját helyeslik, és hogy az ujonnan választott nádor közbenjárását elfogadják. Ehez képest egy külön levélben ekképen válaszoltak nekik:

Kegyelmetek levelét, mely által az utolsó romlásra hanyatlott, csaknem végső pusztulását érző hazánknak koronás király urunk ő Felsége kegyelmességéből előbbeni virágzó állapotjának helyben való állítása végett megtalált, vettük.

Mivel pedig az idevaló jóreménységgel teljes gyülekezünknek kívánt ügyét Isten már is megadta érnünk, Méltóságos gr. Eszterházy Pál urunkat ő nagyságát választván a haza fő columnájának, palatinusunknak, kinek is mind hazájához, mind Kegyelmetekhez való szeretete s mind tiszteletbeli hivatalja azt hozván magával, a fénforgó egyenetlenségeket maga mediatorsága által sopiálja, úgy tudjuk ő nagysága ebben való szoros cooperatióját meg sem vonja, kiről ember és levele által ő Nagyságának Kegyelmetek megtaláltatik.

Nem kétlünk Kegyelmetek is kedvesen vévén ő nagyságának abbéli fáradtságát, ezen régen óhajtva várt alkalmaságot késedelem nélkül szeretettel vészi, kire a Sz. Isten Kegyelmetek szívét, egyező elméjét segélje, szívesen kívánjuk. ²⁾

Azonban Tököly nem volt megelégedve a soproni gyűlés folyamatával. Az a nagy ellentét, mely ott a katolikus és protestans rendek között mutatkozott, és az a ridegség, melyet a bécsi kormány ez utóbbiaknak jogos és méltányos követeléseivel szemben tanúsított, csak megerősítette

¹⁾ Datum, Posonii sub grati Regni Diaetae Die 17-a Junii An. 1681. Kegyelmeteknek jóakaró barátja gr. Eszterházy Pál m. k. *Kovachich* gyűjt.

²⁾ Költ Sopronban 18. Junii. An. 1681. Kegyelmeteknek egész hazánk nyugodalmát kívánó jóakarói s atyafiai az Tekintetes Nemes Ország-nak minden Statusból álló Rendei stb. *Kovachich* gyűjt.

abbeli meggyőződését, hogy az alkudozás kívánt eredményre vezetni nem fog. Tudta, hogy Bécsben csak egy érv szokott dönteni: t. i. a fegyveres erő. Méltányolta ugyan az országgyűlési ellenzék nemes küzdelmeit, melyeket az alkotmányos szabadság érdekében kifejtett; de azon körülmény, hogy a nádorválasztást is úgy kellett kierőszakolni, és hogy a főpapság a német tanácsosokkal szövetkezve döntő befolyást gyakorol a királyra, kétszázé sőt lehetetlenné tett minden jó eredményt. Ezért, midőn a magyar rendeknek adandó válasz ügyében Pálly várába hívta össze híveit, ezek hasonló bizalmatlanságot táplálva, július 6-kán azt válaszolták a Sopronban gyűlésező országos rendeknek, hogy nincsenek megelégedve ezeknek magokviseletével; mert

– úgymond – a praeconcipiált jó reménységnek nem hogy zsengejét érezték volna, sőt inkább a mit ők mindennek előtt akartak elintéztetni, azt a rendek mellőzték és a diploma és régi tractatusok ellen más dologhoz fogtak. Különben jelentik, hogy mivel a béke ügye a nádorra bízott, tehát részletesebben annak is írni fognak külön. ¹⁾ Ezt meg is tették ugyanazon a napon.

És mi volt ezen a nádorhoz külön írt levélben? Az, hogy az országgyűlés eddigi folyamával nincsenek megelégedve, mivel a régi törvényeket, diplomákat és békekötéseket nem tartják meg. »Nem reméltük — úgymond a levél — hogy a Nagyságtok s Kegyelmetek gyűlésében a pacificatiót félretévé, a tractatusoknak és libertásinknak convulsiójához a mi praejudiciumunkkal volna, és így a Tekintetes Nemes Statuok azon levelünkben feltett kívánságinknak semmiben meg nem felelvén, ő Nagyságtoktól s Kegyelmetektől azoknak nem tartottunk: holott az Evangelica Religio dolgát mindennek előtt, mint publicumot ő felsége előtt közönségesen, az evangelikusok kielégítésére, nem hogy előmozdították volna, sőt inkább a diplomának tartalma szerint el nem intéztetvén, *magánügygyé* teszik, a minek elintézésétől függne az üdv és a nyugalom.

Továbbá a vallásügynek elintézetlenül való hagyásán kívül, egészen váratlanul az egész ország választását illető tisz-

¹⁾ Responsorium ad Literas per Inclitos Regni Hungariae Status et Ordines, exulantibus Hungaris transmissas factum. Kovachich gyűjt.

teket tettek: holott levelükben az ő kívánságuk az vala, hogy lelki testi szabadságaik dolgát velük együtt munkálják. Mely okokra való nézve az ország törvényét ekképen sértő végzésekre ők nem járulhatnak, azokat el sem fogadják.

Azt is neheztelik, hogy azon kívánságuk, miszerint az egyezkedés a porta kielégítésével egyszerre történjék, még eddig nem teljesült, pedig abból a nemzet romlása következhetik.

A mi az ő általuk kiküldendő követeket illeti, arra nézve is van megjegyzésök. Ugyanis a felhívásban embereik egyszer meghatalmazottaknak, máskor megbizottaknak és nem követeknek mondatnak; nem is tárgyalásra, hanem kérelemre hivatnak . . . Mindezeknél fogva Isten s világ előtt nyilván van, hogy ha e miatt hátrányok fognak következni, nem ők, a bujdosók, hanem azok lesznek az okai »a kiktől ezen difficultások és késedelmézések vettenek eredetet.« Ők továbbra is első levelök tartalmához ragaszkodnak. ¹⁾ S ezzel az alku félbeszakított.

VI.

A míg a nádor a bujdosókkal való egyezkedéssel volt elfoglalva, addig az országgyűlésen is élénken foglalkoztatta a rendeket azon tárgy, melyről a bujdosók kaposi levelükben azt irták, hogy az nekik »mindenek felett az első.«

Ez volt a vallás ügye.

A protestans rendek ugyanis mindjárt a nádor megválasztása után, azt a kérdést intézték a katolikusokhoz, vajjon akarják-e a többi országos sérelmekhez csatolni az ő vallási sérelmeiket is, avagy nem? A személynök, a ki különben jó indulattal viseltetett irántuk, a főrendekhez utasította őket. tudván, hogy ott a klerus nézete lesz a döntő. A válasz, melyet kérdésekre kaptak, úgy hangzott, hogy *magán ügyekkel* most foglalkozni nem lehet; különben ha e válasszal meg nem elégszenek, folyamodjanak ő felségéhez.

Minthogy azonban a protestánsok semmiképen nem akarták azt elismerni, hogy az ő ügyök *magán ügy* volna, újra

¹⁾ Datum, ex generali Congregatione nostra in Castris ad Pálly positis celebrata 6-a Julii 1681. — *Kovachich* gyűjt.

kérték a kath. rendeket, hogy világosabban és egyenesen azon kérdésre nyilatkozzanak, akarják-e a vallásügyet nyilvánosan tárgyalni? Ezek ismét a főrendekhez utasították őket, hol a klerus kijelentette, miként a vallás dolgáról hallani sem akar; mert az evangélikus vallásnak pusztá representatiója is derogál a kath. vallásnak. Ilyen *magán ügyet* a felső ház tárgyalni nem kíván: ellenkezőleg oda akarja utasítani a sérelmi bizottságot, hogy a végváarak körül előfordult sérelmek összeírásán kezdje meg munkáját.

Ennek ellenében a protestánsok, némely katolikusoktól is segítettve,¹⁾ a vallás ügyét országos *közügynek* állítván lenni, a kir. diploma pontjai szerint kívánták összeírtni a sérelmeket, köztük természetesen a vallásiakat is, — miért is kérték a nádort és a főrendeket, hogy engedjék nekik sérelmeik összeírására legalább két nap. Ekkor a főrendek beleegyeztek, hogy a két következő napon, a diploma pontjai szerint írják össze sérelmeiket.

Június 20-án Gerhard György követ lakásán összejövetélén, két küldöttség menesztését határozták el: egyet a felséghez, egyet pedig a nádorhoz.

Ez utóbbiban panaszkodnak a felett, hogy oly sok időt kell tölteniök a nélkül, hogy vallásukra nézve valamit kivíthatnának. Kéri ő nagyságát, a nádort, mint isten és király után a hazai törvények legfőbb támaszpóját, hogy törvényes kívánatukhoz képest, egyházi személyeik isteni tisztelet alkalmával vallásuk és nyelvök gyakorlatában ne akadályoztassanak.

Mire a nádor válaszolá, hogy ámbár nádori hivatalában megerősített, de azt saját hatalmából még sem teheti, már csak azért sem, ne hogy mindjárt hivataloskodása kezdetén gyanussá tegye magát a klérus előtt. Azt azonban nem ellenzi hogy ügyüket ő felsége elé terjesszék.²⁾

E nyilatkozat, mely a nádor gyávaságának egyik világos

¹⁾ »Ebben az ország statusi publica sessiójában a katolikus követ atyafiak közül, a kik érzék a tüzet, valóban segítették mint jó hazafiai az evangélikusok dolgát, noha némelyeknek azon kívül is instructiójokban volt adatva. *Gömöri követ naplója*, Nemz. Múz. levéltár.

²⁾ *Katona*, XXXIV. 423. l.

tanúbizonyosságát képezé, világossá tette a protestansok előtt a helyzetet, melyben nekik nyerniök nem, csakis veszíteniök lehetett. Látták, hogy a nádorban nincs támaszuk; látták, hogy a klerus nagyobb ellenszenvvel viseltetik irántuk, mint valaha. Egyedül a királyban helyezték tehát bizodalmutukat; azt akarták panaszaiuk igaz voltáról meggyőzni, annak szívet kellett tehát könnyörtletre indítani. Hogy ez biztosabban sikerülhessen, külön küldöttségek által fordultak a Pozsonyban levő császári tanácsosok pártfogásáért is, miután a nádorral már tisztában voltak. A német tanácsosok épen nem szívesen fogadták őket; sőt neheztelésöknek adtak kifejezést, mikor hallották, hogy az evangélikus rendek külön követséget akarnak küldeni Bécs-Ujhelyre ő felségéhez. De neheztelésök lecsillapodott, midőn gr. Kolonics Ádám, Gerhard György és még két más követ kíséretében megjelenvén náluk, s megmagyarázván az evangélikusok súlyos helyzetét, a királyhoz benyújtandó emlékiratuk másolatát tudomás és pártolás végett átnyújtották nekik. Ez a figyelem annyira megnyerte őket, hogy a pártfogást megígérték, jóllehet azzal sehogys tudtak kibékülni, hogy a királyhoz küldött bizottság az ő előleges beleegyezésök nélkül indult el Bécs-Ujhelyre. ¹⁾)

Június 25-kén vette át Lipót király a protestáns rendek emlékiratát, melyben elpanaszolják, hogy vallásuk ügye, melyért 1662-ben is folyamodtak, még folyvást elintézetlenül áll. Azóta elleneik nemcsak elszaporodtak, hanem még dühösebb üldözésekre vetemedtek mint azelőtt. »Oda jutottunk — úgy mond az irat — hogy az ország törvényei és a királyi hitlevél által erősített szabad vallásgyakorlatnak már csak néhány idomtalan romjai maradtak fel.«

Az evangélikusok által törvényesen és békén birt templomok, plebániák, gymnásiumok, iskolák, kórházak s az ide tartozó jövedelmek, igen kevés kivétellel, fenyegetések, ijesztések s fegyver által, vagy más szin alatt, sőt hallatlan úton tettelegesen elfoglaltattak, némelyek tövükből kiforgattattak, ólakká

¹⁾ Ki voltak küldve: gr. Kollonich Ádám, Gerhard György, Mokcsay János, Fesztetics Pál, Rezga Márton, Billard Márton, és Simó János. Ezeknek költségeire a megyei követekek egy-egy tallért fizettek. Gömöri követ naplója.

s egyéb világi czélokra átidomítottak; a halottak csak tetemes díj fizetése mellett temették; az evangélikus lelkészek és tanítók mindenféle ürügy alatt egyházi, világi urak, káptalanok, plebánusok, jezsuiták, végvidéki tisztek s egyéb rendbeli emberek, úgy a külföldi katonaság által összes vagyonuktól megfosztattak, elzárattak, vasba verettek, az országból kihurczoltattak; közülök néhányan keresztvassal a falakhoz vagy a földhöz láncoztattak; mások török rabszolgák módjára botoztattak; ismét mások csak váltság mellett bocsáttattak szabadon; a többiek pedig néhány iskolamesterrel s diákkal egyetemben a szokottól eltérő módon, lázadás örve alatt, törvény elébe állítottak; némelyek száműzettek, mások vármunkára és gályarabságra hurczoltattak, mi többeknek halálát okozta; egy épen hármás kínpadra vonatott s elevenen megégettetett; a többiek tértvények kizsarlása mellett hivatalaikból elmozdítottak, miért is a templomok nagy része lelkészek nélkül maradt, s a nép minden isteni tisztelet nélkül barom módjára kénytelen élni, s még a csecsemők közül is számtalan halt el kereszttség nélkül. Nemesek, parasztok egyaránt, különféle örvek alatt elfogattak, bilincsekben a templomba hurczoltattak; némelyiknek szája kifeszítettet, hogy beléje kényszerítsék az ostyát. Többen vagyonuktól megfosztattak, mások mert evangélikus lelkész előtt kötötték házasságot, vagy máskülönben evangélikus lelkész szolgálatával éltek, a szentszék elé idéztettek, birsággal sujtattak, vallásukból kitérni, a katholikus papokat fizetni katonai hatalommal is kényszerítették; ismét mások — még nemesek is — midőn magánházakban Istenhez fohászkodtak, vagy zsoltárokat énekeltek, gonosztevők képében elfogattak, és csak kezesség vagy váltság mellett bocsáttattak ki.

Több végházakban ő felsége külön oltalomleveleinek ellenére a tisztek makacsul ellenezték az evangélikus lelkész befogadását. Néhány megyében az evangélikus nemesek a hivatalokból kivették, miért is az evangélikusok köréből követelek szokott módon a jelen országgyűlésre sem küldethettek néhány kir. városban és szabadalmas mezővárosban a tanács egészen vagy nagyjából eloszlattatott, s helyébe nem a polgárok szabad választásából, hanem magyar kamarabiztosok és végtisztek által új hivatalnokok iktattattak, kik aztán az evan-

gelikusokat a tanácsból kirekesztették; és ámbár felséged kegyelmes meghívó levelét nemcsak a tanácshoz, hanem az összes községhez intézte, mégis csak a katolikusok hivattak össze, s az evangélikusok kizárásával követek a szokott mód ellenére csak katolikusok közül küldettek.

Némely városokban az evangélikus hazafiak polgárokúl vagy épen nem, vagy csak nagy nehezen fogadtatnak, fekvő birtokot nem vásárolhatnak; más városok evangélikus tisztikara, mert alkalmas egyének nem lévén a katolikusok között, katolikusokat nem fogadhatott keblébe, tetemes birságban elmarasztaltatott; ismét más városok templomai a plebániákkal és egyéb házakkal egyetemben, a védúri és tulajdoni jog rövidségével a jezsuitáknak adattak át, kik a lakosság ellenzése dacára azokat elfoglalják.

Az iparosoknak régi jogaik elszedettek, s helyökbe újak adattak, miket csak vallásváltoztatással lehetett visszaszerezniök. Sok helyen az esketések, keresztelések és más egyházi szertartások betiltattak, míg az illetők vagy vallásukat odahagyták, vagy legalább reményt nyujtottak a kitérésre.

Az evangélikusoknak vallási czélokra szánt hagyományaik erőszakosan elfoglaltattak s az alapítók szándéka ellenére más czélokra fordítottak. Számtalan más tényt csak azért nem számlálnak elő, mivel nem akarnak ő felségének mindjárt kezdetben alkalmatlanok lenni részletes panaszaiakkal; de ha szükség lesz rá, azt is meg fogják tenni.

Mindezeknél fogva, fennebbi sérelmeik ismétlése mellett alázattal kéri ő felségét, méltóztassék kegyelmes hitlevele értelmében, még ez országgyűlés folyama alatt, királyi hatalmánál fogva véget vetni e sérelmeknek, a sértetteket és kárvallottakat jogaikba visszahelyezni, a háborgatókat érdemök szerint büntetni s elnyomott hűséges evangélikus rendeit azon állapotba helyezni, melyet nekik törvények és szerződések biztosítanak. Ebbeli kegyelmét — végzik a rendek — nemcsak Felséged boldogságáért s a dicsőségesen uralkodó ausztriai ház örök fenmaradásáért Istenhez küldendő bőséges imádságunkkal, hanem rendületlen jobbagyi hűségünkkel is alázattal kiérdemelni minden erőnkkel törekedendünk. ¹⁾

¹⁾ Memoriale Statuum Evangelicorum. Hist. Diplomatica, Appendix 158. l. V. ö. Kovachich gyűjt. Acta Diastalia 1681.

Az a hang, mely ez emlékiraton végig vonúl, részvétet költ; a tények, melyek abban felsoroltatnak, megdöbentők. Nem csoda, hogy Hocher korlátnok, midőn előtte a protestánsok megjelenve s közbenjárását kérve, elmondották az itt előszámlált sérelmeiket és keserveiket, csodálkozással mondá: »Bámulandottam vala türelmeteket, ha ennyi iszonyatosságot csak tíz napig türtetek volna el, de hogy *tíz évig* hurczoltátok azokat, türelmeteket csodálnom kell!« Fájdalom, voltak sokan, a kiknek szíve annyira megkeményedett, hogy e keserves panaszok felett csak gúnyolódni bírtak. A vallási elfogultság vastag kéreggel vonta be az emberek nemesebb érzelmeit.

Különösen a király környezetében uralkodott a vallási elfogultság. Azok, a kiknek tanácsára a király legtöbbet adott, erősen meg voltak győződve arról, hogy a római kath. egyházba való térítés által istennek különösen tetsző dolgot mivelnek. Erről oly erősen voltak meggyőződve, hogy semmi erőszakos módtól és eszköztől nem riadtak vissza, csak hogy az »egyedül idvezítő« róm. kath. egyház hatalmát — ha kell erővel is — megalapíthassák. Erre soha sem volt alkalmasabb idejük, mint most, midőn az ország trónján egy vakbuzgó, eredetileg a papi pályára készült fejedelem ült. Azt nem tagadhatták, hogy a protestánsok emlékiratában foglalt kegyetlen dolgok igazán megtörténtek. Nem is ezt akarták ők megerősíteni, hanem csak jogcímet akartak szerezni arra, hogy eljárásukat igazolhassák. Hiszen az ő nézetök szerint mindazon szenvedések, melyekről a protestánsok panaszkodnak, nem állanak arányban azon gyalázzattal, melyet a kath. egyház kénytelen eltűrni az eretnokség létezése miatt. Ezt kell tehát ellentétbe állítani a protestánsok panaszaival. A törvény és a kir. diploma e tekintetben nem szolgál zsinórmértékül; a király csak saját lelkiismeretére tartozik hallgatni.

Ily nézetek uralkodván a király tanácsosai között, Nostitz júl. 3-kán értésül adta az evang. rendeknek, hogy emlékiratukat ő felsége elolvasta és megvizsgálta ugyan; de, mivel abban igen súlyos dolgok foglaltatnak, azt határozta, hogy e tárgyat a katolikusokkal is közlendi, s válaszát csak azok meghallgatása után adhatja ki. A katolikusok ilyen felhívás

után hozzá is láttak a czáfólathoz, illetőleg a protestansok panaszait ellensúlyozható sérelmeik összegyűjtéséhez.

De a míg ez történt, ez alatt egy különös rendelkezés zavarta fel a kedélyeket. Ugyanis a »király nevében« irásban adatott ki a kemény parancs, mely szerint a király, hercegek, grófok és követek kivételével senkinek sem volt szabad részt venni az evangélikus nyilvános isten tiszteleten. Nagy büntetés volt szabva nemcsak azokra, a kik e parancsot áthágják, hanem a kapuknál levő tiszték is hivatalvesztéssel sőt veréssel is fenyegettek, ha valamely evangélikust a vidékről bebocsátának prot. templommal biró városba.

Mi lehet természetesebb annál, hogy a király elhatározását váró protestáns rendek ily »királyi rendelet« hallatára felháborodtak, s rémülten kértek felvilágosítást úgy a nádortól mint Nostitz gróftól! Ezek eleinte magok is meglepetést színeltek; s midőn látták, hogy a protestánsok ebből nagyobb zajt ütnek, mint egyelőre gondolták, midőn látták, hogy nyílt protestatió mellett új felirattal akarnak járulni ő felségéhez. akkor Nostitz hivatalos komolysággal kijelentette, hogy a szóban forgó rendelet ő felségének akaratán kívül *tévedésből* adatott ki. Magyarozatául csak annyit mondottak, hogy e rendelet 1680-ban kelt s küldetett a városi előljáróságnak, s most a birónak közbejött halála folytán nem tudni miképen jöhetett napfényre. Ezzel nagynehezen lecsillapultak a kedélyek, és a protestánsok várták a király határozatát. Időközben, júl. 8-kán Ostffy Miklós abbeli panaszát, hogy a Rába vizén túl fekvő kastélyát a katonák azért dulták fel, mivel ott egy Fekete István nevű prédikátort tartott, a rendek fölvtették az] országos sérelmek közé.

VII.

A katolikusok e közben összegyűjtötték a magok sérelmeit; s azokat a protestánsok emlékiratánál sokkal hosszabb ellenfeliratban nyujtották be a királynak.

Az ágostai és helvét hitvallásuaknak — ugymondák — 1662. óta összekeresgélt sérelmeik első pillanatra némi súlylyal látszanak bírni; de ha összehasonlíttatnak azokkal, melyeket a

katholikusok ama hitvallások első kezdete óta követőiktől szenvedtek, épen semmiknek fognak feltűnni. Ugyanis, miután a r. katolikus s valóban keresztyén vallás nem az isteni ígének hirdetése, hanem belháború és fegyver által csonkított meg, szabadságukban állott az *igazhitű* hazafiaknak ősi örökségöket, az az a templomokat és egyházakat megint visszafoglalni, melyek hajdanában katolikusok által építettek, alapítottak, és melyek aztán kezeikből erőszakosan vétettek ki. Lesznek, kik mondani fogják, hogy a később keletkezett királyi levelek, a hosszas gyakorlat tiltják ez eljárást. Nem tiltják, felséges császár, mert ama törvények az erőszak fegyverei által csikartattak ki, mert az összes egyházi rend számos világi úrral együtt ellentmondottak e törvényeknek ; s mert az annyszor emlegetett hitlevéli alap magok a protestánsok által rendített meg. Ugyanis a bécsi békekötés 1606. 1. t. cikkelye, melyre valamennyi későbbi hitlevél a hatodik ágazatban vonatkozik, világosan rendeli: hogy a vallásgyakorlat szabad legyen, de a kath. vallás rövidsége nélkül; hogy a kath. klérus, a kath. templomok és egyházak illetetlenül maradjanak, hogy visszanyerjék mindazt, mitől a zavargások idejében megfosztattak. De a szákmány nem adatott vissza, sőt a békekötés az erre alapított kir. hitlevelek daczára, számos lélek vesztével és az összes katolikus világ nyilvánvaló rövidségével az erőszakos foglalmány még erőszakosabban tartóztatott le. Aztán, isten kegyelméből, jelenleg az országban egészen máskép állanak a vallási viszonyok. Mert van-e, ki ne tudná, hogy a hatalmas nádorok és urak, a Thurzó, Illésházy, Perényi, Nádasdy, Szécsi, Batthyani, Rákóczy és más nemzetségekből majdnem az ország nagyobb részét birták, s magok protestánsok lévén, saját vallásokra kényszerítették jobbágyaikat is, s az uradalmaikban levő templomokról kényök-kedvök szerint rendelkeztek. Most az urak és nemesek nagyobb része már visszatért szentegyházunk kebelébe, csak a jobbágyok és pedig a kath. urak jobbágyai ragaszkodnak ama hitvallások maradványaihoz. Vajjon mi joggal követelhetni, hogy az úrnak állása rosszabb legyen a jobbágyénál, hogy a mely földeken az ország törvényének értelmében munkabéren kívül egyéb nem illeti a jobbágyot, övéi legyenek a templomok, a földes úr pedig magánház-

ban szolgáljon vallásának? Nem méltányos-e, hogy az urak, mint patronusok, vallásáé legyenek a templomok?

A protestánsok által felhordott panaszokat, mint részben ismeretleneket, részben egészen más vagy épen semmi-féle tényeken sem alapulókat, részben elégséges ellenokkal eloszlathatókat — hogy névszerint a lelkészek nem mint lelkészek, hanem mint lázadók bűnhődtek — *könnyen megczáfolhatnák*. De elég annyit mondaniok, hogy ők a protestánsoktól sokkal iszonyatosabb dolgokat szenvedtek. A bujdosók, s élőkön lelkészeik, bőven elkövették mindazt, mit a kath. vallás gyűlölete képes megfogantatni az elvetemedett lélekben. Elmondják továbbá, hogy a protestánsok vallásos gyűlölet által vezéreltetve, a katolikusokat mind a vármegyékben, mind a szabad városokban kizárták a hivatalból, és czéhekből; még szolgálul sem fogadtak katolikusot, csak ha kész volt hitét megtagadni. Az ágostai és helvét hitvallásu alispánok nem ismeretek mértéket a büntetésben, ha saját lelkészeiken ejtett sérelmeket kellett orvosolniok; a katolikusok bármit s bármennyit szenvedtek, nem nyertek elégtételt. A superintendensek váló pereket a katolikusok ellen az ő székeik előtt indítottak. lelkészeik eltiltották hiveiket a kath. templomba járástól »bálványimádók«-nak czimezvén őket. Elpanaszolják, hogy őket a protestánsok birtokszerzésben és házasságokban is gátolják, temetéseiknél a harangszót és szertartásokat eltiltották; a főbb kath. családok sirboltjait feltörték, a holttesteket megcsonkították, kifosztották és kihányták; a jobbágyokat fellázították, a kath. megyei bírákat s egyéb hivatalnokokat megcsufolták. őreiket agyonlőtték; a király biztosait eljárásukban fegyveres kézzel akadályozták, másokat megverték, kínoztak, gyilkoltak s vallásuk megvetésére homlokaikra vésett keresztekkel az országutakon hagyták az ebeknek és vadállatoknak martalékul. Hogy katolikus nemesek beretvált szakállal, bajússzal és lenyirt hajjal pelengérré állítottak, néhánynak nyelvét elmetesztették; mások a töröknek rabul eladattak, többen, köztük urak is, kegyetlen halállal kivégeztettek; szám os mezőváros és falu fölgyujtatott, lakóik tűzzel vassal pusztítottak. Mindez nem elégítette ki olthatatlan üldözési vágyukat. Az egyházi személyek, a szerzetesek ellen még dühösebben dúltak. A plé-

bánusok jogaiktól, vagyonuktól megfosztattak, mindenféle képen gúnyoltattak, mások kegyetlenül megverettek, megsebesítettek, mások télnek idején egy ingben lóhoz kötve hurczoltattak, mások fogságra vettettek és szabadságukat csak nagy váltságdíj lefizetése mellett nyerték vissza, ismét mások meztelenül faluról falura hurczoltattak, némelyek szeméremtesteikre kötött fél-mázsányi kövekkel, testeikre vetett farkas bőrkkel utczáról utczára vitettek, tánczolni, tűzön átugrálni korbácscsal kényszerítették, csalánban és bogácsokban hengergettettek; mások lovak módjára kezeiken és lábaikon megpatkoltattak; mások a török végekben eladattak, mások pelengér alatt felkonzoltattak vagy más halálnemmel kivégeztettek, névszerint egy plebános az egyházban a szétromcsolt oltárhoz köttetett, feje felett a prot. lelkész által a képek és szentek tisztelete ellen irányzott hosszú, szitkozódó beszéd mondatott, melynek bevégezése után a fogoly a piacra vitetett, a felgyujtott oltár töredékei közé dobatott, hét sebbel hajánál fogva a városból kihurczoltatott, mellbe lövetett és félholtan eltemettetett; mások megmérgeztettek, némelyek hátán dohányt vágtak, fejüket fatörzsökhöz sujtották. Nincs iszonyatosság, melyet egyházakon, oltárokon, feszületeken, képeken, kelyheken, ostyákon el nem követtek volna, — szóval a katholikus vallás annyira megnyirbáltatott, hogy Liptóban csak két kath. templom van, holott a protestánsok negyvenhatal birnak; Szatmárban és Szabolcsban a váratok kivéve, katholikus papot, egyházat sehol sem találni; Zemplén, Ungvár, Bereg, Ugozca, és Abauj vármegyékben alig van néhány kath. pap, s vajmi sokan a predikátorok; Szepesben, Tornában, Gömörben, a városok kivételével, kevés a plebános, az is rejtőzni kénytelen s csak életveszéllyel láthatja el híveit; Veszprémben, Zalában, a végek és Muraköz kivételével, csak öt plebános van, míg predikátor tizenhat; Somogyban egyetlenegy plebános sincsen, míg predikátor körülbelül száz; Baranyában szintén nincs plebános, míg a predikátorok száma ötvenre megy. — Kérik tehát végül a királyt, hogy nekik, kiknek sérelmeik az ellenfelét túlhaladják, kellő elégtételt szolgálni méltóztassék. ¹⁾

¹⁾ Replica Dominorum Catholicorum ad Status evangelici Sacrae Majestati per modum Memorialis exhibita Gravamina, ex Cancellaria

E két vádirat szomorú képét tünteti fel azon kor türelmetlenségének. Lehetetlen megindulás nélkül szemlélni e versengést, és sajnálkozás nélkül tapasztalni a szomorú tényt, hogy egy azon hazának polgárai, egy azon Krisztusnak követői, mily gyűlölettel viseltettek egymás iránt, csupán belső meggyőződés miatt. Valóban akármely pogány vallás szellemében inkább cselekedtek, mint a keresztyénség szellemében, melynek legelső elve: a testvéri szeretet. — Másfelől azonban lehetetlen észre nem vennünk a különbséget is, mely a két panaszíratot jellemzi. Míg a protestánsok évek hosszú során keresztül szenvedett s folyvást halogatott sérelmeik orvoslatát s a törvények szigorú végrehajtását követelik, addig a katolikusok újra azt kívánják bizonyítani, hogy a protestánsokra nézve kedvező vallásügyi törvényeket nem szükség megtartani. Míg a protestánsok azon komoly-és általános sérelmeiket hordják fel, miket kath. főpapok, főurak és országos hatóságok béke időben követtek el rajtok mindenféle ürügyek alatt, addig a katolikusok azon üres fordulattal »hogy a protestánsok panaszait könnyen megczáfolhatnák« mellőzik a lényegét és a háború folyama alatt egyes kicsapongók által állítólag elkövetett kegyetlenségeket emlegetik fel.

Ily körülmények között nem csoda, ha a papi befolyás alatt álló király nem tudott határozni. A törvényeket nem akarta teljesíteni, a papok kívánatait nem merte mellőzni. Legkényelmesebbnek találta tehát júl. 19-ki leiratában felhívni a rendeket, tegyék félre *a magán ügyeket*, lássanak az országos sérelmek szerkesztéséhez, s fogjanak a közbéke és közbiztosság helyreállítását czélzó kir. előadások tárgyalásához. ¹⁾ Nostitz júl. 24-kén, midőn az országos sérelmek előterjesztése mellett újra sürgették a protestánsok a király leiratát, kijelentette, mikép ő felsége jobban szeretné, ha a rendek nyilvános tárgyalások között *barátságosan intéznék* el a fenforgó viszályokat. Különben intette az evangélikusokat, hogy e végre békeszerető, becsületes férfiakból álló bizottságot nevezzenek ki magok

ria Palatinali extradata. Histor. Dipl. Appendix 163—166. l. Bulyovszky Acta Comit. Sopr. — Das verwirrte Königreich Ungarn, Szalaynál V. 200—204, 1.

¹⁾ Ribini Memorabilia és Histor. Dipl. App. 161. sk. 1.

közül az 1647-ki mód szerint, mit a katolikusok szintén hajlandók lesznek megtenni. Ha pedig ez úton nem boldogulnának, akkor ő felsége kész lesz királyi tekintélyével intézni el ez ügyet. De a klérus törekvései mellett eredményt várni nem lehetett, már annál fogva sem, mivel Bársony György nagyvárad püspök által szerkesztett »*veritas toti mundo declarata etc.*« cím alatti röpirat — mely országszerte terjesztetik — azt kívánta bebizonyítani, hogy a király nem tartozik megtérni az országban a protestánsokat. Ezek a következő napokon hiába kérvén ki a katolikusok czáfiratát, kérték a nádort és a barátságos egyezkedést sürgető kir. biztosokat, lennének közbenjárók a királynál ügyök szerencsés eldöntéséért. Nostitz azzal csendesítette őket, hogy a »*Veritas...*« kibocsátása ő felsége tudta és akarata nélkül történt, és hogy ő felségének főhajtása, hogy az evangélikusok elégtételt nyerjenek.

A nádor némi neheztelést mutatott irántok azért, hogy az ő mellőzésével elébb a kir. biztosokhoz mentek kérelmökkel, holott tiszte szerint ő lenne »a mediator.« De felvilágosítottván arról, hogy nem ők folyamodtak a kir. biztosokhoz, hanem azok hívták őket, kibékült és megígérte, hogy a fennebb közölt kath. sérelmek másolatát ki fogja nekik adni. A protestánsok ugyanis különösen azért kívántak a katolikusok sérelmeire válaszolni, nehogy az utókor azt mondhassa, hogy ime a katolikusoknak akkor ilyen sok sérelmök volt, és az evangélikusok nem bírták azokat megczáfolni! A nádor és a kir. biztosok által ajánlott barátságos egyezkedésbe pedig azért nem akartak bocsátkozni, mert küldőik által nem arra utasítottak, hogy a katolikusokkal tractáljanak, hanem, »hogy ő felségétől suplicáljanak diploma szerint való satisfactiót az evangelica Religiónak megbántása miatt.« A kir. diploma azt mondja, hogy ezután templomfoglalások ne történjenek, és hogy a felmerülendő sérelmeket ő felsége fogja megorvosolni. Ezt kívánják most, és semmit egyebet. Ha barátságos egyezkedésbe bocsátkoznak, akkor eltérnek a diplomától, mit nem akarnak, mert csak ő felsége nyugtathatja meg őket. Hivatkoznak arra, hogy ők híven teljesítették a törvény követelményeit, teljesítsék hát a katolikusok is. Ő felsége pedig szerezzen érvényt az országgyűlési határozatoknak. Az 1647-ki példára

való hivatkozás nem alkalmas arra, hogy őket hajlandókká tegye a barátságos egyezkedésre, sőt ellenkezőleg az épen elriasztja tőle. Mert mi történt akkor? Igazságosak voltak-e a katolikusok? Visszaadták-e a jogtalanul elfoglalt templomokat? Hiszen tudva van, hogy a protestánsok négyszáz templom helyett, melyekhez a kir. diploma értelmében joguk volt, csak kilenczvenet kaptak vissza, és a klerus még annak is ellentmondott! Most is ugyanazt tenné, és így minden barátságos egyezkedés haszontalan maradna.

VIII.

Sem az országos sérelmek tárgyalásával foglalkozó bizottság erélyes magaviselete, ¹⁾ sem a királyi biztosok békitő szavai nem elégitették ki a protestánsokat; s mihelyest a nádor által megkapták a katolikusok sérelmeinek másolatát, aug.

¹⁾ Ez alkalommal — írja a gömöri követ naplójában — több discursusi között ezen Compillator uraiméknak . . . ezek voltak megjegyzésre méltóbbak:

1. A Locumtenentiára nézve. — hogy ennek utána ő Felség nem egyházi személyre bizza a kir. Helytartóságnak tisztit, a mikor Palatinus nem talál leendeni, citáltatván Albert király Decretumának 8-ik artikulusát, mivel ez onnét ki nem hozattathatik, hogy azt a tisztet nem viselhetnék az egyházi személyek; azért méltán kívánják, hogy erről új artikulus lenne irattatva.

2. Az Egyházi és világi személyeknek egyenlő voltokról. — azt tartván fölőle az hazának minden törvénye, nevezet szerint a Tripart. Decr. I. rész 9-dik és II. r. 52. titulusi, hogy azonegy szabadságok volna mindnyájoknak. De mivel az egyháziak a haza törvényeit ebben megvetvén, nem akarnák ahhoz tartani magokat, azért valami keményebb büntetéssel való artikulust kellene csinálni róla.

3. Amint a püspökök a plebánusokat azon hely patronusai akarattya ellen kezdték beállatni a plebániákban, az ellen csinált előbbeni haza törvényének, mely vagon in Art. 68. Ulászló k. Decr. 3. meg kellene erősíteni.

4. Hogy a palatinus halála után az ország birája tartozzék esztendő forgása alatt bizonyos büntetés terhe alatt országgyűlést hirdetni.

5. A palatinus ülőhelyről

6. A palatinusnak és az esztergomi érseknek nem adathatik meg a fejedelmi czim.

8. A kir. propositiókra adott válasz mely helyre tétessék Nemz. Múz. levéltár.

I-jén egy *újabb feliratot* nyújtottak be, melyben a katolikusok vádjait megczáfolják. Miután látják, hogy ügyök hat hét óta eredmény nélkül halasztatik, és reményök arra nézve, hogy sérelmeik még ezen országgyűlés folyama alatt királyi szóval orvosoltatni fognak, nem teljesedett; miután a katolikusok azon iratukban, mely velök közöltetett, méltatlan és nemtelen módon hártják reájok a vádakát, — tehát kénytelenek újra ő felségéhez folyamodni.

Sérelmesnek találják azt, hogy midőn ő felsége a fennálló törvények szerint elismeri őket *evangelikus rendeknek*, a kath. status e címet megtagadja tőlök. Hasonlóképen bántja őket azon vád is, mintha ők a közbéke helyreállítására nem törekednének. Hivatkoznak e részben magára ő felségére, lehet-e őket azért, mert ő felségéhez, mint Isten után legfőbb védőjükhöz folyamodtak, a közbéke háborítóinak nevezni?

A benyújtott emlékiratban semmi újat nem kívántak, hanem csak azt, a mi a linczi békeokmányban, a diploma hatodik feltételében és az 1647: 6. t.-cikkben foglaltatik. Megütkezéssel olvassák a katolikusok panaszaiban azt az állítást, hogy a templomokat jogosan foglalták el a protestánsoktól, s ennek támogatására különféle — újabb törvények és diplomák által eltörölt — törvényekre hivatkoznak. Ez homlokegyenest ellenkezik ő felségének és elődeinek diplomáival és a hazai törvényekkel; ellenkezik a népek jogával, a mennyiben minden békének felbontására vezet. Mély fájdalommal és nehezteléssel utasítják vissza azon állítást is, mintha a reformatió nem isten igéjének hirdetése, hanem fegyver által terjesztett volna az országban. Ezen állításnak ellentmond a mult század története. Az evangelikus vallás egyedül az isten igéjének hirdetése, és nem fegyver vagy más erőszakos eszköz által terjesztett, s midőn a jelen század elején a közszabadság, a bécsi békekötés tanúsága szerint, minden kigondolható módon, néhány rendbontó katolikustól megsértetett, akkor kezdődött az evangelikus hitvallás üldözése is. — Az is méltatlan és igazságtalan vád, mintha a királyi hitlevelek fegyver által csikartattak volna ki, mert ő felsége koronázásakor, s 1659-ben, midőn hitlevele törvénybe iktattatott, nem volt háború; valamint Mátyás, II. és III. Ferdinánd hitleveleik is ellenkezőt

bizonyitanak, melyekben olvasható, hogy ő felségeik nem félelemből, hanem atyai szeretetből és hí alattvalóik alázatos kérelmére kötöttek békét. Igazság és jog szerint a klerus ellenmondására sem lehet hivatkozni, mert az 1647-ki 5-dik t. cz. azon ellenmondást a király határozott akaratja folytán *örökre érvénytelennek nyilvánítja*. Azzal is vádoltatunk — mondja tovább az emlékirat — hogy a bécsi békét mi szegtük meg, mivel nem adtuk vissza az ott kiadatni rendelt templomokat. Feltéve, de meg nem engedve, hogy a katolikus rendeknek azon béke pontjai szerint némely templomokat vissza kellett volna adnunk, a bécsi béke azért korántsem válik érvénytelenné, mert azon esetben a katolikusok a következett országgyűléseken visszakövetelhetnék volna templomaikat. Pylesmit azonban nemcsak állítani, hanem bebizonyítani is kell. Mint-hogy az 1608-ki koronázás előtti 1. t. cz. nem említi a templomok ezen visszaadását, sőt az 1647-ben és 1649-ben kelt kir. hitlevél nemcsak templomaik birtokában megerősítette az evangélikusokat, hanem azon felül még kilenczvenet vissza is adott nekik: ennélfogva semmi vád sem érheti az evangélikusokat a templomok lefoglalása miatt.

Mi a katolikusok számának újabb növekedését illeti, az ismeretes; e kérdés fejtegetésébe nem akarnak bocsátkozni a prot. rendek, mivel a példák felhozatala gyűlöletes; de az nem hallgathatják el, hogy a paraszton kívül a nemesség városok, mezővárosok és véghelyek nagy része az evangélikus vallást követi, s a mellett ő felségéhez is ragaszkodnak, bár ellenségnek mondatnak. A katolikus rendnek azon állítása, hogy a vallásukbeli földesurak jószágain épült templomokhoz jobbágyaiknak semmi joguk, arra mutat, hogy ők megfeledeztek az 1646-ki nagyszombati szerződésről s az utána következett országgyűlés intézkedéseiről, melyek a szóban forgó ügyet teljesen kimerítik, a mennyiben a templomok elvétele a földesurak, sőt még a kir. fiskus jószágain is eltiltatott. A katolikusok azon kifejezésének, hogy a mi szabad volt a protestánsoknak, az szabad nekik is, nincs értelme az előbbienek szerint. A templomok foglalásán kívül áttérnek más felhozott sérelmeinkre is, s azokat részint tagadják, részint igazságosaknak állítják, így, hogy a pozsonyi törvényszék elé állított papok nem

vallásukért, hanem lázadásért küldettek a gályákra. Mindez azonban csak ürügy volt az üldözésre, mit az evangélikusok az egész ország előtt készek bebizonyítani.

A mi továbbá a katolikusok azon állítását illeti, hogy ők még sokkal kegyetlenebbül üldöztettek, azt nem csekély megbotránkozással és fájdalommal értették; mert hiszen napnál világosabban látható, hogy a kérelmekben felhozott templomok, iskolák stb. a protestánsoktól csakugyan elvételtek. Ám bűnhődjenek a legnagyobb szigorral mindazok, kik a törvények és kir. hitlevelek ellenére a katolika egyházat megsértették; de igazságtalanság a kath. rendek részéről, hogy egyes emberek kihágásait az összes evangélikus statusra fogják, ők a névszerint megnevezett kath. papok kihágásait soha sem tulajdonították általában az összes kath. rendeknek. Mindezek után kijelentik, hogy ily körülmények között nincs kedvök egyezkedni a katolikusokkal, s e végre nem is küldenek ki biztosokat; nem teszik pedig azért, mivel ez 1647-ben sem vezetett célra, midőn négyszáz templom helyett csak kilenczvenet kaptak vissza, s mivel a klerus újra ellentmondana, s végre mert a barátságos egyezkedésnek az a természete, hogy az illető felek jogaikból valamit engednek, az evangélikus rendek pedig szorosán ragaszkodnak a kir. hitlevél értelméhez; kéri tehát ő felségét, méltóztassék ez ügyet királyi főhatalmánál fogva még ezen országgyűlés alatt elintézni. ¹⁾

A Bécs-Ujhelyen tartózkodó király ezen feliratot is kegyelmesen fogadá, s megígérte, hogy törekedni fog a dolgot tisztába hozni, s válaszát biztosai által fogja tudatni. Schwarzenberg kir. biztos, midőn pártfogását a protestánsok kérték, szintén jóakaratot mutatott irántok, egyszersmind egyetértésre intette őket, mivel — úgymond — mind a két részen Trója falain belül és kívül követtetek el törvénytelenések; egyetértés által csekély dolgok nagyokká lesznek, ne emlegessék a minapi szerződés szerencsétlen eredményét, mert nem a múltban, hanem a jelenben él az ember. Gr. Kaplier kir. tanácsos, reményét fejezte ki az ügy szerencsés kimenetele iránt. Hocher főkan-

¹⁾ Duplica Status Evangelici in forma Memorialis Sacr. Suae Maj. porrecta, de qua die 1. aug. actum est. Histor. Dipl. App. 166—169 l. Acta Comit. 35. l. Katona XXXIV. 444. l.

cellár pedig ékes beszédben figyelmeztette az evangélikusokat azon igazságra, hogy a magában meghasonlott ország elpusztul; azért ne csak szóval, hanem tettel is törekedjenek a békére, melynek létrehozására ő felsége is mindent el fog követni. Innét a bécsi püspökhöz mentek, ki ho szszas beszédben fejtegette nekik, hogy sokat követelnek, és hogy a közbéke kedvéért engedjenek; a kir. hitlevélre nézve megjegyezte, hogy ő legjobban ismeri az akkori idők viszonyait; ő azt is tudja, hogy a kir. fiskus néhány templom építésének ellentmondott. A badeni őrgróf arra figyelmeztette az evangélikusokat, hogy háborús idő lévén, akár a császár, akár a török győzzön, ügyök csak rosszra fordulhat, mert az erdélyi fejedelem pártfogása nem sokat fog érni. Aug. 6-kán gr. Nostitz arra intette az utasításokra hivatkozó követeket, hogy új utasításokat kérjenek, és vegyenek részt a köztárgyalásokban, annál is inkább, mivel a vallás ügye nem a klerustól, hanem ő felségétől függ. A követek felvilágosították Nostitzot, hogy utasítások adására nem a Sopronban levő rendek, hanem a vármegyék és a városok vannak csak jogosítva, és hogy ez a mostani zavaros időben, különösen a felföldön, hol Tököly hadai állanak, szinte lehetetlen. De különben sem térhetnek el a kir. diploma tartalmától. S midőn a király német tanácsosai azt mondták nekik, hogy a diplomának és a törvénynek sok magyarázata lehet, siettek azonnal a törvény azon szavaira hivatkozni, melyekben megvagyon írva, hogy »non obstantibus quibuscunque interpretationibus.« Végre, minthogy mindazon ügyek, melyeket most a katolikusok kérdésbe akarnak hozni, a nagyszombati tanácskozmányban már eldöntettek, nem látják szükségét a király által javasolt magántanácskozmánynak.

A tizenhárom felvidéki vármegye követei az alatt türelmetlenül süggették a királyt és az ország rendeit, hogy a bujdosó magyarokhoz békitő követség menesztessék. Napokon át tartottak az üzenetváltások, míg végre a király azon válaszával lohasztotta le lelkesedésüket, hogy ő nem egyezik bele a bujdosó magyarokhoz való követküldésbe, hanem utasítja a nádort és az esztergomi érseket, hogy azok a magok nevében érintkezzenek a magyarokkal.

Aug. 18-kán a hollandi követ Hamel C. Bruininx levelet intézett a protestáns rendekhez, melyben a közjó érdekében az engesztelékenység szellemét ajánlja nekik. Senki sem tehette ezt oly joggal, mint Bruininx, a ki a lefolyt üldözés éveiben tanúja volt a magyar lelkészek száműzetésének, gályarabságra való hurczoltatásának, kínoztatásának és börtönöztetésének, és a kinek emberbaráti szíve akkor is arra ösztönözte őt, hogy közbenjáró legyen ő felségénél a szerencsétlen üldözöttek érdekében. Ez a nemeslelkű férfiú mindezekre hivatkozik, és szelid, bölcs hangon inti a protestáns rendeket, hogy igyekezzenek a béke helyreállításán; tegyék félre a szenvedélyt, mely soha jóra nem vezet, és fogadják el a mérséklet szellemét, mely egyedül képes a tanácskozmányokat kívánt eredményre juttatni. Az isten mindent jóra fordíthat, ha a keresztény szelídség, békesség és szeretet erényeit fogják gyakorolni. Felhívja őket, hogy álljanak el követeléseiktől, feledjék el a multban elkövetett hibákat, és békében egyesüljenek a haza többi polgáraival. Enyhítsétek — úgymond — sérelmeiteket a kegyesség törvényei szerint; mellőzzétek a jog ridegségét; keressétek mindenek előtt a békét és az egyetértést önmagatokért, nejeitekért, gyermekeitekért, hazátokért, és polgártársaitokért; a keresztény államokért, királyokért és fejedelmekért, az érettetek könyörgőkért, a felséges házért, mely annyi éveken át sok vérrel és pénzzel védelmezett benneteket és a kereszténységet ellenségeitek ellen; a ti jó, igazságos és kegyelmes királyotokért, a ki minden alattvalóit, veletek együtt szereti, a ki békét, kegyelmet és irgalmot óhajt még az érdemetlenek számára is.

Ezen jó királynak a béke és a haza nyugalma iránti jó törekvéseit támogatni kell; ezzel megszégyenülnek ellenfeleik is, a kik az evangélikus vallás eltörlésére és a szabad vallás gyakorlásának megzavarására törekesznek. Bizzanak a királyban, a ki bizalommal hívta őket össze, a ki nádort adott nekik, és bizonyára még többet is fog adni, hogy mindnyájan örömmel távozhassanak haza.

Ezeket fontolgassák meg komolyan az ő kedvéért, a ki őket mint Krisztusban való barátait tiszteli, a ki javokat akarja, a ki egész lélekből őszintén kívánja, hogy a jóságos

isten a Krisztusban áldja meg őket javaival, úgy a földön, mint az égben is.¹⁾

Bármily jeles férfútól, bármily szent ügyben iratott is e levél, a protestánsok még sem merték azt felbontani, míg előbb ő felségével nem közlik. És minthogy a nádor épen akkor nem volt Sopronban, átadták azt gr. Nostitznak, ki nem is késett őket megdicsérni a király iránt tanúsított ezen loyaltitásukért.

Azonban, a midőn a hollandi követ fennebbi szép intelmeit illő tisztelettel és hálával fogadták; a midőn annak szellemében teljes tiszteletet és hódolatot tanúsítottak koronás fejedelmök iránt: nem lehettek hűtelenek küldöikhez, utasításaihoz, elveikhez és az apák által nagynehezen kivívott vallásügyi törvényekhez. Ezért a feliratukban kifejtett okoknál fogva, most sem akartak résztvenni a tárgyalásokban, míg kielégítő választ nem kapnak a királytól.

A belga követnek adott válaszukban köszönetet mondanak azon szives figyelemért és buzgalomért, melyet az a magyarhoni protestáns egyház iránt tanúsít most, és tanúsított akkor, midőn lelkészeik a gálya-rabság kettős fájalmát voltak kénytelenek szenvedni. De nem hallgathatják el most sem azokat a rendkívüli méltatlanságokat, melyeket ev. vallásukért még mindig szenvedni kénytelenek, úgy, hogy kevés kivétellel, majdnem minden templomaik, paplakjaik, iskoláik, főtanodáik, kórházaik és az azokhoz tartozó jövedelmeik tényleg elfoglaltattak. Az elfoglalt diplomok istálókra és más profán czélokra használatnak, az ev. lelkészek és tanítók különféle ürügyek alatt elmozdítatnak, elzáratnak, és kinoztatnak; a nemesek illeték-telen birák elé hurczoltatnak, javaiktól megfosztatnak, míg a szegény nép számtalan módon elnyomatik és nyomorgattatik. Mindezen, a fennálló törvények, békekötések és a kir. diplomák ellen elkövetett méltatlanságokat bővebben, de mégis csak általánosságban kifejtették a törvényes királyukhoz benyújtott emlékiratukban, kérve őt, hogy ezeket, mint igazságos biró, a törvények szerint elintézni kegyeskedjék.

¹⁾ Copia literarum Abligati Statuum et Ordinum Confoederatae Belgiae Statui Evangelico Incliti Regni Hungariae occluse missarum. *Hist. Dipl. App.* 172. 1.

Ezen az úton, melyet az említett törvények is kijelölnek, csak békét és nyugalmat keresnek, mert semmit sem óhajtotak és semmit sem óhajtanak inkább, mint hogy a sokat szenvedett haza az óhajtott békét elérje. Ezen útról az alkudozás útjára térni nem tartják sem tanácsosnak sem biztosnak; ettől visszariasztja őket őseik példája. Lám 1647-ben, a királyi diploma értelmében 400 ev. templomot kellett volna az evangélikusoknak visszaadni, és mivel elődeink az alku terére léptek, kénytelenek voltak 90-ig engedni; és a klerus még ennek is ellentmondott! Most sem lehet egyebet várni.

A barátságos tanácskozásnak természetében fekszik, hogy az illetők eltérnek a törvénytől, feladják a királyok diplomáiban biztosított jogaikat. Ők nem akarják ezt feladni, nem akarják magokra vonni utódaiknak kárhóztató ítéletét. Az igazság és törvényesség útján meg kell maradniok; ezen haladva, bizalommal fognak járulni kérelmeikkel ezután is ő felsége zsámolyához. Kérni fogják azt, a mi igazságos, a mi törvényes, a mi békére vezet és a mi az egész országnak javára lesz. Azt hiszik, hogy ez által senkit nem sértenek; sőt épen a békét, a kölcsönös egyetértést és testvéri szeretetet mozdítják elő.¹⁾

IX.

Ily szellemtől áthatva, a protestáns rendek aug. 20-kán, Sz. István napján két küldöttséget menesztettek ki a magok kebeléből. Egyet a personálishoz azon kérelemmel, hogy ha a sérelmek nyilvános felolvasása alkalmával, midőn a hatodik feltételt illető gravamen jön szóba, szakítsa félbe az olvasást, s ne menjen tovább, mert ők utasításaiknál fogva mindaddig tovább nem tárgyalhatnak, míg a vallás ügye el nem intéztetik. Kéri tehát ő nagyságát, a personálist »vétkül ne tulajdonítsa az evang. statusnak, ha a gravaminák olvasásában tovább nem consentiálna.«²⁾

A personális ezen üzenetet, mely kétségen kívül udvarias előzékenységet tanúsított iránta, szívesen vette, és azt vá-

¹⁾ Hist. Dipl. App. 177 l.

²⁾ Gömöri követ Naplója Nemz. Múz. kéziratárában.

laszolta, hogy két-három nap alatt ő felségénél audentiát kérés ügyöket ott előmozdítani igyekezni fog. Ezt a protestáns rendek annál nagyobb örömmel vették, mert így reményök lehetett arra, hogy ő felsége, kihez ugyanaznap, t. i. aug. 20-kán egy másik küldöttség már a *harmadik emlékiratot* vitte, végre valahára be fogja látni kérelmek igazságos és méltányos voltát.

Ezen harmadik emlékiratban nem akarják ismételni azokat, miket már előbbeni irataikban bőven kifejtettek; de kénytelenek mégis alkalmatlankodni könyörgéseikkel trónja előtt, hogy ügyöket kegyelmesen elintézni méltóztassék. Ők a kir. diplomában vallási szabadságuknak erős várát szemlélik, s ennek védelmét várják ő felségétől. Azt hiszik, hogy nem követnek el vétket, ha elnyomatásukban könyörgéseikkel az ég felé fordulnak segítségért és szabadulásért. Az isteni felségnek látható kifejezése e földön a király, kihez folyamodniok minden nehézségek és ijesztések daczára kell. Nem is szünnék meg hozzá könyörgéseikkel és könyeikkel folyamodni, hogy azt, a mi vallásuk szabadsága és biztossága érdekében a kir. diplomában foglaltatik, királyi tekintélyével elintézni méltóztassék, hogy a vallási sérelmek orvoslása folytán maga az ország jóléte is biztosíttassék.

Semmit olyast nem kívánnak, a mi a királyi méltóság ellen lenne; csak azon diplomához ragaszkodnak rendületlenül, melyet ő felsége megkoronáztatásakor kiadni méltóztatott; nem magánérdek ez, mint azt ellenségeik állítják, hanem olyan közérdek, melytől az ország békéje és nyugalma függ. Minél fogva kéri ő felségét, hogy őket már több feliratukban kért és óhajtott határozatával megörvendeztetni kegyeskedjék. ¹⁾

A király kegyelmesen fogadta az emlékirat átnyújtásával megbízott küldöttséget s újra igérte, hogy mindent megtesz »quod justum et equum erit.«

Másnap a prot. küldöttek meglátogatták a befolyásosabb urakat, kérvén őket, hogy ügyöket ő felségénél előmozdítani szíveskedjenek. Schwarzenberg felajánlotta szolgálatát, de egy-

¹⁾ Copia Tertii Memorialis Sacr. Suae Majestati per Statum Evangelicum porrecti. Hist. Dipl. App. 173. l.

úttal intette is őket, hagyjanak fel túlzott követeléseikkel, anynyival is inkább, mert a katolikusoknak is elég panaszuk van. »*Sat prata bibere, claudite jam rivos*« — mondá Vergiliussal. A bécsi püspök hasonlóképen intette őket, fejtegetvén a templomokhoz való különféle jogokat. Némelyeket azért követenek a katolikusok, mert az ő eleik építették; másokat azért, mert a katolikusok által lakott helyen építvék; némelyeket azért, mert habár szabad funduson épültek, de annak a papság és a fiskus ellentmondott; másokat ismét azért, mert az előleges ellentmondás daczára épültek. Csak oly templomok nem jöhetnek kérdésbe, melyek szabad funduson, a papság ellenmondása nélkül, az evangélikusok költségén épültek. Azért gondolják meg, hogy mit követelnek az evangélikusok vissza. Hocher kancellár közönnyel vette a küldöttség tiszteletét. »Azért jöttem ide, úgymond, hogy a haza lakosai között való egyezés létrehozásának eszköze legyek; boldognak fogom magamat érezni, ha az én közbenjárásomnak kívánt gyümölcsét vehetem.« De a mellett arra inté őket, hogy ne ragaszkodjanak oly »komor kedvvel« a diplomához, nehogy úgy tűnjék fel, hogy erővel akarják ő felségét rákényszeríteni. Zinzendorf a király jó akaratát emelte ki a protestánsok iránt. Ő felsége — úgymond — azon törekszik, hogy az evangélikusok sérelmei megorvosoltassanak, hogy mind a követek, mind azoknak küldői megvigasztalódjanak. Eddig azért nem történt ez, mert ő felsége az országos gravamenek között várta e sérelmeket. Higyék el, ő felsége sokkal jobban igyekszik a bajokon segíteni, mint sokan hiszik. A küldöttek azon megjegyzésére, hogy ők csak igazságot kívánnak, Zinzendorf azt felelte, hogy ő felsége sem akar igaztalan dolgokat. ¹⁾

Amíg ezek Bécsújhelyen történtek, addig Sopronban a felett folyt a vita, hogy mi történjék a hatodik feltétel olvasása alkalmával a vallásügyi sérelmekkel? Meghallgassák-e a többi sérelmek felolvasását is, avagy jobb lesz egyszerűen elhagyni a gyűlést, nehogy úgy járjanak, mint elődeik 1659-ben, a kiket szép szóval és esküvel felbiztattak, hogy orvoslást fog-

¹⁾ Gömöri követ Naplója, Nemz. Múz. Ugyanott elbeszéltetik aug. 25-kéről a badeni nagyhercegnél járt küldöttség jelentése, mely lényegileg az itt közlöttekkel megegyezik.

nak nyerni, s azután mihelyest beleegyeztek az országos sérelmek tárgyalásába, semmiféle resolútiót sem kaptak ő felségétől! Némelyek úgy vélekedtek, hogy nem is kell részt venni a tanácskozásban, nehogy a vitába vonatván, megcsalassanak. Mások azt javasolták, hogy részt kell ugyan venni a gyűlésben, de ott erősen kell protestálniok az erőszakos eljárás ellen, valamint a referens azon eljárása ellen is, hogy sérelmeik »nem oly szókkal és meghatározott igékkel tétettek fel« mint azt magok az evangélikusok tették volt. Voltak olyanok is, a kik előzetesen küldöttség által kívánták megkérdeztetni a főrendeket, ha vajjon az evangélikusok ügyét akarják-e »közönségesen gravamennek elismerni vagy sem?« És ha erre tagadó választ nyernek, akkor kell odahagyni a gyűlést.

Mindezen kérdések megbeszélése után abban történt a megállapodás, hogy a protestánsok óhaját Gerhard György és Szirmay István fogják előadni az országos rendek nyilvános ülésében. Ehhez képest aug. 23-kán azok kijelentették, hogy ámbár a linczi és bécsi békekötések szerint mindenekelőtt a vallási sérelmeket kellett volna eligazítani, és ámbár ezen eligazítást a diploma szerint ő felségétől várták és remélték: mindazáltal ez ideig semmi sem történt, sőt még a hatodik feltétel szerinti sérelmeiket sem úgy irták össze, a mint azt az evangélikusok tették. Ennél fogva kérik az országos rendeket, hogy egyetértve a főrendekkel, küldjenek egy követséget ő felségéhez azon kérelemmel, hogy a vallásügyi sérelmeket tényleg és valóban elintézni kegyeskedjék; mert különben nekik lehetetlen lesz a további tárgyalásokban résztvenniök.

Ezen nyilatkozat felett nagy vitatkozás támadt. A káptalani és konventi követek nem akarták résztvenni a kiküldendő bizottságban. Végre maga a personalis vállalkozott reá; de mivel a főrendek országos bizottság kiküldetését nem tartották szükségesnek, eredménytelenül tért vissza.

Az alatt a nádor magához hívatta Szirmay Istvánt, Torkos Jakabot, Gyürky Pált és még néhány befolyásosabb ev. követet, hogy őket és általok a többieket is a tárgyalások folytatására bírja. Felhozta előttök, hogy a gyűlés megszakítása igen kellemetlenül hatna ő felségére, a ki különben jó indulattal viseltetik az evangélikusok iránt. Biztatta őket, bizzanak

abban, hogy ügyök nem fog elodáztatni, mint az a felhozott 1659-ik évben történt. Ő és a király azon van, hogy az evangélikusok megnyugtattassanak; már írják is össze a visszaadandó templomokat s néhány nap múlva ki fog adatni a resolutio. A követek azon kívánságára, hogy mint 1647-ben, most is országos biztosok küldessenek ki a templomok visszavételére, továbbá azon aggodalmukra, hogy a klerus ismét ellent fog mondani, megnyugtatólag felelt a nádor. A klerus ellenmondása — úgymond — nem tesz akadályt, mert ő felsége a klerus nélkül fog határozni e dologban. De másfelől figyelemzeti őket előre, hogy nem minden templomot fognak visszanyerni. Oly helyeken, hol az evang. lakosság megfogyott, nem szükséges visszaadni a templomot; ellenben oly helyen, a hol az evangélikusok többségben vannak, visszakapják azt.

Erre a követek megjegyezték, hogy a legutóbbi üldözés következtében sokan nem merik bevallani, hogy evangélikusok. Legyen csak — úgymond — megengedve a szabad vallásgyakorlat; legyenek csak visszaadva a templomok, majd ki fog tűnni, milyen sok protestáns ember van az országban! Gyürky Pál a feletti neheztelésének adott kifejezést, hogy a rendek egyes magánszemélyek panaszát támogatják ő felsége előtt, be is írják a sérelmek közé; de a sok ezerből álló evangélikus status kérvényét a vallás dolgában nem akarják beírni, csak megváltoztatva.

— Hiszen, mondá a nádor, ha csak abból áll a kegyelmetek nehézsége, én véghez viszem, hogy akképen legyen beírva, a mint kegyelmetek feltette; csak kegyelmetek a többi státusokkal járjon be a sessióra és tractálja az ország dolgait. — Azután kérdezte őket: ha ő felsége resolutiót ad kegyelme-teknek a religió dolgában, be fog-e kegyelmetek járni az ország házába és a többi dolgok tárgyalásához hozzá fog-e vagy sem?

— Igenis, mondák a követek, akkor vidámabban fogunk látni a többi dolgokhoz.

— Assecurálhat-e kegyelmetek, kérdé tovább a nádor, hogy ha teljes satisfactiót nem nyer is kegyelmetek, azért nem fogja magát elvonni a bejárástól?

Erre Szirmay azt felelte, hogy ezen kérdésre most nem

lehet válaszolni; de ha csak egy templom fog is elmaradni, akkor újra folyamodni fognak ő felségéhez.

Midőn ezen kérdés a nyilvános ülésben előhozott, ismét a felett folyt a vitakozás, hogy a hatodik feltétel szerinti sérelem felolvasása után belebocsátkozzanak-e a tárgyalásokba vagy ne? Végre abban állapotak meg, hogy igenis bemennek, de a felsőház magatartásához képest fogják a további teendőket meghatározni. S mivel a főurak — mint fennebb láttuk — nem tartották szükségesnek országos bizottságnak ő felségéhez való küldését, — a protestánsok kénytelenek voltak ismét csak a magok nevében nyújtani be, immár *negyedik emlékiratukat*. Az átnyújtásra ezúttal a nádor vezetése alatt Torkos Jakab, Feszetics Pál, és még néhány követ kéretett fel.

A király aug. 26-kán vette át ez iratot, melyben kijelentik, hogy mivel előbbeni emlékirataikra választ nem nyertek, kénytelenek könyörgéseikkel újra alkalmatlankodni, de a katolikusok panaszai által érintve nem érzik magokat. Kijelentik határozottan azt is, hogy mivel a kir. diploma hatodik feltétele szerint a vallási sérelmek még ez országgyűlés alatt lennének megorvoslandók, ők tehát addig, a mig ez meg nem történik, a mig elégtételt nem nyernek, a tárgyalásokban részt nem vehetnek. Tiltják ezt az 1649. után bekövetkezett szerencsétlen évek alatt szerzett tapasztalataik, midőn világos ígéretek és rendeletek daczára sokféleképen üldöztettek. Aztán a jelen országgyűlés alatt is sokan fennen hirdetik, hogy bármily törvény hozatnék is jelenleg a templomok visszaadására nézve, a visszaadást ők meg fogják akadályozni.

Nehogy tehát más tárgyakhoz való átmenetel által a vallási sérelmek orvoslásától elúttessenek, újra ő felsége lábaihoz borúlnak, kérve őt, hogy a vallási sérelmeknek a diploma értelmében való elintézése által, ezen sokat szenvedett haza óhajtott békéjét, visszaállítani kegyeskedjék. Midőn e czélból a mondott okoknál fogva más tárgyalásokba bocsátkozniok nem lehet, azt ő felsége ne tulajdonítsa egyébnek, mint annak, hogy benyújtott kérelmeikre minél előbb kegyelmes választ és intézkedést várnak. ¹⁾

¹⁾ Copia Memorialis Incltyi Status Evangelici quarti Sacr. Suae Majestati per Excell. Comitum Palatinum exhibiti. *Hist. Dipl. App.* 175. l.

A protestáns rendek érezték, hogy ellenségeik ezen eljárásukat nyakasságnak és engedetlenségnek fogják tulajdonítani. Azért külön bizottságok által világosították fel a nádort, a personalist és a királyi biztosokat, jelesen a badeni nagyherceget, a bécsi püspököt és a birodalmi kancellárt indokaik felől. Ismételve is kérték őket, hogy ügyöket ő felségénél előmozdítani szíveskedjenek.

A personalist arra kérték, hogy mindaddig ne hívjon össze ülést, míg ő felségétől választ nem nyernek, mert ők a gyűlésre föl nem mehetnek. Ne tulajdonítsa ezt átalkodottságnak, hanem egyedül azon fontos okoknak, melyeket már többször elmondottak. Mind a personalis, mind a nádor, mind a kir. biztosok a rábeszélés minden módját felhasználták, hogy őket feltett szándékjuktól eltérítsék. Volt biztatás, volt ígéret, volt fenyegetés, volt minden, a mi a hatalom részéről hatást gyakorolhat az emberekre. Igérvé volt, hogy ő felsége néhány nap múlva kiadja rendeletét, de addig is járjanak be a gyűlésekre; biztatva voltak ő felsége jóakarásával, kegyelmével, csak ne kívánják, hogy kényszerítve tegyen valamit; mert különben azt fogja mondani, hogy megátalkodottságból és gonosz szándékból ellenzékeskednek.

Mind hiábavaló volt. A protestáns követek az aug. 27-ki nyilvános ülésben meg nem jelentek; sőt a felvidéki tizenhárom vármegye katolikus követei is kijelentették, hogy követ-társaik nélkül semminemű tárgyalásokba nem bocsátkoznak, mivel nekik is ugyanolyan utasításuk van, mint társaiknak. Különben is a társaik távollétében netán hozandó határozatok ép oly haszontalanok lennének, mint voltak az 1662-kiek.

A personalis ezért keserű panaszokban tört ki. Ő, úgy mond, a katolikusok neheztelését vonta magára a protestánsok pártolása miatt; s ime, most mi az eredmény! Aug. 28-kán magához hívatta a tekintélyesebb ev. követeket. Újra meg újra intette őket, ne kételkedjenek ő felsége kegyességében, a ki szíven viseli a haza romlásának baját. Elégedjenek meg azon biztosítással, melyet ő felsége a nádor által tett nekik, s járjanak fel a gyűlésbe. Ő maga is tudja s becsületére meri állítani, hogy ő felsége még e gyűlés folyama alatt fogja magát elhatározni a vallás dolgában. Különben gondolják meg, mit

nyernek az által, ha magokat a gyűlésekből kivonván a tárgyalásokat megakasztják: nem lesz-e abból az evang. statusnak és vallásnak több kára, mint haszna?

A nádor azon felhívására, hogy legalább oly ügyek tárgyalására jelenjenek meg, melyek nincsenek összefüggésben a sérelmekkel, végre gondolkodóba estek a protestáns rendek: és azon reményben, hogy ő felségétől ki fognak elégíttetni, csakugyan bementek a gyűlésbe.

Ekkor adta ki a király azon dekretumát, melyben viszatetszését fejezi ki a felett, hogy a rendek az országos sérelmeket mindez ideig össze nem állították, és hogy az evangélikusok emlékiratukban kijelentett szándékuk szerint mindaddig nem akarnak más ügyek tárgyalásához fogni, míg az ő sérelmeik meg nem orvosoltatnak. Az ágostai és helvét hitvallású evangélikusok ezen nyilatkozata szokatlan újítás, mely nem egyezik meg sem a király, sem az ország javával, a mennyiben akadályozza a közügyek menetét; s annál inkább rosszalandó, mivel ő felsége épen most atyailag gondoskodik arról, mint lehetne a vallási viszálykodásokat barátságos úton, még ezen országgyűlés alatt kiegyenlíteni. A míg tehát ő ebben fáradozik, kívánja, hogy az ágostai és helvét hitvallást *követők* és a többi *katholikus rendek* haladék nélkül folytassák a többi közügyek feletti tanácskozást.¹⁾

Ha a királyi dekretumban, melyet láthatólag a protestánsok ellenségei sugalmaztak, nem lett volna is benn azon sértő megkülönböztetés, hogy a protestánsok egyszerűen csak ágostai és helvét hitvallást *követőknek*, míg a katolikusok kitüntetve *rendeknek* neveztetnek; még akkor is hatástalanok lettek volna az ottan ismételt üres ígéretek. Sokszor hallották már azt a prot. rendek, hogy ő felsége meg fogja orvosolni a sérelmeket; de az eredmény mindig elmaradt. Most sem tekintették azt egyébnek, mint az ügy elodázásának azon ideig, míg a Tökölyvel folytatott harcz koczkája el nem dől. Ugyanis Tököly az erdélyi fejedelmi és a török seregek által erősödvé Debreczen-felé vonult. A harcz kimenetele még bizonytalan volt. S ez a protestánsokat is arra ösztönözte, hogy kitartók

¹⁾ Hist. Dipl. App. 176. L.

legyenek, és csak igazságos kívánataik kielégítése után fogjanak a többi országos ügyek tárgyalásához. Ki is jelentették aug. 30-kán kiküldött követeik által, mind a nádor, mind a personalis, mind a kir. biztosok előtt, hogy ezen eljárásuk egyáltalában nem szokatlan újítás, mert az evang. követek az előbbeni országgyűléseken sem akartak addig más ügyek tárgyalásához fogni, míg a vallás ügye el nem intéztetik. Most is több rendbeli emlékiratokban indokolták eljárásukat, s várták a többször megígért resolútiót; de hiába várták.

A fölkeresett férfiak, mint az előtt, úgy most is jóindulatot mutattak a protestánsok iránt, de el nem mulasztották ismét azon intést intézni hozzájuk, hogy ne makacskodjanak. A bécsi püspök ezúttal is igen hosszas párbeszédben fejtegette előttök ő felségének súlyos helyzetét, a katholicizmus előjogait és a protestánsok túlzásainak veszélyességét. Őszintén megmondotta nekik, hogy minden kívánságaik nem teljesíthetők, s ezt ne is várják. A personalis érzékenykedett most is. Schwarzenberg a vallási sérelmeket nem tartotta elválaszthatóknak a többi országos sérelmektől. Zinzendorf azon reményét fejezte ki, hogy minden sérelmekre egyszerre fognak kapni választ. Nostitz a vallási sérelmekre külön választ jósolt. Hocher ismét a közös válasz lehetőségét hangsúlyozta.

Azonban a sérelmek oly óriási halmazzal képeztek, hogy azoknak csak felolvasása is elrémítette a rendeket. Ezért örömmel fogadták Kapy Gábornak azon indítványát, hogy e halmazból ezúttal csak a lényegesebbeket szedjék össze tizenkét pontba, a többieknek elintézése halasztassék a jövő országgyűlésre. Csakis így lehetett elérni azt, hogy a halasztást nem tűrő lényegesebb sérelmek sorozata szept. 7-kén a nyilvános ülésben felolvastatható.

Másnap a protestáns rendek, megértvén azt, hogy ő felsége, ki néhány nap előtt leginkább a vallás ügyének elintézése végett jött volt Sopronba, ismét elutazik, és a további tárgyalások vezetését k. biztosaira bízta: új felirattal járultak hozzá, kérvén őt, hogy méltóztassék többször kifejtett okaikat figyelembe venni és ügyöket még elutazása előtt akképen elintézni, hogy azon megnyugodhassanak, s mind az ő, mind küldőik siralmai örömmé változhassanak és zavartalanul könyöröghes-

senek fel az egek urához ő felségének és felséges házának boldogságáért.¹⁾

A benyújtott országos sérelmek hatodik pontja azt sürgeti, hogy a vallás ügye még ezen országgyűlés folyama alatt intéztessék el ő felsége által.

A király biztosai mindent elkövettek, hogy a protestáns rendeket, az 1647-ben követett mód szerint, barátságos egyezkedésre bírják. Még egyszer felszólalt ez ügyben a hollandi követ is; de hiába, a protestánsok egyedül a törvények szigorú megtartásától vártak eredményt, s minden egyezkedést elutasítottak magoktól.

X.

Az alatt a király tanácskozott tanácsosaival a beadott országos sérelmekre adandó válasz felett. A magyar tanácsokban, úgy látszik, keveset bíztak. Hallgatagok voltak; a közlő vész zúgása gondolkodóba ejtő őket. Ugyanis Tökölj erősített seregével megkezdte a háborút. A felvidéki követek feljajdultak és oly választ követeltek a királytól, mely képes legyen megnyugtani a kedélyeket.

Lipót végre belátta, hogy valami határozó lépést kell tennie; de még mindig halogatta a végleges eldöntést. Szeptember 27-kén kiadott válaszában csak annyit mondott, hogy mivel a protestánsok nem akarnak alkudozni a katolikusokkal, ez ügyben ő még ezen országgyűlés folyama alatt intézkedni fog. — Egyébiránt inti őket, hogy félretéve minden feleselést, siessenek a gyűlést befejezni.

Tehát ismét csak üres biztatással akarta elűzni a dolgot!

Azonban a hadi események kényszerítőbb hatást gyakoroltak a királyi udvarra, mint a protestáns rendek sürgetései és törvényre való hivatkozásai. Tökölji előnyomulásán kívül arról is hírek jöttek, hogy a francia király szept. 29-kén elfoglalta Strassburgot! Ez hatott Lipótra, de hatott a protestánsokra is. Remény és félelem ellenkező nyomása alatt folytak tovább a tanácskozások. Lipót hajlandó volt véget vetni az

¹⁾ Hist. Dipl. App. 181. l.

inalomig hosszúra nyult vallási vitáknak; de utjában állott a klérus, mely királyi tekintélyének és lelkiismeretének sérelmére való hivatkozással vissza akarta tartani, minden oly ígértől, mely kötelező erővel bírna reá. Mikor látták, hogy a rendek sürgetése miatt a megígért resolúció kiadását tovább nem tagadhatja meg, azt tanácsolták néki, hogy hallgassa meg ez ügyben »a sz. írást magyarázó doktorokat is« és azok tanácsát meg ne vesse.

Hogy mikép gondolkodott a magas klérus, legjobban kitűnik az az esztergomi érseknek azon bizalmas beszélgetéséből, melyet október 2-kán Gerhard György prot. követtel tartott. Ugyanis az érsek szemrehányásokat tett a protestánsoknak azért, hogy nem akarnak egyezkedni, és hogy nyakasságukkal megakadályozzák a közügyek előmenetelét. Azután ekképen szólott: »miért nem bocsátkoznak compositióra? Tudják meg az evangélikusok, ha szinte el fog is oszlani a gyűlés némelyek közülök megarestáltatnak. Ő ugyan nem fenyeget senkit; de figyelmezteti Gerhardot, hogy az vele is megtörténhetik; azért vigyázzon magára. A diplomára hiába hivatkoznak, mert az erőszakkal van kicsikarva, és az csak Rákóczy diplomájának tekintetik. Egyébiránt akkor, mikor a diploma iratott, a protestánsok jó állapotban voltak, birták a templomokat, mert a katolikusok a magok templomaiból 90-et voltak kénytelenek nekik átengedni. Mostan immár más idő van. Most a katolikusok jutottak kedvezőbb helyzetbe és a templomok birtokába. Az evangélikusok hiába járnak ő felsége minisztereihez könyörögni a templomokért, semmit sem fognak nyerni. ¹⁾

Nem csoda, hogy ily körülmények között a protestánsok nem sokat bíztak a király ígéreteiben. A halogatásból látták, hogy a klérus befolyása alatt áll az egész udvar. Innét magyarázható ki egyrészt az a szívósság, melyet a prot. rendek e küzdelemben tanúsítottak, másrészt a bizalmatlanság, melyet a király szavai iránt nem egyszer tanúsítottak. Legtöbbet bíztak a nádorban, a kivel egy héten át naponkint tanácskoztak, a kinek elmondták fájdalmaikat, követeléseiket és reményei-

¹⁾ A gömöri követ naplója. Nemz. Múz.

ket, elmondták aggodalmaikat és ezek folytán a nyilvános ülésekből való kimaradásuknak okait is.

A nádor e bizalmat meg is érdemelte. Közbenjáró szerepét betöltötte, s hogy nem volt kellő eredménye, az egyedül a klérus ellenkező befolyásának tulajdonítható.

Az evangélikus rendek azt kívánták, hogy a királyhoz ne csak evangélikusokból, de az országos rendek egyeteméből választandó vegyes küldöttség menjen azon kérelemmel, hogy: miután ő felsége az országos sérelmek majdnem mindenik pontjára méltóztatott resolútiót adni, csak a vallásról szóló hatodik pontra nem; mivel e pont épen oly országos sérelmet képez, mint a többi: legyen kegyes a rendeknek e részben is kegyelmes resolútiót adni; ezt annál inkább kérik, mert az igazságos és törvényes, és mert a rendek az országos sérelmekben a vallás ügyét is felölelték. A protestáns rendek tehát következetesek voltak, midőn országos küldöttség által kívánták újra felkérni a vallásügyben való intézkedésre; mi ha megtörténik, az evangélikusok készek lesznek az ő felsége resolútiójára való replikában közreműködni egész a hatodik pontig remélve, hogy a közben ő felsége válaszolni fog. Ha pedig az meg nem történik, akkor kénytelenek lesznek előbbeni álláspontjukhoz ragaszkodni, t. i. hogy mindaddig semmiféle tárgyalásokban nem fognak részt venni, míg a vallási ügy ténylegesen és a diploma értelmében el nem intéztetik; sőt minden oly határozatnak, mely az evang. status sérelmét foglalná magában, határozottan és ünnepélyesen ellentmondanak.

Ezen nyilatkozatot nemcsak a protestáns, hanem a katolikus követek nagy része is helyeselte, mert tudták, hogy e nélkül nem lesz béke az országban. Csak a klérus ellenezte most is az országos deputációt, hivatkozván lelkiismeretére, mely nem engedi, hogy ilyen kérelemmel járuljon ő felsége elé. Sőt még azon küldöttségben sem akart részt venni, mely a tervet a főrendekhez vala viendő. Minthogy pedig a papság nélkül tett intézkedések könnyen a törvénytelenység színében tűnhettek fel, a prot. rendek a nádorhoz fordultak azon kérdéssel: hogy ha a papság ezután is ellenkezik, és a többi három rend egyező akarattal fog ő felségénél kérni és kapni resolútiót, fog-e arról bizonyítványt adni az evangélikus rendeknek?

A nádor erre késznek nyilatkozott. De midőn arra kérték, hogy ő vezesse a küldöttséget ő felségéhez, azt megtagadta, s ismételve felhivta őket, hogy fogjanak a további tárgyalásokhoz; ő reméli, hogy a várt királyi válasz, mely már készen áll, egy nap alatt ki fog adatni. De még ez sem birta őket megingatni azon elébbeni határozatukban, hogy nem vesznek részt a tanácskozásokban.

A király mindezekről tudomást szerezvén magának, nem titkolta kedvetlenségét. Rendkívül boszantotta, hogy nem hisznek neki. Okt. 5-kén így nyilatkozott a nádor előtt: »Nem akarom őket megcsalni; hiszen megmondottam, hogy addig el nem megyek, míg választ nem adok nekik; csak fogjanak a munkához.« Ezen nyilatkozathoz képest a nádor újra ajánlotta nekik, hogy engedjenek és fogjanak a munkához. Ha az alatt nem érkeznek meg a kir. resolúció, ám akkor maradjanak el ha úgy tetszik; de legalább mutassák meg ő felségének, hogy nem akarnak vele kötekedni. Gerhard György okt. 7-kén az egész protestáns status nevében ezt válaszolá: »Mint hogy ő nagysága a nádor szavaiból kitetszik, hogy a kir. resolúció még most sem adatott ki, az evang. status minden fenyegetőzést s az abból származó félelmet félretévén, elvégezte, hogy be nem megyen (a gyűlésbe), hanem ő nagyságának palatinus urunknak megjelenti abban való akaratját, hogy minekelőtte az ő felsége diplomatika resolúciója ki nem adatik, addig sessióba nem fog járni. Azért ő nagysága méltóztassék munkálódni benne, hogy immár ennyi idők után érhessék az ő felsége kegyelmes királyi resolúcióját.«¹⁾

Ezen magatartásukat azzal indokolták, hogy ha bemenének, akkor tudják, nem kerülnek ki a szemrehányást, mely szerint »az egész dologba consentiáltak.«

A király napról napra izgatottabb lett a protestánsok makacsságig menő szilárdsága által. Resolúciója készen volt, de hiúsága nem engedte, hogy azt kényszerítve adja ki. Okt. 8-kán újra hívatta a nádort, és haragosan kérdezé tőle: »benn vannak-e az evangélikusok a sessióban és hozzá fogtak-e a dolgok tractálásához?«

¹⁾ A gömöri követ naplója, Nemz. Múz.

— Be se mentek — válaszolá a nádor — nemhogy a dologhoz fognának, míg felséged válaszát a sérelmek hatodik pontjára meg nem tudják.

Ezt hallván Lipót, megindult rajta, és csodálkozását fejezte ki a felett, hogy ámbár ismerik királyi ígétét, mely szerint a resolútiót addig, míg a hatodik pontig jutnak, ki fogja adni, mégis ime úgy látszik erővel akarják azt tőle kifacsarni, mintha meg akarná őket csalni!

A nádor maga is már csak azon dolgozott, hogy a király tekintélyét és méltóságát, mely rossz tanácsadói által veszélybe került, megmentse. Már csak azt kívánta, hogy a protestánsok, ha nem tárgyalnak is, legalább bemenjenek az ülésbe, hogy ő felsége compromittálás nélkül, legalább az önkényesség színével adhassa ki a már készen tartott kir. resolútiót.

Mind ezt a protestáns rendek igen jól tudták; de tudták azt is, hogy a klérus mesterkedése következtében azt a sokat emlegetett resolútiót oly alakban akarja a király kiadni, mely reá nézve semmiféle hivatalos *kötelezettséget* ne hárítson. Ennél fogva ők is óvatosak voltak s kijelentették a nádornak, hogy ők külön, mint ev. status, nem akarják elfogadni a királyi resolútiót. A vallás ügye az országos sérelmek közé lévén fölvéve, az arra adott királyi válasznak is nyilvános gyűlésben az összes rendek előtt kell felolvastatnia. Ezt a multak szomorú tapasztalása alapján követelték. Mert ő felsége 1659-ben is így ígérte a resolútiót, mégis elmaradt a királyi szó beváltása. 1662-ben sem kaptak elégtételt, daczára annak, hogy a nádor akkor is úgy biztatta őket, mint most.

Mindazonáltal, midőn a beteges personalis az istenre kérte az evangélikus rendeket, hogy tekintsék a királyi méltóságot; midőn esküvéssel fogadta, hogy félóra mulva a kedvező királyi válasz kezökben lesz: nagy nehezen ugyan és ünnepélyes protestatio mellett rámentek, hogy legalább a bevezető szavakat hallgassák meg, míg a vallásra vonatkozó külön resolútiót behozzák.

Az is megtörtént. Mindenkinek figyelme az azt felolvadó Orbán Pál ítélőmester felé volt fordítva. Tizennégy pontban volt megírva:

1. hogy az ország határain belül lakó rendeknek és egye-

seknek, főuraknak, nemeseknek, szabad kir. városoknak és kiváltságos községeknek szabad vallásgyakorlatuk legyen ;

2. hogy e szabadság megadatik a véghelyeken lakó magyar katonáknak is ;

3. hogy nemcsak a vallásbeli szabadság, hanem a vallásnak szabad gyakorlata is megengedtetik, de csak a földesúri jogok sérelme nélkül ;

4. hogy ezentúl egyik félnek sem leend szabad egymás lelkészét elmozdítani és kiűzni oly helyről, a hol szabad vallásgyakorlat van ;

5. hogy ezentúl templomfoglalások ne történjenek ;

6. hogy az 1670-ig elfoglalt templomok maradjanak mostani birtokosaik kezében ;

7. hogy az ágostai hitvallásuaknak és az e név alá tartozóknak, minden oly megyében szabad templomot építeniök, a hol eddig nem birtak semmiféle templommal ;

8. ha pedig birtak, azok birtoklásában meghagyassanak, a parochiához tartozó jövedelmekkel együtt.

9. hogy azon vármegyékben a főuraknak és nemeseknek szabad legyen vallásuk gyakorlata végett a várakban imaházakat és kápolnákat építeniök ;

10. hogy a bécsi békének első pontja érvényben marad ;

11. hogy a katolikusoknak az egész országban megengedtessek vallásuk szabad gyakorlata ;

12. hogy különösen a pozsonyi ág. hitvallásuaknak szabadjon alkalmas helyen templomot építeniök, és hogy Sopron városa is háborítatlanul hagyassék meg eddig élvezett szabad vallásgyakorlatában ;

13. hogy ezután felmerülendő vallási sérelmek ne fegyverrel, hanem a király által intéztessenek el, mind a két félnek kihallgatása után, és Ulászló király 6-ik decretumának 8. czikke megújittassék és megtartassék ;

14. végül királyi kegyvesztés fenyegetése mellett intetnek, hogy mind a rendek mind a lakosság tartózkodjanak vallási viszályoktól. ¹⁾

¹⁾ Benignissima Sacr. Caes. Regiaeque Majestatis, Domini D. nostri Clementissimi Resolutio in negotio Religionis, medio Excell. Domini Comitum Palatini facta, ac die 8 mensis Octobris per D. Vicepa-

Ezen leirat azonban nem nyugtatta meg a rendeket. Tartalmán kívül a külkiállítás ellen is sok kifogásuk volt, a mennyiben a cím, a kir. aláírás és pecsét hiányzott. Az is feltűnt, hogy a német kancelláriából volt keltezve, és mint közenséges irat egy selyem szállal volt összekötve. Ennélfogva az egész leiratot csak a papság mesterkedésének tartván, viharos vita támadt, mely alatt a kath. világiak is éles kifejezésekben vonták kétségbe ez iratnak hitelességét. Ezek az evangélikusokkal együtt azt sürgették, hogy az irat küldessék vissza a királynak, hitelesítés végett. Ők csak oly resolútiót fogadhatnak el, mely a magyar kancellária útján királyi pecséttel és aláírással jön hozzájuk. A klérus látván, hogy csínyje nem sikerült, határozottan ellenszegült, mire maga a kir. személynök is kifakadt és a klerust vádolta a haza bajának okozójául. Az evangélikusok kérése — úgymond — jogos és igazságos. midőn a hitelesítést sürgetik, mert máskülönbén a leiratot gúnyiratnak is lehetne tartani. Egyébiránt ha a klérus, eddigi szokása szerint nem tud egyebet, mint a karoknak és rendeknek ezután is csak ellentmondani, úgy ő inkább lemond az elnöki székről, s odaadja a klérusnak, mert attól is lehet tartani, hogy a klérus illetén túlkapásai miatt megfosztatik rendiségétől és szavazati jogától. Mert ő felségének is az az akarata, hogy a klérus nyakassága daczára a többi status határozzon.¹⁾

Úgy látszik e szavaknak volt hatása, mivel a felirat csakugyan visszaküldetett aláírás végett, s a klérus nagy fájalmára ki is lőn igazítva az *alaki* hiba. A protestánsok azonban a leirat *lényegével* sem lehettek megelégedve, mert általa sérelmeik éppen nem orvosoltattak. Az országos sérelmek tárgyalása felett ismét áradozó szónoklatokat lehetett hallani.

latinum, Spect. ac Magn. Domino Praesentiae Regiae, consequenterque universis Inclutis Statibus ac Ordinibus Regni in domo regnicolarum repraesentata. Hist. Dipl. App. 185. l.

¹⁾ Hist. Dipl. App. 186. l. A gömöri követ naplója erre vonatkozólag ezeket írja okt. 10-kéről: Personalis uram — úgymond — a papoknak minden méltó ok nélkül való magokmegkeményítését valóban megfeddette, és ilyen szókra fakada: ha a Diaeta a klerus keménykedése miatt re infecta fog rumpáltatni, isten ötet úgy segélyje, nagyobb impositiót vetnek nyakába, és perditionis nostrae ille erit causa... Nemz. Múz. lev.

Az alsóházban még a kath. követek is tisztában voltak **azzal**, hogy a király oly tanácsosokkal van körülvéve, kik nyakasságukkal és botorúl alkalmazott rávaszságukkal az országot veszélybe fogják dönteni; világos volt az is, hogy a felsőház többsége a klérus befolyása alatt állván, mindent el fog követni, hogy a királyi resolútióra adandó válasz el ne fogadtassék.

A klérus makacssága érthetővé válik, ha tudjuk, hogy nem csupán a vallásról szóló hatodik cikkely érdekelte, hanem a pápi hatalmat érintő más pontok is, minő volt például a nádorról szóló, mely az esztergami érsek kir. helytartóságát fenyegette, továbbá a kancellária és a kamarai prefektusság melyhez szintén püspöki reminiscentiák kapcsolódtak.

Mikor Orbán Pál itélőmester a főrendek előtt, okt. 13-kán felolvasta a királyi resolútióra adandó válasz conceptusát: az esztergami érsek mélyen hallgatott. E hallgatás okát a többi püspök azon nyilatkozata magyarázza meg, melyszerint »ő nagyságok ezen replikát nem ostromolják, mert a nemes statusoknak szabad kérni és supplicálni, — ő felségének pedig szabad a kívánt dolgot meg nem adni.«¹⁾ Ezen szavak véghetetlen elkeseredést szültek, és a rendeket arra ösztönözték, hogy törvényes követeléseikhez még inkább ragaszkodjanak.

A protestánsok nevében Gerhard György okt. 14-kén javasolta: hogy mivel a kir. resolúció nem az evangélikus status kívánsága szerint adatott ki, kéressenek fel a főrendek, közös akarattal tovább is könyörögni ő felségénél, hogy a vallás ügye még ezen országgyűlés alatt elintéztessék, mert az eddig adott válaszszal meg nem elégedhetnek, s küldőikhez nem mehetnek. Nem kér ő egyebet, mint hogy a törvény és a kir. diploma megtartassék. A rendek e javaslatot el is fogadták, s a többi pontokhoz csatolva újra átküldötték a főrendekhez.

De a főrendek most is rideg ellenállást tanúsítottak, nemcsak ezen, hanem más pontok irányában is. Nevezetesen nem akarták, hogy a szombathelyieknek a győri püspök ellen beadott panasza itt elintéztessék; nem akarták, hogy a pozsonyi kamarai kincstárnokság Kollonics német-ujhelyi püs-

¹⁾ A gömörri követ naplója. Nemz. Múz. lev.

pöktől elvétessék, mivel — úgymond — ezen tisztet az előtt is egyházi személyek viselték, és mivel Kollonics, mint nemes ember és birtokos azt ő felségétől nyerte. A mi azonban leginkább sértette a rendeket, az a főrendeknek azon eljárása volt, melyszerint az evangélikusoktól a »status« nevezetet is újra megtagadták, hivatkonván arra, hogy az 1647: 11. t.-cz. hibásan vette fel e nevezetet.

Ezen ellenvetéseket könnyű volt megczáfolni. A mit az egész ország elhatároz, s a mit a király ünnepélyesen megerősít, az nem téves, hanem törvényes cselekedet. Épen azért a rendek, azon meggyőződésben lévén, hogy javaslatukban semmi törvénytelen és illetlen dolgot nem kívánnak, egymás között elvégezték »hogy valamely dolgokat ezen replikában feltettek s valamineműi pontumokat beirattanak, azokban mind végig megmaradnak és azoktól csak egy körömnnyire sem távoznak el.«

Maga a hideglelős personalis Orbán István is kijött a tőrelemből, midőn Kollonics püspök és a többi főpapok magaviseletéről értesült.

A gömöri követ feljegyzése szerint, a derék katolikus férfiú ilyen szóvakra fakadt ki a klérus, különösen pedig Kollonics ellen: »Úgy látom, hogy a klérus igen fogja pártját Kollonics uramnak; okát nem tudhatom miért, mert a magyar papi rendnek soha jóakarója nem volt, s nem is léssen... nyilvánvaló dolog, hogy mind az esztergami, mind az kalocsai érsekek öreg emberek, maholnap meghalnak, s ottan hamar Kollonics uram elnyeri az esztergomi érsekséget, s azt fogja ő felségével elhítni, hogy a vacans püspökségeket nem conferálhatja, hanem azoknak collatiójokat suspendálhatja és jövedelmét az ország szükségére vagy más állapotokra fogja fordítani ő felségével. És ha conferáltatja is azon püspökségeket, nem magyaroknak, hanem olaszoknak conferáltatja; a mint most is vannak oly papok és püspökök a magyarországi klérus között, hogy Rómában az ablakok alatt kosarakkal hordozták a fűgét és úgy árulták s complárokodtak. Azoknak nagyobb tisztí vagyon, mint kegyelmeteknek is. Trucz néked klérus uram, a ki a pápának kocsisa vagy fullajtára volt. Némelyeknek Olaszországban feleségök, fiok, leányok vagyon, s már

most Magyarországon hintóban járó pap urak; s a mit itt kereskednek is, bizony nem az ország hasznára fordítják, hanem Olaszországba küldik. Meglátja jövendőben a magyarországi klérus, Isten engem úgy segítjen: Kollonics uram alája fog nekie tojni.«¹⁾

A későbbi események borzasztó módon igazolták Orbánnak jövendölését. Kollonics csakugyan esztergomi érsekké, és Magyarország rémberévé lett.

A főrendek világi része ezúttal engedett; de a klérus állhatatosan ellentmondott mindannak, a mi a papi hatalom illő korlátok közé való szorítását célozta. Az esztergomi érsek azt is követelte, hogy ellenmondása a replicába beirassék. De ezt a rendek semmiképen nem engedték meg.²⁾ A personalis és a nádor által akarták őket ellenmodásuk visszavételére bírni, melynek különben sem lehetett egyéb eredménye, mint az országos tiléseknek cél nélkül való késleltetése. Ily helyzetben a protestáns rendek ünnepélyes óvást tettek azon vádak ellen, mintha ők hátráltatnák a törvényhozás munkáját. Fájdalommal emelték ki, miképen sok rendbeli könyörgésekkel és az ülésből való kimaradásukkal is szorgalmazták mind ő felsége, mind udvarbeli főfő miniszterei előtt is a vallás ügyének elintézését mégis azzal vádoltatnak, ő felségénél és a minisztereknél is, hogy megátalkodottságukkal csak ők igyekeznek az országgyűlési tárgyalásokat félbeszakítani. Mint hogy pedig a vallás ügye felvételére a kir. resolútióra adandó válasz pontjai közé, ők többé semmiféle akadályt nem tesznek, semmi okot az ügy késleltetésére nem adnak; ellenben világos, hogy minden szakadásnak egyedüli oka »és faragó mestere« a papi rend, melynek atalkodottságáról és ellenmondásbeli vakmerő bátorkodásáról« Isten és az egész keresztény világ előtt tanubizonyságot tesznek.

¹⁾ A gömörmezei követ naplója okt. 18-ról.

²⁾ »Arra sem mentenek rá, hogy hol egy, hol más dolgokban a minémű contradictiót a papi rend, s magok is a praelat urak tettek, azok a replicában beirattassanak, állatván, hogy az soha nem volt volna szokás, hanem a kik a Statusok előtt contradicálnak valamely dologban, personalis uramtól testimonialist kérnek, hogy a contradictió az ország házában tétetett legyen. U. o. okt. 19.

XI.

A papságnak konok magaviselete annál inkább boszantotta a világi katolikusokat, mivel a felvidéken Tököly seregei megkezdették a hadi műveleteket. A tizenhárom vármegye követei türelmetlenül sürgették az országgyűlés bezárását, hogy haza mehessenek családjok és vagyonuk oltalmazására.

A német tanácsosok e helyzetet arra akarták fölhasználni, hogy a vallási sérelmek félretétele mellett egyszerűen az 1659-ki törvény megerősíttessék és azzal a gyűlés bezáratassék. Természetes, hogy a fölvidéki követek az úgy ekkép való eldöntését nem helyeselték. Azt is sérelmesnek találták, hogy a tárgyalások lassúsága miatt némely panaszok ezen országgyűlésről elhalasztattak; az 1659-ki törvény nem szorult újabb megerősítésre, hanem inkább végrehajtásra és megtartásra. — Immár fél esztendeje, hogy itt vannak, mondá Kapy Gábor, sárosmegyei követ a nádornak, s ennyi időt hiába töltöttek el... A dolgoknak itten lassú folyása vagyon, odahaza hazájok, javok, feleségök, gyermekök veszedelemben vagyon. Ilyen országgyűlést senki sem ért, hogy egyfelől a hazában fegyver legyen s másfelől országgyűlést tartsanak. Immár isten ellen is, a haza törvénye ellen is vétetennek; mert hitek ellen feleségeiket veszedelemben hagyták, az ország törvénye szerint való két hónapot pedig a gyűlés tartásában régen általhágták...¹⁾

A nádor mindent elkövetett, hogy a háborgó kedélyeket megnyugtassa. Magához hívatta a befolyásosabb követeket; majd a főpapokkal értekezett. De a két ház között oly nagy volt az elkeseredés, hogy semmire sem mehetett közbenjárásával. Október 13-án Orbán Pál ítélőmester, a ki a felsőház ellenvetéseit a rendek tábláján referálni szokta, kijelentette, hogy ő már tökéletesen kimerült a munkában. Inkább akar — úgymond — egy hétig a purgatoriumban mulatni, mint ezt a munkát tovább folytatni.

A közben jött a tudósítás, hogy az erdélyi fejedelem Szathmárt megszállotta s a váradi basa nyolcz ezernyi sereg-

¹⁾ A gömöri követ naplója. Okt. 17.

gel megy segítségére. Ily körülmények között a rendek ünnepelesen kijelentették, hogy mivel a főrendek nyakassága miatt az országgyűlés tovább nem tartható, az ebből következő veszedelemért a felelősséget egyenesen az urakra háritják, mely protestatiójokról bizonyítványt is kértek a personálistól. A nádor, ki előtt hasonló nyilatkozatot tettek, azzal kívánta őket megnyugtani, hogy ámbár a papság ellenkezik, de a világi főurak hajlandók engedni, csak a replika némely keményebb kifejezése kihagyassék. De mivel a kifogásolt kifejezések meglévő törvényekből és diplomákból voltak merítve, természetesen nem lehetett kihagyni, mert ez által maga a törvény lett volna megcsontítva. A mi pedig a tényekre való hivatkozást illeti, azt azért tartották szükségesnek a rendek, mert »ha a hazának sebei, a lakosság megbántódása és nyomorgattatása ő Felségének meg nem mutattatnak, úgy orvoslást s azokból való felgyógyulást nem nyerhetnek.« Ehhez ragaszkodnak a rendek, mert »semmit sem kívánnak olyat, a mi ő Felsége becsületi, a haza törvényei, a kir. diplomák és az okosság ellen való volna.«

Igy folyt a makacs harcz egész október 25-éig, a midőn a rendek benyújtották replikájokat ő Felségének. Ebben kiemelik, hogy, tekintve az erdélyi fejedelem felföldi nyugtalan-ságát, óhajtottak volna megnyugodni ő Felsége resolútiójában; de mivel ennek némely pontjaiban az ország szabadságát és jogát sértve találják, azt hiszik, nem követnek el méltatlan-ságot a királyi tekintély iránt, ha a törvényekhez és kir. diploma-khoz ragaszkodva, sérelmeik orvoslása végett ismét ő Föl-sége lábaihoz borulnak.

A vallásról szóló hatodik pontban foglalt sérelmek orvoslását mind a katolikus, mind a protestáns rendek még ezen országgyűlés alatt kívánták orvosoltatni; azért nyújtották azokat be ő Felségének, és mivel a kiadott királyi válasz nem elégítette ki őket, kénytelenek újra folyamodni. Nem kívánnak ők új, vagy a királyi méltósággal meg nem férő dolgot; csak azt, a mi törvényes és jogos. Isten után csak az ő kegyelmes-ségében és atyai jóságában bíznak, kérvén őt, hogy ezen vég-szükségből írott könyörgésöket kegyesen kihallgatni, bajaikat orvosolni sziveskedjék, hogy ekképen az elnyomatásból fölsza-

badulva, végre valahára a régi szabadságot megnyerjék, ő Felsége pedig boldogan és soká békében uralkodhassék alattvalói felett. ¹⁾

A katolikusok, különösen Kollonics, ²⁾ mindent elkövettek, hogy a király kedvezőtlen választ adjon e kérelemre. A felföldi követek részint azért, mert kifogytak minden költségből, részint azért, mert családjok veszélyben forgott a megkezdett háború miatt, haza szállingóztak.

Lipót király, tanácsosainak meghallgatása után, november 9-én írta alá azt a választ, melylyel véglegesen elintézettnak hitte az ügyet s melynek tartalma a következő volt:

1. A bécsi bekekötés általában, különösen annak a választ illető első cikkelye mindenben megújíttatik és megerősíttetik.

2. Nevezett békekötés következtében nemcsak a katolikusok, hanem az ágostai és helv. hitvallásúak is, legyenek azok urak, nemesek, szab. kir. városok lakosai, végekben lakó katonák és egyéb országlakók, vallásuk gyakorlatában, minden háborgatás nélkül meghagyatnak, a békeháborítók szigorúan büntettetnek.

3. Az ágostai és helv. hitvallásúak oly szertartásokra ne kényszeríttessenek, melyek hitvallásukkal ellenkeznek; legyen gond a közbotrány megelőzésére.

4. E szabadságon kívül az ágostai és helv. hitvallásúak vallásuk gyakorlata is engedélyeztetik, de a földesurak — le-

¹⁾ V. ö. *Demissa Replica Universorum Dominorum, Praelatorum, Magnatum et Nobilium, caeterorumque Statuum et Ordinum Regni Hungariae, Reliquorumque eidem annexorum ad benignam Suae Majestatis Sacratissimae Resolutionem circa nonnulla ipsorum Gravamina factam. Sopronii in Generali Regni Diaeta Die 25-ta Octobris Anno 1681. humilime praesentata. Hist. Dipl. App. 189. 1.*

²⁾ A kath. követeket magához hivatván, arra akarta rábeszélni: 1. hogy az evangélikusokkal egyet ne értsenek, hanem inkább katolikusoknak tartván magokat, az evangélikusok instantiáját praepediálják, mert ő Felsége egy templomot sem fog nekik adni. 2. Az ő elmozdításán se dolgozzanak az evangélikusokkal, hanem inkább segítsék, hogy a kamará elnökségében megmaradhasson. 3. A kamarák jurisdictiója a városi tisztek jelölésében és osztogatásában maradjon meg ezután is. Ezt kívánja a kath. követektől. Gömöri követ naplója. Nov. 1.

gyenek azok katolikusok vagy protestánsok — jogainak fenntartásával; oly helyeken, hol a földesurak különböző valláson vannak, a templom használata azon féle marad, mely annak most birtokában van.

5. Azon helyeken, hol a vallás szabad gyakorlata meg van engedve, a lelkészeket elmozdítani és elfizni tilos.

6. Templomokat foglalni azután nem szabad.

7. A béke és köznyugalom tekintetéből, nehogy az országlakosok a templomok miatt egymással vég nélkül pörlekedjenek, rendeltetik, hogy a mely felekezet valamely templomot s egyházi jövedelmet 1670. óta birtokolt, azt ezentúl is birtokolja.

8. A pozsonyi ágostai hitv. evangélikusok saját költségekön, alkalmas helyen, a fölség által kijelölendő külvárosban, szabadon építhetnek magoknak templomot.

9. Sopron városában a vallási viszonyok mostani állapotjokban maradjanak.

10. A többi szab. kir. városoknak szintén fog ő Felsege templomépítési helyet kijelölni. A dunáninneri részekben: Trencsényben, Körmöcz-, Beszterczebányán, Bártfán, Lőcsén, Eperjesen, Kassán és Nagybányán.

11. A megyékben az ág. és helv. hitvallásúakra nézve ez lesz a szabály: Vasban az ág. hitvallásúak Dömölkön és Nemescsón, a helv. hitvallásúak Felső-Őrön; Sopronban Vadosfalván és Nemeskéren; Pozsonyban Réthen és Pusztafödémesen; Nyitrában Szerdahelyen és Strázsán; Barsban Simonyban és Szelezsényben; Zólyomban Osztrolukán és Garanszegen; Turóczban Neczpálon és Ivánkafalván; Liptóban Hibén és Nagy-Palugyán; Árvában Felső-Kubinban és Isztebnyén; Trencsényben Szulyovon és Zay-Ugróczon; Szepesben Görögön és Toporczon vagy Batizfalván; Sárosban Tarczán és Pöklénben; a helv. hitvallásúak pedig Tótselmeczen és Bálpatakán bírhasanak templomokat. Szalában, Veszprémben, Győrben, Abaújban, Ungban, Beregben, Tornában, Gömörben, Borsodban, Nógrádban, Szolnok-Hevesben, Szabolcsban, Szathmárban, Zemplénben, Ugocsában és Hontban jelenleg is bírnak vallásgyakorlattal, valamint a végekben, névszerint a kanizsai kapitányságban Egerszegen és Szent-Gróton; a győriben, Tihanyban, Vázsonyban, Pápán, Veszprémben, Győrött

és Komáromban; az előhegyiben Léván, Korponán és Füleken; a felső-magyarországiban Putnokon, Ónodon, Szendrőn és Tokajban; a Tiszán túl Kállóban és Szathmártt.

12. Az ág. és helv. hitvallású urak és nemesek váraikban vallásuk gyakorlata végett szabadon építhetnek kápolnákat és imaházakat.

13. Miután a róm. katolikusok méltán bírnak ország-szerte szabad vallásgyakorlattal, abban sehol és semmiféle módon se jelenben, se jövőben ne háborgattassanak.

14. Az ezentúl támadható vallási sérelmek és vizsályok ne fegyverrel, hanem a felek meghallgatása után a király által intéztessenek el.

15. Ő Felsege komolyan inti a rendeket s az ország összes lakosait, hogy ezentúl egyik a másik vallásának gúnyolásától s gyalázásától szigorúan óvakodjék; ő Felsege minden alattvalóit egyenlően védelmezendő az erőszak ellen, a közbéke háborítóit pedig rendkülönbség nélkül fogja büntetni. Mindezen engedmények azonban oly feltétel alatt adatnak, hogy az ág. és helv. hitvallásúak ezentúl jobbágyi hűséggel viseltessenek a király iránt.¹⁾

A míg e kir. leirat felett folytak a tanácskozások, mind a protestáns, mind a katolikus rendek között; — addig a felkelők seregében felbomlott az egyezés, minek következtében csekély nyomást gyakorolhattak Lipótra és a kath. pártra, daczára a török erélyes föllépésének. Tököly felszólított a király által új békealkudozásokra, ígéretet nyervén a királytól, hogy a protestánsok ki fognak elégíttetni, ha ő leteszi a fegyvert; sőt Zrinyi Ilonával kötendő házasságát is előmozdítandónak ígérte Lipót. Tököly ugyan hajlandó volt a békére, de a kir. udvar szívóssága miatt nem sikerült azt megkötnie, nem is hihette ő, hogy a protestánsok kielégíttessenek, látván, hogy a papság a november 9-ki leirat engedményeit is sokallja.

Ugyanis a klérus egy hadicselhez folyamodott, hogy a protestánsokat több követelésektől visszariaszsa. Beszélni kezdett újabban katolikus sérelmekről és azokat mintegy ellensúlyzóul a prot. ellenében benyújtani kívánta. Továbbá a

¹⁾ Histor. Dipl. App. 191, 1.

királyi leiratra adandó válasz tárgyalása alkalmával Kollonics a personálist, Szelepcsényi esztergomi érsek, pedig a nádort sértette meg, a miből igen kellemetlen jelenetek fejlődtek ki, mivel az első a kamarai kincstárnokság, a másik pedig a kir. helytartóság czimét és hivatalát kívánta minden áron megtartani. A féltékenység és boszú belevegyült a vallási vitatkozásba is; minélfogva nem csoda, hogy a királynak adandó második, illetőleg harmadik felirat csak november 22-én készült el, és mint eddig, az összes rendek nevében adatott át ő Felségének.

Ebben ismételve mentegetőznek, hogy mivel a kiadott kir. második resolutio nem felel meg az ő törvényen alapuló kívánataiknak, kénytelenek újra alkalmatlankodni és alázatosan könyörögni, hogy méltóztassék ügyöket úgy, mikép az a kir. diplomákban és a törvényekben megjelölve van, kegyesen elintézni. Fájdalmokat fejezik ki a felett, hogy a vallásról szóló hatodik pont, ámbár mind az evangélikus, mind a katolikus rendek sürgették, még mindig nem az ő óhajok és nem a kir. diploma értelme szerint döntenek el. Mindezeknél fogva, hivatkozva ő Felsége elődeinek igazságszeretetére, a haza szorult helyzetére, kérelmek jogos és méltányos voltára, és magának ő Felségének atyai jóságára és uralkodására, kéri, hogy méltányosabban és a kérők vigasztalására döntse el az ügyet.¹⁾

A király kedvetlenül fogadta e föliratot, s hajlandó lett volna szétesztatni a gyűlést, ha nejének Eleonóra királynénak megkoronáztatását nem akarta volna még a szétesztelés előtt végrehajtani. Ennélfogva mérsékelte magát, és főtanácsosait, jelesül Hochert és Noszticzot küldötte át a rendekhez, hogy őket ő Felsége jó indulatáról biztosítván s ő Felsége utolsó válaszát átadván, a törvényczikkek szerkesztésére bírják. De ez a harmadik királyi válasz még kevesebbé elégítette ki a rendeket, mint az előbbiek. Különösen bántották őket azon

¹⁾ Demissa Secundaria ad itidem secundariam Suae Mjstis Sacratissimae benignam Resolutionem Replica universorum Dominorum Praelatorum Magnatum et Nobilium caeterorumque Statuum et Ordinum Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum, alte Memoratae Sac. Caes. Reg. Majestati Dno Dno ipsorum naturaliter clementissimo. Sopronii die 22. Mensis Novembris Anno 1681. debito fidelitatis ac reverentiae cultu exhibita. Hist. Dipl. App. 193. l.

kifejezések, melyekben mondatik, hogy ő Felsége az ország teljes szabadságát már visszaállította, hogy a vallási sérelmeket megorvosolta, hogy királyi kegyelmét és szeretetét minden intézkedéseiben az ország iránt bebizonyította stb. Ezt már nem lehetett szó nélkül elviselni; annyival inkább nem, mert a tényekkel ily homlokegyenest ellenkező állítások, királyi válasz alakjában kiadva, igen alkalmasak voltak arra, hogy a külföldi hatalmak félrevezettétvén, a magyar rendek állhatatosságát makacsságnak, állításait valótlanláságnak és sürgetéseiket vakmerő kötekedésnek tekintsék. Nehogy tehát a királyok és fejedelmek s az egész keresztény világ előtt úgy legyen feltüntetve a dolog, mintha ezen országgyűlés egyedül a magyar rendek nyakassága s jogtalan követelése miatt osztattatott volna szét, okvetetlenül szükségesnek látták a rendek, hogy egy újonnan benyújtandó replikában részletesen számláltassék elő, mi hát az, a miben kielégítve nincsenek, s mi az, a minek elintézését a törvény és a kir. diploma értelmében oly régen hiába követelik. Hadd lássa és ítélje meg a világ, ki volt oka Magyarország pusztulásának.

Egy ily részletes replica megírásával Orbán Pál ítélőmester bizatott meg.

De a főpapság ebben is ellenkező állást foglalt el. Az esztergomi érsek kijelentette, hogy ő teljesen egyetért ő Felsége resolútiójával; s az ellen újra fölírni nem akar. A nádor és a főrendek legnagyobb része a királyné megkoronáztatása ünnepejének tervével volt elfoglalva. A király pedig, hogy a további kellemetlenségtől megkímélje magát, nem is akart a rendekkel érintkezni, a nádorra bízta, hogy az a netán felhozandó nehézségeket, az ő nevében intézze el. Természetes, hogy ez még bizalmatlanabbá tette a rendeket. Nem ismerték el, hogy a nádornak joga volna ő Felsége nevében a beadott föliratokra válaszolni avagy épen intézkedni. A rendek — úgy mond — nem ő nagyságához a nádorhoz, hanem önnönmagához ő Felségéhez, mint fejökhöz és királyukhoz vagynak bocsátatva s egyedül attól várják sérelmeiknek törvény szerint való megorvoslását.

A főrendek azonban ezúttal is az udvar pártján állottak. A királyné megkoronáztatását fontosabbnak tartották, mint az

Orbán által készített replika meghallgatását. Azért, midőn fölhevást kaptak, hogy a rendek fennebbi okait figyelembe véve, a negyedik fölirathoz járulni sziveskedjenek, azt válaszolták, hogy nem szükséges részletekbe bocsátkozni, nem is kell czáfolat, hanem egyszerű folyamodás alakjában adni elő nézetöket, annyival is inkább, mivel ő Felsége a nádorra bízta a válaszadást illetőleg az intézkedést. Az evangélikusok kívánságára pedig ridegen csak azt válaszolták, hogy azok elégedjenek meg a király eddigi válaszával, s köszönjék meg, hogy oly kegyes bánásmódban részesülnek.

Ezt az evangélikusok »nagy kedvetlenséggel és szívök megkeseredésével értették meg.«¹⁾ Osztották fájdalmukat a katolikus vallású követek is, kik ama főrendi üzenetből az udvar és a főpapság gonosz szándékát megértették. Tudták, hogy itt semmiféle érvelés, méltányosságra és törvényes igazságra való hivatkozás nem használ. Hozzányultak tehát oly fegyverhez mely egyedül birhatott hatással az udvar döntő köreiben, t. i.: nem akartak a királyné megkoronáztatásához járulni, míg negyedik felirati javaslatuk a főrendek által el nem fogadtatik. A nádor, és barátai mindenképen le akarták őket erről beszélni. Ne búsítsák ő felségét ilyen dolgokkal, halaszszák el ügyöket későbbre.

De bármennyire óhajtották is a főrendek, hogy a követe táblája hagyjon fel az újabb felirással, végre mégis ők voltak kénytelenek beleegyezni azon felirati szöveg elfogadásába, melyet Orbán Pál ítélőmester készített, s mely decz. 3-kán, a klérus ellenzése daczára, ő felségének átadatott.

Ebben elmondják, hogy jobbágyi tisztelettel és bizalommal fogadták ugyan ő felségének legutóbb kiadott kir. resolútióját, melyben mondatott, hogy a rendek sérelmei jobbára orvosolva, az ország szabadsága visszaállítva, a törvények megerősítve és a vallás ügyét illető legnagyobb kérdések elintézve vannak; de mivel néhány lejobb közlendő sérelmek a diploma és a törvény értelme szerint még most sem intéztettek el, kénytelenek felszólalni. Ilyenek a katonák kihágásai, és az, hogy ők nélkül tartatnak és a törvény értelmében le nem szállítat-

¹⁾ A gümöri követ naplója, decz. 1-jéről.

nak; hogy az egyházi javak világiaknak adományoztatnak, hogy az árvák az öröklött vagyonba nem helyeztetnek, hanem sokszor a királyi fiskus által lefoglalt vagyon a törvény ellenére más célra fordíttatik. Ilyen a vallás ügye is, melynek a diploma szerinti elintézését, mind a katolikus, mind az evangélikus rendek egyiránt kívánták; ilyen a kamarai kincstárnoki elnökség, mely a törvény ellenére fentartatik, stb.

Ezekon kívül vannak a karoknak és rendeknek nagyobb sérelmeik is, melyek a nemességnek a régi királyok által is megerősített jogainak, az ország alkotmányának és kiváltságainak, és jogainak, sőt még a királyi diplomáknak is kézzel fogható felforgatásából erednek. Ezeknek orvoslása nemcsak az ország megnyugtatása végett, hanem ő felsége más tartományainak javáért is szükséges; ezek azok, melyeknek ő felsége részéről való orvoslása az elidegenült lelkeket összehozná és örök hűségre lekötelné. Ezért könyörögnek a rendek ismételve, hogy ő felsége, veleszületett kegyességénél fogva, ezen pontokról szóló kívánataikat, közmegnyugvás céljából, teljesíteni kegyeskedjék.

Ugyanekkor adták be a horvát rendek is az ő replikájokat. ¹⁾

A király kegyelmesen fogadta a két küldöttséget, mely a két replikát átvitte, s örömet fejezte ki a felett, hogy a királyné megkoronáztatásához járulni készeknek nyilatkoztak. De a magyar küldöttség szónokája: Kéry János, csanádi püspök itt sem tagadta meg katolikus papi jellemét. A karok és rendek replikáját egyszerűen csak *emlékiratnak* nevezte, melynek a vallásról szóló pontja ellenében a papság ellenmondását is bejelentette a királynak. Midőn pedig eljárásáról jelentést tett a rendek előtt, elbizottan csak »kegyelmetek«-nek címmezte őket, és mintha ő volna a döntő hatalom, azon intést csatolta jelentéséhez, hogy csak fogjanak a törvényczikkek szerkesztéséhez, mert ha a beadott »memorialis«-ra kapnak is választ, irásban alig kapják többé. Lett is e miatt kifakadás, melynek azonban a personalis tapintatos eljárása folytán semmi komolyabb következése nem lett.

A király maga is sietett megnyugtatni a felingerelt kedélyeket. Már decz. 6-kán leküldé a rendek közé kancellárját,

¹⁾ Hist. Dipl. App. 197. 1.

a decz. 3-kán benyújtott replikára adott válaszával. A kanczellár ő felsége nevében kijelentette, hogy ámbár a replika átvételekor ő felsége élő szóval elég világosan válaszolt, és előbbeni resolútiójának befejezését királyi szavával megerősítette: mindazáltal, hogy kegyelmének és az ország iránti jó indulatának bizonyosságát szolgáltatassa, azt írásban is kiadni kegyeskedett. Bízik, hogy mivel az ország kívánságának a leglényegesebb dolgokban eleget tett, nádort választatott, annak méltóságát megerősítette és az ország szabadságát helyreállította stb.: tovább való replikálással nem fogják őt untatni. Más országainak fontos ügyei elszólják őt e hazából, de biztosítja a rendeket, hogy azon három vagy négy pontra nézve, melyben a rendek meg nem nyugodtak, a jelen országgyűlés után azonnal fog határozni. A szokásos intés, hogy most már ezen válasz után, fogjanak a többi tárgyalásokhoz, most sem maradt el.

XII.

De sem ez, sem az írásba foglalt, kir. válasz, melyben a király csak általános szavakban igéri a törvények végrehajtását és kéri a rendek közreműködését a gyűlés szerencsés befejezéséhez, egyáltalában nem elégitette ki a rendeket; nem is akartak tehát a törvényczikkek szerkesztéséhez fogni mindaddig, míg kielégítő választ nem kapnak. Nehogy pedig a gyűlés bezárása előtt elintézetlenül maradjon a vallás ügye, a protestáns rendek, felhasználandók a királyné megkoronáztatásának alkalmát, mely decz. 9-kére volt kitűzve, december 8-kán két kérelmet nyújtottak át, egyet a királynak, egyet pedig a királynénak, a kinek közbenjárására különös súlyt fektettek.

A királyhoz benyújtott folyamodás oly meggyőző és kérélelő hangon van írva, hogy lehetetlen megindulás nélkül olvasni.

Emlékeztetik ő felségét, hogy ez országgyűlés folyama alatt többször folyamodtak folytonos üldözések által megzavart vallásuk szabadságának visszaállításáért és, úgy saját mint küldőik megnyugtatósáért. Minthogy azonban idáig, semmi oly választ nem kaptak, mely a királyi diplomákra és országos törvényekre alapított kívánságaikat teljesítette volna,

ellenkezőleg a király által vallási ügyben kiadott rendeletek mindig új ürtügyet szolgáltatottak arra, hogy az evangélikus lelkészek, tanárok, tanítók és tanulók állomásaikról elmozdítottak, az országból száműzettek, s jövedelmeik lefoglaltattak, és az ekkép jogtalanul elfoglalt templomok, paplakok, collegiumok, gymnasiumok, iskolák és kórházak s az azokhoz tartozó jövedelmek visszaadása elmaradt: kénytelenek újra könyörögni, mert ha azokban, miket ő felsége resolútiója tartalmaz, megnyugodnának, akkor egészen eltérnének a kir. diplomáktól és országos törvényektől.

Ezek szerint nem lehet megelégedni a kir. resolúció azon intézkedéseivel, hogy t. i. az 1670. óta elfoglalt templomok maradjanak a katolikusok kezében, hogy az evangélikus vallás gyakorlata, mely előbb a kir. diploma erejénél fogva az egész országban s valamennyi földesúr, még a királyi fiskus jószágain is szabad volt, most csak némely kényelmetlen helyekre szoríttassék, s a földesurak kényszerítő hatalommal ruháztsanak fel jobbjogaik vallását illetőleg. De egyéb oly intézkedések is foglaltatnak azon királyi leiratban, melyeket az evangélikusok már utasításaiknál fogva sem fogadhatnak el. Minthogy pedig előbbeni felirataikban csak általánosságban foglalták össze vallási panaszait, most, hogy az elfoglalt templomok, paplakok, kisebb és nagyobb iskolák s ezek jövedelmeinek tömege annál világosabb legyen, szükségesnek látják a részleteket is felsorolni, készeknek nyilatkozván arra is, hogy ha ő felsége kívánná, a körülményeket is leírják.

Nem akarják ugyan terhelni ő felségét: mindazon nyomoroknak újonnan elszámolásával, miket 1649-től egész 1655-ig, s ettől fogva ismét 1659-ig s azontul egész az 1662-ki országgyűlésig kellett szenvedniök; azt hiszik, hogy ezt ő felsége a követek küldöttségeitől is hallotta, sőt leírva is megfogja találni a kancelláriában; de benyújtják a legújabbban elfoglalt templomaik, iskoláik, paplakjaik, kórházaik és az azokhoz tartozó javaik hely- és névszerinti jegyzékét, melyeknek visszaadását a rendek már sokszor sürgették, és sürgetni most sem szűnnek meg. Erre úgy saját lelkiismeretök, mint küldőik utasításai egyaránt kötelezik.

Panaszosan említik, hogy némely megyékben, templom

és pap hiányában, a nép istentisztelet nélkül szűkölködik, a csecsemők kereszteleetlenül maradnak; hogy a hol ez előtt evangélikus isten tisztelet tartatott, most ott vererek fészkelnek, holott némely kath. lelkésznek öt parochiája is van; más vármegyékben száznál több templom vétetett el az evangélikusoktól, s azokból csak kettő adatik vissza, mely egyáltalában nem elég oly sok ezer embernek. Ehhez járúl azon baj is, hogy collegiumok és gymnasiumok hiányában ifjaikat kellőleg nem nevelhetik.

Mindezeknél fogva ismét csak ő felsége trónjához borúlván, az isten szerelmére kéri ő felségét, tekintsen kegyelmesen az evangélikus vallás elnyomása miatt oly sokszor előterjesztett siralmas panaszaira, s a közbéke tekintetéből szüntesse meg azokat királyi hatalmával, hogy ekképen nyugodt lelkiismerettel szolgálhassanak istennek, és mint hűséges alattvalók könyöröghessenek ő felségéért, a megkoronázandó királynéért és gyermekeiért, hogy az a sokat szenvedett és marcangolt Magyarországot visszanyerhesse régi nyugalmát. ¹⁾

Ugyanaz nap nyújtottak be egy más emlékiratot is a megkoronázandó Eleonora királynénak, melyben teljes bizodalommal fordulnak anyai szívéhez, kérvén őt, hogy miután felséges férjéhez már ötször folyamodtak eredménytelenül, miután világos törvények ellenére templomaik, paplakjaik és iskoláik különféle ürügyek alatt elvétetnek, s minden kérelmök daczára vissza nem adatnak: ő, mint ünnepélyesen megkoronázandó királyné, boldogítsa őket kegyelmes támogatásával, s legyen közbenjáró felséges férjénél, hogy jogos követeléseik ezen koronázás emlékére végre kielégíttessenek. ²⁾

¹⁾ Hist. Dipl. App. 202. 1.

²⁾ *Copia alterius Memorialis Augustae Imperatrici die eodem per Status Evangelicos exhibiti.* Hist. Dipl. App. 203. 1.

Ötödik kötet. 1875.

I. Szám. Révay Péter és a szent korona (1619—1622.) 44 l. 40 kr. — II. Szám. Ifj. báró Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz. Szilágyi Ferencz lev. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Pesty Frigyes l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Nádasdy Tamás első követsége Erdélyben 1540. Szilágyi Sándor rendes tagtól. 30 kr. — V. Szám. Idősb. Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz. Irta Szilágyi Ferencz l. tag. 50 kr. VI. Szám. Házasság-tervezés Erzsébet Anglia királynője és Károly osztrák főherceg között 1559—1561. Wertheimer Edétől. 45 kr.

Hatodik kötet. 1877.

I. Szám. Margum és Contramargum helyekvése. Ortvay Tivadar l. tagtól 45 kr. — II. Szám. Az utolsó Árpád-házi király trónra lépte. Nagy Iván r. tagtól. 20 kr. — III. Szám. Emlékbeszéd nagyajtai Kovács István fölött. Szilágyi Sándor r. tagtól. 10 kr. — IV. Szám. A germanizálás történelméből a két magyar hazában. Szilágyi Ferencz l. tagtól. 20 kr. — V. Szám. A Ghyczyek Erdély történetében, különös tekintettel a kormányzási intézményre. Jakab Elek l. tagtól. 40 kr. — VI. Szám. Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a nagy-lucei Dóczyakkal. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 40 kr. — V. Szám. A Ghyczyek Erdély történetében. Jakab Elek l. tagtól. 40 kr. — VI. Szám. Az alsó-magyarországi bányavárosok küzdelmei a Nagy-lucei Dóczyakkal 1494—1548. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 60 kr. — VII. Szám. Kritikai adalékok Margum történetéhez. Ortvay Tivadar l. tagtól. 30 kr. — VIII. Szám. Emlékbeszéd Czinar Mór m. akad. l. tag felett. Ipolyi Arnold rendes tagtól. 20 kr. — IX. Szám. Brankovics György rácز despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácز despota cím. Pesty Frigyes lev. tagtól. 30 kr. — X. Szám. Carrillo Alfonz diplomáciai működése. (1594—1598.) Szilágyi Sándor m. akad. r. tagtól 30 kr.

Hetedik kötet. 1878.

I. Szám. Nagyvárad elvesztése 1660-ban. Deák Farkas l. tagtól	20 kr.
II. Szám. Adatok a »Nagy« Csáky István életéből. Deák Farkas l. tagtól	20 kr.
III. Szám. Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből. Jakab Elek l. tagtól	40 kr.
IV. Szám. Ludányi Tamás egri püspök. Balássy Ferencz l. tagtól.	20 kr.
V. Szám. I. Rákóczy György és a diplomácia. Szilágyi Sándor rendes tagtól.	50 kr.
VI. Szám. Gr. Prokesch-Osten Antal m. t. akad. kültag emlékezete és Mátyás király könyvtára maradványainak fölfedezése. Ipolyi Arnold igazg. és r. tagtól	40 kr.
VII. Szám. Erdélynek Honter János által készített térképe 1852-ből egy térképpel. Fabricius Károly lev. tagtól	20 kr.
VIII. Szám. A Wesselényi család őseiről. Deák Farkas l. tagtól	30 kr.
IX. Szám. Thurzó Zsigmond, János, Szaniszló és Ferencz, négy egykorú püspök a Bethlenfalvi Thurzó családból. 1497—1540. Wenzel Gusztáv r. tagtól	40 kr.
X. Szám. Szilágyi Ferencz emlékezete. Szabó Károly r. tagtól	20 kr.

Nyolczadik kötet. 1879.

I. Szám. A helynevek és a történelem. Pesty Frigyes r. tagtól	40 kr.
II. Szám. Erzsébet Anglia királynője és Ausztria. 1563—68. Adatok a XVI. század vallási történelméhez. Kiadatlan kütők nyomán Wertheimer Edétől. Ára	30 kr.
III. Szám. A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok korszakában. Hajnik Imre lev. tagtól	10 kr.
IV. Szám. Az első hazai hirlap. 1705—1710. Thaly Kálmán lev. tagtól	30 kr.
V. Szám. Dobó István Egerben. Székfoglaló értekezés. Gyárfás István lev. tagtól	50 kr.

VI. Szám. Szalay Ágoston emlékezete. Deák Farkas lev. tagtól . . .	10 kr.
VII. Szám. Északnyugoti utam. R ó m e r F l ó r i s rend. tagtól . . .	10 kr.
VIII. Szám. Béli Mátyás. Székhogylaló értekezés. Haan Lajos r. tagtól . . .	40 kr.
IX. Szám. Tata fénykora. (1412—1542.) Wenzel Gusztáv r. tagtól . . .	40 kr.
X. Szám. A körmöczi régi kamara és grófjai. Krizskó Páltól . . .	40 kr.

Kilenczedik kötet. 1880.

I. Szám. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. (Adalék Ausztria keleti politikájához.) Kiadatlan források alapján írta Wertheimer Ede	50 kr.
II. Szám. A Limes Dacicus felső része. Torma Károly r. tagtól	90 kr.
III. Szám. Jelentés a gyula-fehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. Szilágyi S. r. tagtól	10 kr.
IV. Szám. A kalendáriumokról. J a k a b E l e k l. tagtól	40 kr.
V. Szám. Az aquincumi amphitheatrum északi fele. (Jelentés az ottani ásításokról.) T o r m a K á r o l y l. tagtól. Nyolcz fametszettel s tizenöt fénynyomatu táblával.	1 frt.
VI. szám. A zámi és oháti apátságok. Balássy Ferencz. l. tagtól.	30 kr.
VII. szám. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. Szilágyi Sándor r. tagtól	10 kr.
VIII. szám. A Renaissance kezdete és fejlődése különös tekintettel hazánk építészeti műemlékeire, Myskovszky Viktor l. tagtól.	40 kr.
IX. szám. Marsigli élete és munkái. Beliczay Jónástól.	60 kr.
X. szám. Az európai vasuti ügy fejleményei és eredményei a magyar magánjog szempontjából. Wenzel Gusztáv r. tagtól	50 kr.
XI. szám. A paraszt vármegye. Gyárfás István l. tagtól	30 kr.
XII. szám. Adatok a helynevek történetéhez. Majláth Béla l. t.	20 kr.

Tizedik kötet. 1882.

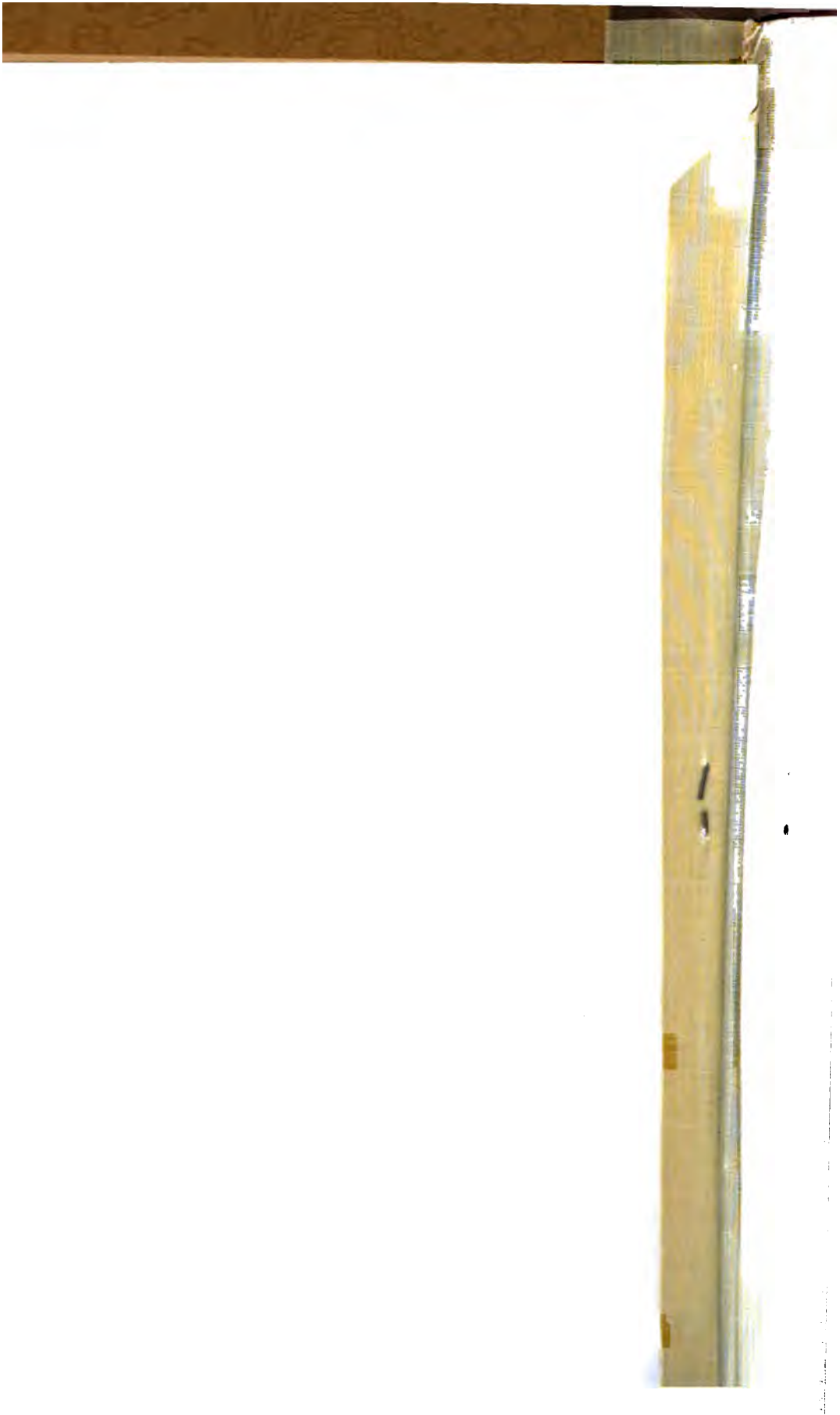
I. Szám. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. A stockholmi kir. svéd államlevéltárakban s az upsalai egyetemi könyvtárban őrzött adatok alapján írta Szilágyi Sándor r. t.	20 kr.
II. Szám. Az 1609-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. Zsili-nszky Mihály l. tagtól.	30 kr.
III. Szám. Forgách Ádám és Báthory Sóna ékszereinek történetéből. Majláth Béla l. tagtól.	20 kr.
IV. Szám. A Fuggerek jelentősége Magyarországn történetében. Wenzel Gusztáv r. tagtól.	40 kr.
V. Szám. A jászkúnok nyelve és nemzetisége. Gyárfás István lev. tagtól	50 kr.
VI. Szám. Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népéletben. Székhogylaló Kozma Ferencz l. tagtól.	30 kr.
VII. szám. A Hajdúk kibékítési kísérlete Inánchon 1607-ben. Majláth Béla l. tagtól.	20 kr.
VIII. szám. A Petrarka Codex kún nyelve. Gyárfás István l. tagtól	60 kr.
IX. Szám. I. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. Szilágyi Sándor akad. r. tagtól.	10 kr.
X. Szám. Franciaország magatartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királylal történt találkozásaival szemben. Kiadatlan források alapján írta Wertheimer Ede.	20 kr.

Tizenegyedik kötet. 1883.

I. Szám. Masolino olasz képiró művei. Adalékok a magyar műtörténetéhez. Irta Vaisz Ignác.	10 kr.
---	--------

100

GENERAL LIBRARY - U.C. BERKELEY

8000138289

